
IHYA
İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

MÜSLÜMAN KÜLTÜRÜ AÇISINDAN YARATILIŞ VE EVRİM KONULARINA BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW OF CREATION AND EVOLUTION IN MUSLIM CULTURE

Harun ÇAĞLAYAN
Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kelam ve İtikadi İslam Mezhepleri Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Kirikkale University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Kalam and Theological Islamic Sects
caglayanharun@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0228-5164

Makale Bilgisi / Article Information
Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 24 Nisan 2020/ 24 April 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 23 Haziran 2020 / 23 June 2020
Yayın Tarihi / Published: 25 Temmuz 2020 / 25 July 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz/ July – Autumn 2020
Cilt / Volume: 6, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 480-507.

Cite as / Atıf: Çağlayan, Harun. "Müslüman Kültürü Açısından Yaratılış ve Evrim Konularına Bir Bakış [An Overview of Creation and Evolution in Muslim Culture]". İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 6/2 (Temmuz/July 2020), 480-507.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Öz
Yaşamın başlangıcı ve çeşitlenmesiyle ilgili, düşünce çevrelerinde yaratılış ve evrim şeklinde temel iki yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki olan yaratılış fikri daha çok inançla, evrim fikri ise bilimle ilişkilendirilmektedir. Ancak her iki fikrin de üzerinde birleştikleri husus, yaşamın sürdürebilmesi için evrendeki canlılığı destekleyen şartlardan her birinin, olması gereken şekilde belli bir etkileşim içinde olması gerektiğidir. Yaratılış düşüncesine göre evrenin özü olan madde, şuursuz olduğundan ne kendi basit varlığının ne de başka karmaşık varlıkların kaynağı olabilir. Dolayısıyla evren, belli bir amaç ve plan doğrultusunda hareket eden bir özne tarafından tek seferde tasarlanması durumunda ancak mevcut formuna ulaşabilir. Evrim düşünesine göre ise madde, tümüyle kör tesadüflere bağlı olarak işleyen mekanik bir sürecin sonucunda mevcut formuna ulaşmıştır. Bu yaklaşımları birbirinden farklı kılan, mevcut formun hangi yöntemle meydana geldiğinde düğümlenmektedir. Varlığın kaynağı konusunda Müslüman teolojisi açısından önemli olan, tanrı ve evren arasında yaratan-yaratıcı ilişkisinin kabul edilmesidir. Yani hem yaratılış hem de evrim mümkündür; ayrıca yaratılışın başka şekillerde de olması mümkündür. Şu hâlde varlığın niçin ve kim tarafından yaratıldığı sorularını cevaplama felsefe ve dinin görevi iken; yaratılışın nasıl olduğunu tespit etmek bilimin görevidir. Bu bağlamda çalışmada genel olarak varlığın kaynağı değil, meydana gelişi hakkındaki görüşler değerlendirilmiştir.
Araştırmada veri toplama alanı olarak, konuya ilişkin Müslüman kültüründeki klasik ve modern eserlerden yararlanılmış; veri analizi yöntemi olarak ise tümevarım metodu kullanılmıştır. Konu işlenirken, öncelikle yaratılış ve evrim yaklaşımlarının Müslüman ve diğer kültürlerde neye karşılık geldiklerine dair bulgulara ulaşılmış; sonrasında ise bunlar arasında mukayeseli bir analizin nasıl yapılabileceğine ilişkin bir çözüm denemesi sunulmuştur.
Anahtar Kavramlar: Kelâm, Varlık, Yaratılış, Tekâmül, Evrim Hipotezi.

Abstract
There are two basic approaches about the beginning and diversification of life, namely creation and evolution in the circles of thought. The first of these is the idea of creation is associated with belief whereas and the idea of evolution is associated with science. However, what both ideas agree is that each of the conditions that support life in the universe must have a certain interaction as it should be. Matter, which is the essence of the universe according to the idea of creation, cannot be the source of neither its own simple being nor any other complex beings because it is unconscious. So thu universe can only taken the form of the present if it is designed by a subject who thinks and moves in line with a specific purpose and plan. According to the idea of evolution, matter has reached its current form as a result of a mechanical process that operates entirely due to blind chance. What differentiates these approaches from each other is knotted by which method came about the current form. What matters in terms of the Muslim theology of the source of being is the acceptance of the creator-creative relationship between God and universe. So both creation and evolution are possible. Also the creation may be in other ways. While it is the duty of philosophy and religion to answer the questions of why and by whom it was created; It is the duty of science to determine how creation is. In this context, in the study, opinions about the occurrence of the existence are evaluated in general, not the source of it.
In the research, mostly works were used classical and modern works in Muslim culture related to the subject as data collection field. While the subject is being researched firstly, findings about what the approaches of creation and evolution correspond to in Muslim and other cultures have been reached. Afterwards, a solution attempt were presedent on how to make a comparative analysis among them.
Keywords: Kalām, Existence, Creation, Taqāmul, Hypothesis of Evolution.

Extended Abstract

There are two basic approaches about the beginning and diversification of life, namely creation and evolution in the circles of thought. The first of these is the idea of creation is associated with belief whereas and the idea of evolution is associated with science. However, what both ideas agree is that each of the conditions that support life in the universe must have a certain interaction as it should be. In other words, a life as we know is only possible as a result of a design that balances the delicate relationships of the existing conditions with each other. Well, how is this design that is so sensitive realised? By a subject with will and power; or as a result of unconscious and ineffective mechanical interaction? The ideas of creation and evolution are the solution attempts that emerged as a result of human thought's search for a consistent answer to this question.

Matter, which is the essence of the universe according to the idea of creation, cannot be the source of neither its own simple being nor any other complex beings because it is unconscious. It has taken the form of the present universe if it is designed by a subject who thinks and moves in line with a specific purpose and plan. According to the idea of evolution, matter has reached its current form as a result of a mechanical process that operates entirely due to blind chance. As it can be seen, the universe is the product of a conscious or unconscious design according to both the thoughts of creation and evolution. What differentiates these approaches from each other is only knotted by which method this form came about. To tell the truth, there is no difference between the creation of the universe by a conscious subject at one time, and the claim that it reached its present state due to coincidences in a long period. Because what is important for the person who witnesses the existence of a functioning universe in terms of the result is what its purpose rather than how it functions. Accordingly, man reaches a conclusion about himself and the future of the universe. In this context, it can be said that the essence of the human mind's evaluations about the functioning and the past of the universe is an effort to determine what kind of a future the humanity is going towards.

Just as there is a difference between the ideas of creation and evolution in Muslim culture, there are also significant differences between the idea of evolution and the evolution hypothesis. In this context, the equivalent of the understanding of evolution in the Muslim literature is the concept of "taqamul". Taqamul is a concept that expresses the asset's tendency to realize the possibilities it hides by going through different stages continuously. The evolution hypothesis, which started to be used in biology science circles in modern times, is a hypothesis that all living beings derive from a common ancestor by natural selection. Like every hypothesis, the evolution hypothesis needs proof to be verified.

According to the Muslim opinion, in the context of taqamul theory, the different mutation of breeds is possible depending on the changes that some of the living things experience individually from birth to death, while some of their qualities are blinded due to environmental conditions, some of them become stronger and some depend on the same gene transfer. Because scientific evidence can be obtained that these are happening. However, it is not possible, at least for now, to say the same opinion for the evolution hypothesis. Because if it is said from the scientific researches made so far, this hypothesis has not even reached the level of theory since the scientific evidence that will confirm the accuracy of the evolution hypothesis is not sufficient. Therefore, the claim that all living things derive from a single ancestor and reach today's biological diversity seems to be far from reality in terms of scientific method. However, the fact that the evidence of the reality of the evolutionary hypothesis has increased and reached its level of theory, and subsequently transformed into a verifiable natural law everywhere and time will not pose any problem in terms of understanding of Muslim religion.

What matters in terms of the Muslim theology of the source of being is the acceptance of the creator-creative relationship between God and universe. In other words, for Muslim creed, after accepting God as a creator, there is no difference between the perfect form of creation in a lump and gradually reaching perfection as a result of a process. Both of these are possible. Also the creation may be in other ways. While it is the duty of philosophy and religion to answer the questions of why and by whom it was created; It is the duty of science to determine how creation is. In this context, in the study, opinions about the occurrence of the existence are evaluated in general, not the source of it.

There are verses in the Qur'an that can be interpreted to indicate that creation was created both at once and at the end of a process. In the study, instead of giving each of these verses separately, the subject has been studied comparatively over two verses representing the approaches they express. The first of the two verses mentioned, "Has there [not] come upon man a period of time when he was not a thing [even] mentioned?" (The Man, 76/1) and the other is for to anything which We have willed, We but say, "Be", and it is. (The Bee, 16/40).

In the research, reference is made to classical and modern works in Muslim culture related to the subject as data collection method. Additionally, induction method has been used as data analysis method. Therefore, in the study, there is not only the analysis of how the aforementioned verses (The Man, 76/1; The Bee, 16/40) are understood in Muslim culture, but also how they should be understood scientifically today. In this context, firstly, findings about what the approaches of creation and evolution correspond to in Muslim and other cultures have been reached. Afterwards, a solution attempt was made on how to make a comparative analysis among them.

Giriş

Bir fikrin tanrı, evren ve insan ilişkileri bağlamında sahip olduğu vizyon, onun düşünsel altyapısını oluşturur. Bu bağlamda bilimsel olanla olmayan düşünceleri birbirinden ayıran bazı temel ölçütler vardır. İnsan düşüncesinin akışını belirleyen bu ölçütler arasında, kâinatın varlığa çıkışını ifade eden anlık ve mükemmel oluş (yaratılış) ile aşamalı ve gelişimsel oluş (evrim) sav veya hipotezlerinin özel bir yeri bulunmaktadır. Varlığın başlangıcı açısından genelde teolojik öğretiler tek seferlik yaratılışı; felsefî öğretiler ise aşamalı evrim düşüncesini savunurlar.

Modern Batı düşüncesinin bireysel ve toplumsal dinî fanatizm sorununu aşmak için yol verdiği nihilizm, kısa vadede dogmatikliğin önünü alsa da çok geçmeden sebep olduğu hakikatin göreceliliği ve değersizlik sorunu[1] karşısında doğrudan kendisini tüketme noktasına gelmiştir. Durumun farkına varan Batılı düşünürler, nihilizmin sebep olduğu düşünsel bunalımın yan etkilerinden kurtulmak için yeni bir din, ahlak ve evren algısı inşa etmeleri gerektiğini anlamakta gecikmediler. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Batı dünyasında; modern, realist ve pozitivist evren algısıyla uyumlu bir çözüm denemesi bağlamında evrim düşüncesinin popülaritesini artırdığı söylenebilir.

Genelde evrimcilerin, doğa yasalarının tesadüflere göre işlediğinden dolayı yaşamın bir gayesi olamayacağını; yaratılışçıların ise doğa yasalarının belli ilkeler doğrultusunda işlediğinden hayatın bir amacı olduğunu savundukları düşünülür. Bu bağlamda her ateistin evrimi, her teistin de yaratılışı savunması beklenir. Bu varsayımlar, çoğu zaman geçerlidir; ancak ister sıradan bir dindar veya ateistin, isterse de bu konular üzerinde düşünen bir din bilgini veya filozofun farklı eğilimleri dikkate alındığında, konunun düşünüldüğü gibi kesin sınırlara sahip olmadığı görülmektedir.[2]

Evren yokluktan mı yoksa mevcut bir şeyden mi yaratıldı? Yaratılışın gizemi nedir? Bu sorulara cevap aramak insan için varoluşsal bir ihtiyaç olsa gerek ki; tarih boyunca konu hakkında sayısız yaratılış düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. İnsanın, evrenin yaratılışıyla ilgilenmesinin nedeni açıktır. Çünkü evrenin başlangıcıyla ilgili her soru ve sorun aynı zamanda insanın varoluşuyla da yakından ilgilidir. Dolayısıyla yaratılış ve evrim düşünceleriyle ilgili her türlü girişimin aynı zamanda insanın kökenleriyle de ilgili bir adım olduğu unutulmamalıdır.

[1] Mehmet Evkuran, *Çağdaş Sorunlar ve Kelam* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 274.
[2] Caner Taslaman, *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2007), 320, 321.

Yaratılış ve evrim hipotezlerinin birlikte anılması, esasen çoğu açıdan sıkıntılı bir yaklaşımdır. Bu konudaki öncelikli sorun, felsefî yaklaşımların bahsettiği evrim ile dinlerin kastettiği yaratılışın farklı alanlara ait konular olmasıdır. Dolayısıyla yaratılış inancı ve evrim hipotezlerinin tartışıldığı ortamlarda bu kavramlarla neyin kastedildiğinin açık bir şekilde ifade edilmesi gerekir. Aksi takdirde yaratılış ve evrimin gerçekte ne oldukları doğru bir şekilde anlaşılamayacağı gibi bu kavramlara yüklenen tanımlar nedeniyle onların birbirine muhalif veya alternatif görüşlermiş gibi anlaşılmasına neden olunabilir.

Dinsel kabullere göre tanrı tarafından maddenin yokluktan varlık evrenine tek seferde çıkarılması anlamına gelen yaratılış, çoğu filozofa göre tutarsız bir yaklaşımdır. Çünkü onlara göre tanrı, evrenin yaratıcısı değil, hareket ettiricisi yani düzenleyicisidir.[3] Diğer bir deyişle varlıklarının mahiyeti ve başlangıcı açısından filozoflar için tanrı ve evrenin her ikisi de ezelî ve zorunlu varlıklardır. Mantık gereği ezelî ve zorunlu varlığın tek olması gerektiğinden özellikle Antik Yunan filozoflarına göre tanrı, evren ve oluş gerçekte birbirinden bağımsız müstakil varlıklar değil, birbiriyle iç içe geçmiş bir bütünün farklı görüntüleridir. Hiçbir şey yoktan meydana gelemeyeceği için her şeyin kaynağı öz bir madde (*arke*) olmak durumundadır.[4] Dolayısıyla evrenle ilgili bir yaratılış düşüncesinden bahsetmek onlara göre yersizdir. Bu bakış açısına göre evren, zaten tanrının kendisi olduğu için zorunlu olarak mevcut olacağından ayrıca yaratılmasına gerek yoktur.

Evrim ve yaratılış kavramları arasındaki anlam kargaşasına benzer bir durum, doğrudan evrim kavramının kendi içinde de vardır. Görünen o ki evrimciler ve evrim karşıtları, evrim kavramına farklı anlamlar yükledikleri için aynı mesele hakkında konuştuklarını düşünseler de gerçekte durum bundan farklıdır. Dolayısıyla yaratılış ve evrim kavramlarından ne anlaşıldığının ortaya konulması, tarafların birbirini daha iyi anlamaları ve konunun daha sağlıklı anlaşılması açısından önemlidir.

Çalışmada yaratılış ve evrim düşüncelerinin müstakil olarak incelenmesi, bu yaklaşımların birbirlerinden bağımsız fikirler olmalarından dolayı değil, sistematik açıdan konunun daha iyi açıklanması için yapılan metodik bir tercihtir. Yine bu araştırmada, herhangi bir konuda kesintisiz, niteliksel ve niceliksel gelişme sürecini ifade eden evrim kelimesiyle, canlıların tek bir atadan türemiş (*kladogenez*) olduklarını savunan evrim hipotezinin aynı anlamda kullanılmadığını ifade etmek gerekir. Araştırmanın genel sistematiğini anlamak açısından diğer bir husus ise; bu çalışmada bahsi geçen yaratılış kavramıyla, evrendeki düzenin

[3] Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1996), 84.
[4] Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 22, 82.

bilinçli bir tasarım (*desing*) sonucunda meydana geldiğini savunan teleolojik delilin (*gaye/nizam delili*) modern çevrelerdeki öncü isimlerden Frederick Robert Tennant'ın (ö. 1957) savunduğu hipotezin[5] kastedilmediğidir. Çünkü doğası gereği dini bir değer olan yaratma inancı ile bilimsel gerçeklik aşamalarından biri olarak oluş hipotezi, farklı alanlara ait yaklaşımlardır.

Çalışmada yöntem olarak veri toplama ve çözümleyici analize dayalı tümevarım metodu kullanılmıştır. Disiplinler arası bir meseleyi içermesinden dolayı araştırmanın sınırlarını belirlemede ve kaynak çeşitliliği konusunda bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu bağlamda araştırmada ağırlıklı olarak yaratılış ve evrim yaklaşımlarına değil, bunların birbirlerine alternatif olarak kabul edilmesi durumunda ortaya çıkan teolojik sorunlar ele alınmıştır.

1. Yaratılış ve Evrim

Yaratılış ve evrim yaklaşımlarının gerçekte neyi anlatmak istediklerine dair farklı görüşleri, birlikte ele almanın bazı zorlukları vardır. Çünkü bilimsel bilgi kesinlik içermesine karşın, evrim konusunda farklı unsurların devreye girmesiyle konu hakkındaki değerlendirmelerde sadece inanç ve kabullerin değil, aynı zamanda psikolojik, sosyolojik, politik ve varoluşsal anlam arayışlarının da belirleyici olduğu görülmektedir.[6] Bu bağlamda yaratılış ve evrim anlayışları üzerinden savunulan iddiaların doğru bir şekilde bilinmesi gereklidir.

Evrim ve yaratılış düşünceleriyle ilgili yapılan araştırmalar, çoğu zaman şaşırtıcı sonuçlara neden olmaktadır. Normal şartlarda bilimsel çevrelerce kabul gören düşüncelerin gelişmiş toplumlarda geniş destek bulması beklenir; ancak evrim söz konusu olduğunda çoğu zaman bunun tersi olur. Örneğin 1991 tarihli bir kamuoyu araştırmasına göre ortalama yüz milyon Amerikan vatandaşının, insanların şu anki haliyle on bin yıl önce yaratıldığına inandığı tespit edilmiştir.[7] Bu durum gelecekte, gelişmiş toplumlarda evrim fikrinin daha yaygın olacağı beklentisinin aksine ya yaratılış fikrinin egemen olacağına ya da evrim ve yaratılış düşüncelerinin bir şekilde anlaşacağını savunanların kehanetini doğrulayabilir. Nitekim değişimin kaçınılmaz olduğunu düşünen herkesin, tanrının tasarladığı evren modelinde evrime de bir yer bulunabileceği fikrine ses çıkarmadığı görülmektedir.[8]

Evrenin başlangıcıyla ilgili düşünceler arasında yaratılış düşüncesi (*kozmogonya*), genel kabul gören bir anlayıştır. Fen bilimleri, fiziksel evrenle ilgili araştırma yaptığından ulaştığı

[5] Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 83.
[6] Taslaman, *Evrim Teorisi,* 325.
[7] Kenan Ateş, "Dünü ve Bugünüyle Evrim Kuramı", *Dünü ve Bugünüyle Evrim Teorisi* içinde, edt. Kenan Ateş (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009), 38.
[8] Derek Turner, *Paleontoloji ve Evrim*, çev. Nıvart Taşçı (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2014), 232.

sonuçlar sadece varlığın mevcut durumuyla ilgilidir. Evrenin nasıl işlediğiyle ilgilenen fen bilimlerinden farklı olarak teoloji ve felsefe, evrenin niçin yaratıldığı veya var olduğuyla ilgilendiği için varlığın başlangıç ve sonu hakkında bilgi verebilir.

Yirminci asırda yaşanan bilimsel ilerleme ve gözlemler neticesinde, çevremizi kuşatan evrenin son derce karmaşık ve hassas dengeler üzerine kurulu olduğu anlaşılmıştır. Tüm bu varlık bütünlüğünün bilinçli irade ve kudretten yoksun salt bir tesadüfün eseri olarak meydana geldiği fikri, evren hakkındaki bilgilerimiz arttıkça anlamını yitirmektedir. Çünkü varlığın başlangıcı ve sonunda ne olacağı gibi felsefî tartışmalar bir yana, en basit fiziksel bir hareketin bile birbirinden bağımsız sayısız unsurun ahenk içinde bir araya gelmesi sonucunda meydana geldiğine tanık olan insan zihninin, anlamaktan dahi aciz kaldığı evrendeki mevcut işleyişi tesadüfe bağlaması, mantık açısından kabul edilebilir bir seçenek olmaktan oldukça uzak görünmektedir.

Gerçekte ilahiyat alanının doğa bilimiyle ilgili doğrudan bir bilgi verdiğini söylemek zordur. Çünkü herhangi bir canlı türünün ne zaman ve nasıl bir doğuş ve gelişme sürecinden geçtiğine ilişkin bilgiler, dinin değil biyoloji biliminin konusudur. Yaratılış düşüncesi, varlığın özüne dair metafizik kökeni sadece "ilâhî emir" olarak açıklar. İlâhî emir kuramının ise bilimsel olarak doğrulanması mümkün olamayacağından[9] bilimsel açıdan yaratılış düşüncesinin hipotez değil, dinî bir inanç olarak kabul edilmesi gerekir. Yaratılışın inanç kapsamında değerlendirilmesi, dinin genel hedefleri düşünüldüğünde daha uygun bir yaklaşım gibi görünmektedir.

Evrim hipotezinin tanımı ve kavramsal anlam aralığının kapsamı hakkında bir belirsizlik vardır. Genel olarak Müslüman kültüründe evrim hipotezi, "tamamlanmak" ve "mükemmelleşmek" anlamındaki kemâl kökünden türetilmiş "*tekâmül nazariyesi*" kavramıyla ifade edilir. Batı'da ise evrim hipotezi, daha çok canlı türlerinin tek bir atadan evrimleşerek farklı türlere ayrıştıkları ve günümüzdeki biyolojik çeşitliliğe ulaşıldığını savunan felsefî bir görüş şeklinde anlaşılır.[10] Kavramın etimolojik gelişim süreci takip edildiğinde, ilk zamanlarda evrim (*evolution*) kavramı yerine; hipotezin geliştiricilerinden olan Jean-Baptiste Lamarck'ın (ö. 1829) "dönüşüm" (*le transformisme*), Charles Robert Darwin'in (ö. 1882) "değişerek türeme" (*descent with modification*), Ernst Haeckel'in (ö. 1919) ise "türeme teorisi" (*descendenz-theorie*)

[9] Abdulmecit Okcu, "Kur'ân ve Evrim Açısından Canlıların Oluşumu", *Ekev Akademi Dergisi* 17/ 56, (2013), 152.
[10] Mehmet Bayrakdar, "Tekâmül Nazariyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 40/337; Caner Taslaman, *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2007), 11.

kavramlarını kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Evrim ifadesi, daha çok Herbert Spencer'in (ö. 1903) çalışmalarıyla literatürde yaygınlık kazanmış bir kavramdır.

Evrim hipotezinin mevcut şekliyle sistematik olarak kim tarafından ortaya konulduğu tartışmalıdır. Ancak sıklıkla kendisine referans verildiği için Darwin'in görüşlerini esas alacak olursak, evrim hipotezinin tüm canlı organizma türlerinin tek bir ortak atadan türedikleri (*kladogenetik*)[11] ve bu ilk ortak atanın yaratılmış olması ilkesine dayandığını söyleyebiliriz.[12] Anlaşılan o ki Darwin, türün kaynağı konusunda modern dönemlerdeki çoğu evrim taraftarı[13] gibi ilk canlının atmosfer koşullarında kendiliğinden oluştuğuna değil, yaratıldığına inanıyordu. Zaten evrim hipotezinin temel görüşü, yaratılışın reddi değil tüm türlerin tek ve ortak bir atadan geliştikleri iddiasıdır. Evrim hipoteziyle ilgili sıklıkla dile getirilen diğer bir konu ise her canlının varlığını devam ettirebilmek için sürekli diğer canlılarla mücadele etmek zorunda olmasıdır. Evrimcilere göre büyük varoluş zincirinde, rastgele mutasyonlar eşliğinde işleyen doğal bir seçilim (*natural selection*)[14] yoluyla yeteneklerini koruyarak geliştiren varlıklar; ancak çevrelerine uyum sağlayarak geleceğin dünyasında kendine yer edinebilir.[15]

Cins ve aile gibi tasnif tartışmalarını bir yana bırakacak olursak, biyoloji ilmi açısından en genel şekliyle türü, soyun devamı için birbiriyle üreme yeteneğine sahip canlılar topluluğu[16] şeklinde tanımlayabiliriz. Peki, evrimin kastettiği anlamda türlerin kaynağı tek midir? Veya evrimcilerin savunduğu gibi canlılığın kaynağı bilinçli bir kudretin yaratmasıyla değil, tümüyle tesadüfe dayalı mutasyon ve doğal seçilim gibi güçlerin etkisiyle kendiliğinden mi oluşmuştur?

---

[11] "Son olarak, bana öyle geliyor ki, bu bölümde incelenen çeşitli olgu grupları, yeryüzünü kaplayan sayısız türlerin, cinslerin ve familyaların, hepsinin ve her birinin kendi sınıfı ya da grubu içinde, ortak bir atadan türemiş olduğunu ve türeme boyunca hepsinin de değişiklik geçirmiş olduğunu öylesine apaçık ortaya koymaktadır ki, bunu doğrulayan başka olgular ve kanıtlar olmasaydı bile, bu görüşü hiç duraksamadan benimserdim." Charles R. Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev. Öner Ünalan (Ankara: Onur Yayınları, 1976), 557.

[12] "Yaradanın başlangıçta bütün özünü birkaç ya da bir biçime üfürdüğü yaşamı böyle anlayan ve bu gezegen çekimin değişmez yasasına göre dönüp dururken, böylesine basit bir başlangıçtan en güzel, en olağanüstü biçimlerin türemiş ve türemekte olduğunu kavrayan bu yaşam görüşünde gerçekten yücelik vardır." Darwin, *Türlerin Kökeni*, 591.

[13] Clinton Richard Dawkins, Edward Osborne Wilson, Stephan Jay Gould ve Richard Lewontin, Daniel Clement Dennett gibi düşünürler, evrim hipotezini maddeciliğin gereği olarak görerek yaratılış fikrine karşı çıkmışlardır. Bayraktar, "Tekâmül Nazariyesi", 40/338.

[14] "Her türün doğmuş bireyleri sağ kalabileceklerden kat kat çok olduğu için ve bundan dolayı, yaşamak için sık sık yinelenen bir savaş verildiği için, karmaşık ve bazen değişen yaşama koşullarının etkisindeki herhangi bir canlı, kendisine yararlı bir tarzda ne denli hafif bir değişikliğe uğrarsa uğrasın, daha iyi bir sağ kalma şansı bulunacak ve böylece doğal olarak seçilmiş olacaktır." Darwin, *Türlerin Kökeni*, 25.

[15] Steven Rose, "Evrensel Darwinizm", çev. Günseli Bayram, *Dünü ve Bugünüyle Evrim Teorisi* içinde, edt. Kenan Ateş (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009), 152-175.

[16] Hüseyin Allahverdi, vd., "Biyolojide Evrim Nedir Ne Değildir?", *Evrim Nedir Ne değildir?* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 18.

Canlı türlerinin yaşamları boyunca kısa veya uzun vadede birtakım değişikliklere uğradıkları modern bilimin öteden beri gözlemlediği bir olgudur. Örneğin bir canlının döllenmiş yumurtadan türün yetişkin bir ferdi haline dönüşmesine kadar geçen süreçte geçirdiği biyolojik aşamalar anlamına gelen "*ontojeni*" ve bazı canlı türlerinde görülen türün tüm üyelerinde görülen yaşamlarının bir evresinde koza örerek değişime uğramaları anlamına gelen "*metamorfoz*" mümkündür. Aynı şekilde çevre şartlarına bağlı olarak bir türün kendi içinde bazı değişikliklere uğradığı anlamına gelen "*varyasyon*" da mümkündür. Ancak bu değişikliklerin hiçbiri evrim hipotezinin iddia ettiği gibi türlerin birbirinden dönüştüğü anlamında bir "türleşme" (*speciation*) şeklinde gerçekleşmez. Diğer bir deyişle mevcut bilimsel imkânlar çerçevesinde söyleyecek olursak, fosiller de dahil, şu ana kadar türlerin birbirine dönüştüğünü gösterir bir soy ağacına veya yeterli sayıda tutarlı kanıta sahip değiliz. Zaten evrimcilerin ara form olduğu iddia edilen "*Tiktaalik*" fosilinin bulunmasını büyük bir coşkuyla karşılamalarının nedeni de budur. Oysa gelinen noktada tiktaalik fosilinin, ara form arama noktasında evrimcilerin yaşadığı açlığı[17] göstermekten başka bir şeyi kanıtlamadığını söyleyebiliriz. Şu hâlde bilimsel anlamda evrim hipotezi, isminden de anlaşılacağı üzere bir sav olmanın ötesine henüz geçememiştir.[18]

Türlerin çevreye adaptasyonu, ispata lüzum olmayan açık bir gerçekliktir. Ancak bu, evrimcilerin savunduğu gibi bir türden farklı türlerin geliştiği anlamına gelmez. Çünkü bir tür, hangi başkalaşım çeşitlerinden birine maruz kalırsa kalsın, başka bir türe dönüşmediği müddetçe evrim hipotezi kanıtlanmış olmaz.[19] Bu bağlamda canlılarda gözlemlenen değişimlerin, türlerin kaynağının tek bir atadan değil, Darwin dönemindeki diğer alternatif hipotezlerden olan her tür için özel olarak yaratılmış farklı atalardan evrimleştiği yaklaşımını[20] doğruladıklarını söylemek daha tutarlı bir yaklaşım gibi görünmektedir. Doğrusu tüm canlıların tek bir atadan türeyerek farklılaştığı düşüncesi, sade ve toparlayıcı bir yaklaşım olmasına karşın mevcut bilimsel kanıtlardan hareketle söyleyecek olursak en azından şimdilik ispatlanamayan bir çözüm denemesidir. Ayrıca imkânlar evreninde tüm canlılığı tek bir ortak forma indirgemek, kâinattaki tüm canlı varlıkları dünya ile sınırlandırmak anlamına gelecektir. Oysa insanlığın dünya üzerindeki her türün kendine özgü bir atasının olması mümkün

[17] Turner, *Paleontoloji ve Evrim*, 40, 41. Çalışmada, ara form noksanlığına farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, bu durumun ortak bir atadan türleşme şeklindeki evrim için de delil olabileceğini ima etmektedir. Turner, *Paleontoloji ve Evrim*, 42, 44, 47.
[18] Metin Özdemir, "Çağdaş Ateizm Argümanlarının Kritiği", *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi,* ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Ayğan, Seyithan Can, Mustafa Sancar (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 547.
[19] Allahverdi, "Biyolojide Evrim Nedir Ne Değildir?", 20-23.
[20] Turner, *Paleontoloji ve Evrim*, 35.

olabileceği gibi, evrenin bizden çok da uzak olmayan başka yerlerinde henüz tespit edilemeyen farklı türlerin de gelişmiş olması mümkündür.

2. Kur'an'da Yaratılış ve Evrim

Genel olarak Kur'an'da, yaratma ve evrim fikirlerinin her ikisine de delil bulabilmek mümkündür. Bunun anlamı, Kur'an'ın bu hususa doğrudan değinmediği veya net bir bilgi vermediğidir. Dinin temel kaygıları dikkate alındığında esasen bu durumu yadırgamamak gerekir. Çünkü Kur'an'ın yaratılış konusundaki açıklamalarındaki öncelikli amaç, varlığın başlangıcı hakkında bilimsel verilerle doğrulanabilir kesin bir bilgi vermek değil, Allah'ın dünyada olduğu gibi ahirette de yeniden yaratmaya muktedir olduğunu kanıtlamaktır.[21] Dolayısıyla Kur'an'ın bütününde verilen mesajın içeriği dikkate alındığında, yaratılıştan bahseden ayetlerdeki temel vurgunun Allah'ın bahşettiği nimetlere karşı, sorumlu varlıkların yaratılış amaçları olan evreni imar etmek şeklindeki şükürlerini göstermelerini beklemek olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde insan hem ikinci bir yaratılışın hem de sorumluluklarının farkında olarak yaşamına yön verebilecektir.

Yaratma ve evrim düşüncelerini yansıtmaları bağlamında, varlığın yaratılışı hakkında bilgi veren Kur'an ayetlerini genel bir tasnife tabi tutacak olursak, temsilen şu iki ayeti öne çıkarabiliriz: "Biz, bir şeyin olmasını istediğimizde, sadece 'Ol!' deriz; hemen oluverir." (en-Nahl, 16/40). "İnsanoğlu, yaratılıp bahse değer bir şey oluncaya kadar uzun bir zaman geçmedi mi?" (el-İnsân, 76/1).

Yukarıdaki ayetlerin (16/40; 76/1) tefsirlerine bakıldığında müfessirlerin yaratılış ve evrimin her ikisine de imkân tanıyan bir yaklaşım sergilediklerini görebiliriz.

Müslüman bilginlere göre "Ol!" emrini içeren ayet (16/40), genel olarak Allah'ın her şeye gücünün yettiği ve dilediğini yapmada hiçbir şeyin onu âciz bırakamayacağını ifade eder. Ancak özelde ayet, daha çok ikinci yaratılış olan ahiret konusunda zihinlerdeki şüpheyi gidermeye yöneliktir. Nitekim Kur'an'da, tüm insanların yaratılmasının Allah için tek bir kişinin yaratılması gibi (31/28) olduğunun haber verilmesi de Allah'ın ikinci yaratma konusunda herhangi bir zorluk yaşamayacağını ifade etmektedir.[22] Nitekim Allah, yerde ve gökte herhangi bir zorluk olmaksızın yaratma kudretine sahiptir.[23]

---

[21] Ömer Özsoy, *Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması* (Ankara: Fecr Yayınları, 1999), 76; Mustafa Öztürk, vd., "Kur'an Açısından Yaratılış ve Evrim Nedir Ne değildir?" *Evrim Nedir Ne değildir?* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 50, 55, 63, 81.

[22] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah İbn Abdulmuhsîn et-Turkî (Kâhire: Dâru'l-Hicr, 2001), 14/222.

[23] Ebu'l-Fidâ İsmâil ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-azîm*, thk. Mustafa Seyyîd Muhammed vd. (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 8/311, 312.

Kıraat bilginlerinden Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736) ve Alî b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805), ayette (16/40) geçen "kün/ol!" emrinin cevabını "feyekün/hemen olur" şeklinde nasb ile okumuşlardır. Yani Allah için yaratmak, çok çabuk, hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleşmekte ve yaratma için başka şartların yerine gelmesine gerek kalmamaktadır.[24] Muhammed b. Kâsım el-Enbârî (ö. 328/940), ayette (16/40) geçen henüz varlık âlemine çıkmadığı halde 'Ol!' emri ile yaratılacak olan unsurlar için "şey" denilmesini, onların yaratılmış gibi olmasına bağlar.[25]

İnsanın yaratılmasından kendisinden bahsedilmeye değer bir varlık olmasına kadar uzun bir zaman geçip geçmediğinin sorulduğu ayette (76/1) geçen "hel" (mi?) soru edatı, Arap edebiyatında tasdik ve ikrar anlamında da kullanılır. Bu bağlamda ayetteki soru edatıyla aslında bir durumun gerçekleşmesi hakkında bilgi edinmek değil, soruyu soran ve sorulan tarafından o meselenin gerçekleşmiş veya gerçekleşmek üzere olduğunun bilindiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla ayette "hel/mi?" soru edatı kullanılarak insanın yaratılışından bugünkü şekline gelinceye kadar uzun bir zaman geçtiği haber verilmektedir. Aynı şekilde ayetin (76/1) üslubundan basit ve değersiz bir halde olan insanın değerli bir varlık olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır.[26]

Sîbeveyhi Osmân b. Kanber el-Hârisî (ö. 180/796), Yahyâ b. Ziyâd el-Absî el-Ferrâ (ö. 207/822) gibi dilci bilginler, ayette (76/1) geçen "hel/mi?" soru edatının, eylemlerin başına gelerek kesinlik bildiren Arapça "kad" edatı anlamına geldiğini söylemektedirler. Ferrâ'ya göre "hel/mi?" edatının bu ayetteki (76/1) anlamı, uzun bir zaman geçmesinin onaylanması anlamında ikrardır.[27]

Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), evrenin başlangıcından itibaren insanı oluşturan unsur ve suretlerin mevcut olduğunu; ancak bunların insan ismiyle tanınan şuur sahibi cins bir varlık olarak ortaya çıkmadığını ifade eder. Bu bağlamda insanı oluşturan madde ve unsurlar; bitkisel ve hayvansal gıdalardan oluşan "çamur özü" (23/12) ve bu çamur özünden süzülen meni gibi yaratılış evrelerine değin insan, sonuçta bir şey olmuş; ancak insan diye adı anılır bir şey olmamıştır.[28] Kısaca Yazır'a göre insan, başlangıcı olmayan kendi başına yaratılmış ve gelişmiş bir varlık olmadığı gibi, ansızın yaratılmış basit bir yaratık da değildir.

---

[24] Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed Ebû Bekr el-Kurtûbî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l mubeyyin limâ tazammanahu mine's sunne ve âyi'l-Furkân*, thk. Abdulmuhsîn et-Turkî (Beyrut: Muessesetü Risale, 2006), 12/325.
[25] Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 12/325.
[26] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/529.
[27] Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 21/444.
[28] Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 8/5493.

İnsan, evrenin başlangıcından itibaren basit ve değersiz maddelerin aşamalı olarak ayıklanıp birleşmesinden meydana gelen bir canlıdır. O, maddi ve manevi çeşitli yöntemlerle terbiye edilerek çeşitli aşamalardan geçtikten sonra insan özelliklerine kavuşmuş bir varlıktır. Dolayısıyla Allah, insanı zaman geçtikçe mükemmelleşen nitelikte bir varlık olarak yaratmıştır.

Ayette (76/1) geçen "insan" kavramıyla neyin kastedildiği ihtilaflıdır. Bazılarına göre bu kavram, genel olarak canlılardan insan türüne işaret eder. Ancak Müslüman bilginlerin çoğuna göre ayette geçen insandan kasıt, ilk insan olan Hz. Adem'dir. Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî (ö. 117/735), Süfyân b. Saîd es-Sevrî (ö. 161/778) ve İkrime b. Abdullâh el-Medenî (ö. 105/723), sahabenin ileri gelenlerinden Abdullah b. Abbas'dan (ö. 68/687) gelen bir rivayete dayanarak ayette (76/1) geçen "insan" kavramından kastın Hz. Âdem olduğunu savunurlar.[29]

Katâde ve Mukâtil b. Süleymân el-Belhî'ye (ö. 150/767) göre bitki ve hayvanların varlığıyla birlikte düşünüldüğünde en son yaratılan varlık, Hz. Adem'dir.[30] Bu bağlamda onlar, ayette geçen zaman dilimini Hz. Adem'in yaratılmasından öncesine hasretmeyi daha uygun görmüşlerdir. Katâde ayette geçen "bir şey değildi" şeklindeki olumsuzlamayı (nefy), son yaratılan varlık olduğu için öncesinde diğer varlıklarca biliniyordu, şeklinde anlar. Mukâtil ise ayette (76/1) takdim olduğunu savunarak "bir şey değildi" ifadesini, insanın henüz anılmaya değer bir şey olmadan önce çok fazla zaman geçtiğinin bildirilmesi şeklinde anlar. Ona göre Allah, insanı yaratmadan önce diğer canlıları yaratmış, insandan sonra ise başka varlık yaratmamıştır.[31]

İnsanın yaratılmasından önce geçtiği ifade edilen zaman diliminin miktarı üzerinde birbirinden oldukça farklı görüşler vardır. İnsan kavramını, insan türü şeklinde anlayanlara göre bu süre, doğumdan önceki dokuz aylık hamilelik süreci kadar iken; Hz. Âdem şeklinde anlayanlar, Hz. Adem'in insan şeklinde çamurdan yaratılmasını takiben kendisine ruh üfleninceye kadarki zaman aralığında üzerinden kırk yıl geçtiği şeklinde anlar.[32]

Klasik dönem tefsirlerinde Hz. Adem'in yaratılışı hakkında çoğunlukla kırk yıl ve katlarıyla ilgili bilgiler verilir. Bu bağlamda ayette (76/1) geçen "uzun süre" kavramı, Hz. Adem'in yaratılmadan önce Mekke ve Taif arasında beklediği kırk yıla işaretken; diğer bir habere göre ise Hz. Âdem, çamurdan yaratılmasını takiben bu halde kırk yıl bekletildiğine

[29] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/530; Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 21/444.
[30] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/529.
[31] Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 21/445.
[32] Ebu'l Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedevî (Beyrut: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 3/576; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/530; Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 21/445, 446.

http://dergipark.gov.tr/ihya
ISSN: 2149-2344 E-ISSN: 2149-2344

işaret eder. Sonra onun üzerinden kokuşmuş bir çamur ve balçık halinde kırk yıl daha geçmiş; ardından bu balçığın kuruyarak içinden rüzgâr geçerken ses çıkaran kurumuş bir çamur şeklinde bir kırk yıl daha takip etmiştir. Nihayet bunun ardından bir kırk yıllık süre daha geçtikten sonra yüz yirmi veya yüz altmış yıl içinde kendisine ruh üflenmiştir. Başka bir rivayetten çıkarılan sonuç ise insanın yaratılmasındaki "hîn/uzun süre" kavramının takdir edilmiş veya sınırları çizilmiş bir zamanla ilişkili olmadığından bu sürenin kesin olarak ne kadar olduğunun bilinemeyeceği yönündedir.[33]

İnsanın yaratılmadan önce geçen zamanın miktarıyla ilgili tartışmalarda, daha çok insanın yaratılış aşamalarında geçen sürenin gündeme geldiği görülmekte; insan türü öncesinde geçen zaman dilimiyle ilgili fazla bilgi verilmemektedir. Bu durumu, insan merkezli bir evren anlayışına bağlamak mümkündür.

Ayette (76/1) geçen "anılmaya değer" ifadesi hakkında farklı görüşler vardır. Bazılarına göre bu ifade, şekil verilmiş çamurdan ibaret olan insanın ne olacağı bilinmez bir varlık iken ruhun üflenmesiyle ismi anılmaya değer bir varlığa dönüştüğü anlatılmaktadır. Yahyâ b. Sellâm et-Teymî'ye (ö. 200/815) göre "anılmaya değer" ifadesiyle insanın Allah katında bilinen bir varlık iken diğer varlıklarca bilinmeyen bir varlık olduğunu söylenmektedir. Ferrâ ise "o, bir şeydi; ama adı anılmaya değer bir şey değildi" der. Bazılarına göre ise bu ifadeyle, insanın önemsiz bir varlık olarak üzerinden uzun bir zaman geçtikten sonra Adem'in halife olarak yaratılıp emaneti yüklenmesiyle tüm varlıktan üstün bir seviyeye ulaşarak adı anılır bir şey olduğu anlatılmaya çalışmaktadır.[34]

Ayette (76/1) geçen "dehr/zaman" kavramı, genel olarak Arapça'da evrenin başlangıcından sonuna kadar ki tüm zamanı ifade ederken "zaman" kavramı dehre göre daha az bir süre veya ana karşılık gelir.[35] Dolayısıyla "bir saat" veya "bir gün zaman" denir; ama "bir dehr" denmez. Diğer bir deyişle her dehrin zaman; ama her zamanın dehr olmadığını söyleyebiliriz. Bu bilgiler ışığında ayetteki (76/1) "hîn" kavramı hakkında zamanın tamamı için değil belli bir vaktine karşılık geldiğini söylemek en doğrusudur. Sonuç olarak ayetteki (76/1) zaman dilimini, evrenin yaratılışı olan dehrin başlangıcından insanın yaratılışına kadarki geçen süre şeklinde anlamak mümkündür.[36] Nitekim "hîn" kelimesinin

[33] Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn*, nşr. Seyyid Abdulmaksûd b. Abdurrahman (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, ts.), 6/171; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/530; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl*, 2/213.
[34] Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 21/445.
[35] Ebû'l Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Fadl b. Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 173.
[36] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/530.

nekra/belirsizlik kullanımı da bu manayı doğrulamaktadır. Buna göre insan, evrenin yaratılışından çok daha sonra yaratılmıştır. Yazır, "hîn" kavramının ister insanın ister zamanın durumunu bildirsin, ayette (76/1) geçen olumsuzluk kaydıyla birlikte kullanımından; bu zaman diliminde "hiçbir şey" değil, "kayda değer hiçbir şey" olmadığının anlatılmak istendiğini söyler. Muhtemelen o, içinde şuur sahibi insanın olmadığı evreni değerli görmemektedir. Nitekim Yazır, ayetteki (76/1) "mezkur/bahsedilen" ifadesiyle anlatılmak istenenin, insanın adını anmak değil, onunla amaçlanan manayı hatırlamak olduğunu söyler.[37]

Kur'an'ın yaratılış hakkında verdiği bilgilerden yaşamın bir süreç sonucunda meydana gelmiş olabileceğini çıkarmamız mümkündür. Nitekim; "O ki yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı." (es-Secde, 32/7, 8) ayetinde, insan yaratılışının çamurla başladığından bahsedildiğine göre onun yaratılışının bir süreç sonucunda gerçekleşmesi mümkün olabilir.[38] Çünkü insan, mevcut haliyle çamur veya su değil, bunların içerdiği maddelerden meydana gelmiş müstakil bir canlı varlıktır.

3. Yaratma ve Evrim Düşüncelerinin Analizi

Tüm şöhretlerine rağmen biyolojik evrime dair teoriler, doğanın sergilediği biyolojik çeşitliliği ikna edici bir şekilde açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bunda hem evrime dair görüşler arasında bir birliğin olmamasının, hem de bilimsel kanıtlardan yoksun olmalarına rağmen bu yaklaşımların kendilerini salt gerçeklik gibi sunmalarının etkili olduğu görülmektedir.

Esasen evrim hipotezi hakkındaki tartışmaları normal karşılamak gerekir. Çünkü evrim hipotezi, yeterli bilimsel kanıttan yoksun ve cevaplanması gereken çok yönü olan bir iddiadır. Evrim hipotezinin gerçekte ne olduğunu ortaya koymada farklı çözüm önerilerinden bahsetmek mümkündür. Evrim konusunda sağlıklı bir analiz yapabilmek için öncelikle konunun teo-politik ve sosyo-kültürel müdahalelerden arındırılarak sadece bilimsel platformda ele alınması; devamında ise ulaşılan sonuçların diğer bilimlere ait verilerle uzlaştırılması gerekir.

Antik çağdan buyana çoğu filozof, evrenin sürekli değişmekte olan bir akış veya süreç içinde olduğunu iddia etmiştir. Onlara göre evrendeki tüm gelişmeler birbirine zıt iki ayrı

---

[37] Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 8/5492, 5493.

[38] Cafer Sadık Yaran, "Din ve Bilim: Mitolojik ve İdeolojik Girdilerin Ötesindeki Uyuşma", çev. Halil İbrahim Doğramacı, *Evrim ve Tasarım Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*, derleyen. Recep Alpyağil (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 848.

kuvvetin savaşması sonucunda meydana gelmiştir. Bu savaş neticesinde başarılı olarak sağ kalanlar günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmiştir.[39] Ancak evrimcilerin iddia ettiği gibi canlıların mücadelesinde her zaman güçlüler kazanmaz; bazen hepsi kaybeder, bazen de güçlülerin birbiriyle savaşından zayıflar kârlı çıkar. Diğer bir deyişle evrimi, evrenin temel kanunlarından olan değişimle ilişkilendirmek her zaman aynı neticeye bizi ulaştırmaz. Ancak tüm açmazları, parçalı yapısı ve doldurulması gereken onca boşluğuyla birlikte evrim hipotezi halen tartışılmaktadır.[40]

Biyolojik evrim hipotezi, bizzat savın ilk savunucularının da açıkladığı gibi yaşamın kaynağı ve başlangıcıyla ilgili değil, devamı ve çeşitliğiyle ilgilidir.[41] Ancak konu, farklı sebepler nedeniyle temel iddiasının dışına taşınarak farklı alanların konusu yapılmıştır. Bu alanlardan biri de kuşkusuz dinî alandır.

Evrim savının dinî değerlerle farklı şekillerde birlikte anılmasından kaynaklanan sorunlar, onun temel iddialarının dinî metinlerde savunulan fikirlerle uyum sağlayıp sağlamamasından daha çok bizzat dinî metinlerin kendi içinde yoruma açık esnek bir yapıya sahip olmasıyla ilişkilendirilmelidir. Esasen dinî metinlerin amaç, kapsam ve kullandıkları din dilinin temel karakteristik yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu durumu çok da yadırgamamak gerekir.[42] Çünkü dini metinlerde geçen hüküm ifadelerinin din diline özgü yapısı içerisinde yorumlanmadığı durumlarda anlam kayması kaçınılmazdır. Örneğin "Rabbiniz, lütfundan nasip arayasınız diye sizin için denizde gemiler yürütendir." (İsrâ, 17/66) ayetini din dilinin genel yapısı dışında anlamamız durumunda, Allah'ın bir gemi ustası veya kaptanı olduğunu düşünmemiz gerekir. Oysa burada vurgulanmak istenen Allah'ın bahşettiği madde, doğa kanunları ve akıl nimetlerinin bir sonucu olarak insanların tersanelerde gemi yaparak yaşam kalitelerinde ulaşılmış oldukları kolaylığın asıl mimarının Allah olduğunun hatırlatılmasıdır.[43] Görüleceği üzere Allah, din dilini kullanarak birbirinden bağımsız unsurların etkileşiminden doğan yeni durumların öznesi olarak da kendisini göstermektedir.

Kur'an'da ontolojik anlamda evrende potansiyel halde bulunan tüm imkânların yaratıcısı olarak Allah'ın gösterilmesini yanlış yorumlamamak gerekir. Burada önemli olan,

[39] Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 25, 35, 82.
[40] Hilmi Ziya Ülken, *Varlık ve Oluş* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968), 377.
[41] Darwin, *Türlerin Kökeni*, 569, 570.
[42] Harun Çağlayan, "Rasyonalizm Bağlamında Dilbilim ve Din Dili İlişkisi", *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi* 18/58 (2014), 56.
[43] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 14/66; Kurtûbî, *Câmiu li ahkâm*, 13/122.

evrenin nedensellik içinde evirilmekte olan mekanik bir süreç gibi görünmesine rağmen gerçekte maddeyi ve bağlı olduğu yasaları yaratanın Allah olduğunun bilinmesidir. Dolayısıyla evrende sonsuz oluşum ve gelişim ihtimali olmasına karşın gerçekte tüm imkânların kaynağının Allah olduğu unutulmamalıdır. Ancak Hıristiyan teolojisiyle meseleye yaklaşacak olursak sırf Hz. İsâ'nın zuhuruna aykırı olduğu için bu ihtimallerden sadece biri olan evrim düşüncesi, imanın bir gereği olarak reddedilmelidir.[44]

Doğadaki biyolojik çeşitliliğin[45] veya insandaki ahlâkî bilinçlenmenin[46] varlıktaki bir çatışma sonucunda ortaya çıkması, Müslüman inancı açısından bir sorun değildir. Nitekim Allah'ın yaratma sanatı, birçok şekilde olduğu gibi evrimsel bir mücadele şeklinde de cereyan ediyor olabilir.[47] Ancak bu durumda eğer evrim hipotezinin savunduğu gibi yaşam, sadece güçlü olanların hayatta kalacağı bir mücadeleden ibaret olacaksa, başka kişi ve değerler uğruna bir insanın kendini feda etmesini veya kendisinden güçsüzlere yardım etmesini başka şekillerde açıklamamız gerekir.[48]

Evrim düşüncesinin beşerî veya sosyal bilimlerdeki karşılığına dair çok şey söylenebilir. Çünkü bir değer olarak insandan bahsetmek, tesadüfü öteleyen özgür iradenin egemen olduğu bir evren alanına doğrudan geçişi ifade eder. Dolayısıyla eğer evrendeki akıl, özgürlük, sanat, din, ahlak ve kişilik gibi değerlerin kaynağını kör tesadüflere bağlayacak olursak en başta insan olmanın bizzat kendisini tehdit eden bir krizi tetiklemiş oluruz. Bu gerçeği görenlerin başında, doğal seçilime dayalı biyolojik evrim hipotezini, Darwin ile aynı zamanda bilim çevrelerine duyuran Alfred Russel Wallace (ö. 1913) gelir. O, Darwin'in insanlar için de evrimin aynı şekilde işlediği açıkladığında, bu görüşü kabul etmeyerek zihinsel gelişimin ortaya çıkmasında biyolojik etkenlerin dışında başka güçlerin etkin olduğunu savunmuştur.[49]

Kanaatimizce yukarıda bahsi geçen krizin aşılması için beşerî niteliklerin evrimsel bir süreç sonucunda geliştiği kabul edilse bile bu olasılığın gerçekleşmesi için gerekli tüm unsurların bilinçli bir irade tarafından önceden tasarlanması gerekir. Dolayısıyla evrim iddialarının sosyal bilimlere uyarlanabilmesi için en azından evrimin bilinçten yoksun

---

44 Aydın, *Din Felsefesi*, 275.
45 Fethi Kerim Kazanç, "Düşünce Tarihinde Ateizme Götüren Bir Neden Olarak Kötülük Sorunu: Kelâmî Açıdan Eleştirel Bir Değerlendirme", *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi,* ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Ayğan, Seyithan Can, Mustafa Sancar (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 235.
46 Emre Dorman, "Allah Olmadan Objektif Bir Ahlak Mümkün mü?", *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi,* ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Ayğan, Seyithan Can, Mustafa Sancar (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 418.
47 Aydın, *Din Felsefesi*, 82.
48 Kazanç, "Düşünce Tarihinde Ateizme Götüren Bir Neden Olarak Kötülük Sorunu", 234; Dorman, "Allah Olmadan Objektif Bir Ahlak Mümkün mü?", 417.
49 Komisyon, *Evrim ve Tasarım*, 859.

canlıların tekâmülünde güçlü olanın seçildiği bir mücadele (orman kanunu) şeklinden, bilinçli canlıların ortaya çıkmasıyla birlikte yeni bir aşamaya geçerek ahlakın üstünlüğüne dayalı bir seçilime evirildiğinin kabul edilmesi gerekir. Muhtemelen Tennant'ın evrim konusunda söylemeye çalıştığı şey de buydu. Ona göre dış dünyada yaşanan vahşet, doğrudan ahlâkî değerlere olan ihtiyacın gelişmesi ve bu ilkelere göre davranan bir canlının oluşması için bir ön hazırlık ve gerekçe olarak okunmalıdır.[50] Bu bakış açısına göre ahlak, ahlaksızlığın sebep olduğu kargaşa ve açmazlar neticesinde bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

İnsanî değerlerin en üst seviyesi olan ahlâkî gelişimin tasarıma dayalı bir tekâmüle indirgenebilmesi, aslında diğer tüm beşerî kazanımların da aynı şekilde oluşabileceğini kabul etmek anlamına gelir. Bu bağlamda tarihi mücadelelerle dolu olan tüm hak, adalet ve özgürlük arayışlarını[51] önceden tasarlanmış bir tekâmül çizgisinin sonuçları olarak görülebilir. Aynı şekilde tecrübe edilen evrenin estetik bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması anlamına gelen sanatı da tekâmülün bir sonucu olarak kabul edebiliriz. Çünkü yaşam, bir şekle büründüğü oranda ancak sanat olabiliyorsa, insanlığın her medeniyet inşasını da sanatsal bir devinim[52] olarak değerlendirebiliriz. Bu bakış açısına göre bilimsel ve kültürel gelişmelere paralel olarak inançlarda meydana gelen tekâmülün de evrimsel bir süreç sonunda gerçekleşmesi[53] mümkün olabilir.

İnsana ait niteliklerin kendini gösterebilmesi için öncelikle hak ve ödevleri olan bir kişiliğin mevcudiyeti gerekir. İnsanı diğer organik canlılardan farklı kılan ve ona sorumluluk yükleyen bu değer, kuşkusuz akıldan başkası değildir. İnsan, aklıyla diğer insanî niteliklerinin farkında olup onları geliştirerek kendi varlığını inşa ettiği gibi yine aklıyla tanrı, evren ve kendisi arasındaki ilişkiler ağını mantıklı bir şekilde düzenleyerek din anlayışını da oluşturabilmiştir. Bu durumda şu sorunun cevabını bulmak zorundayız. Hürriyet, sanat, din ve ahlak gibi kişiliği inşa eden gelişim evrelerinin; tümüyle kör tesadüflere bağlı evrimsel bir süreç içinde mi; yoksa belli bir tasarım eşliğinde en baştan tahmin edilebilir evrimsel bir programın sonucunda mı oluştuğunu savunmak daha makuldür? Sorunun cevabını René Descartes'ın (ö. 1650) yaklaşımına göre verecek olursak, ikinci seçenek daha ağır basmaktadır. Çünkü o, var olmayı düşünmeye bağlayan bir anlayışın temelini akılda bulduğu gibi; tanrı,

[50] Aydın, *Din Felsefesi,* 83.
[51] John Stuart Mill, *Hürriyet*, çev. Mehmet Osman Dostel (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 1-8, 106-114, 144-182.
[52] Irwin Edman, *Sanat ve İnsan*, çev. Turhan Oğuzkan (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998), 12, 13.
[53] Émile Boutroux, *Çağdaş Felsefede İlim ve Din*, çev. Hasan Kâtipoğlu (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 109, 110.

ISSN: 2149-2344 E-ISSN: 2149-2344

evren ve insan arasındaki irtibatın kodlarına da akılla ulaşmıştır. Ona göre akıl sayesinde insan; doğa, bilim ve din arasında çok sağlam bir uyum kurmayı başarabilmiştir.[54]

Kuşkusuz varlık, oluşla açığa çıkar, yenilenir ve değişir. Oluşsuz varlık, varlıksız oluş düşünülemez. Varlık, öz olarak mevcut olanın şâhitlik ve değişmezliğini; oluş ise mevcut olanın değişkenlik ve olgusallığını ifade eder. Oluş, farklı bakış açılarına göre değişik anlamları bünyesinde barındıran bir kavramdır. O, gerçekte bir varlık türü değil, varlığın var olma sürecini ifade eden bir örnekliktir. Dolayısıyla oluşu, kendiliğinden bir varlık değil, varlığın varoluşsal görüntüleri olarak tanımlamak gerekir. Ancak varlık; oluşların birlikteliğiyle kendini gösterebilir. Bu yönüyle oluşlar, varlığın her aşamasında sınırları geçilmez uçurumlarla birbirinden ayrılmış farklı evrimleri meydana getirmektedir. Sonsuz zaman ve olasılık (hürriyet), varlığın açık evriminin bir parçası olduğundan insan dahil tüm evren, varoluşta zirve değil, sadece süreç içindeki bir geçitten ibarettir. Diğer bir deyişle sonlu varlık, daha üstün bir özgürlük ve kudret içinde sürekli bir oluş ve evrim içinde değişerek yeni şartlara göre şekillenmektedir.[55]

Varlığın en alt seviyesi olan madde ve enerjinin bağlı olduğu değişim yasası, sürekli çözülerek evirilme üzerine kuruludur. Enerjinin sürekli form değiştirmesi, doğada sayısız yeni imkânın doğmasına neden olur. İmkân bağlamında ise madde, durağanlık kadar değişime, birlik kadar çokluğa açık bir nitelik arz eder. Yani maddi varlık, gerçeklik ve imkânın her ikisini de içinde barındırır. Dolayısıyla maddi varlık, sonsuz varlığın ilk imkânsal yaratılışını ifade eder ki bu yönüyle maddi evrim, diğer evrimlerin başlangıcı olabilir.[56] Biyolojik varlığın oluş ve gelişiminin evrim bağlamında mümkün görülmesinden sonra; artık canlıların ortak veya farklı atalara sahip olmalarıyla ilgili tartışma ve kanıtlar[57] teolojik açıdan önemini yitirmektedir.

Evrim hipotezinin dinî çevrelerce tenkit edilmesinde insanın özel bir ilgi ve amaçla değil, olasılığa bağlı kör bir tesadüfle meydana geldiği fikrinin özel bir yeri vardır.[58] Dindar zihin; onur, erdem ve ahlak gibi üstün değerlere sahip bir canlının tesadüfî bir evrimsel süreç sonunda oluştuğunu kabul edemeyecek kadar insanı değerli görmektedir. Ona göre evrendeki tasarım delilinin bir üst seviyesi olan hikmet veya ahlak, şuursuz maddenin bir plan dahilinde dizayn edilmesinden daha üst bir irade ve amacın varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu iradenin

[54] Boutroux, *Çağdaş Felsefede İlim ve Din*, 21.
[55] Ülken, *Varlık ve Oluş,* 150, 438-441, 536.
[56] Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 83, 84; Ülken, *Varlık ve Oluş,*342-356.
[57] Turner, *Paleontoloji ve Evrim*, 48.
[58] Kazanç, "Düşünce Tarihinde Ateizme Götüren Bir Neden Olarak Kötülük Sorunu", 239.

ise amaçsızlık ve aldatma gibi bir noksanlıktan uzak olması gerekir.[59] Aynı şekilde Müslüman bir dindarın değerler cetvelinde de maddenin bağlı olduğu tesadüfler evrenindeki rastgele olasılıklardan sadece biri olarak insanın ortaya çıktığına inanmak, aklen ve ahlaken kabul edilebilir bir durum değildir. Teleolojik delilin öngördüğü gibi evrendeki işleyişin bir iradenin sonucu olduğunu savunmak,[60] aksini savunmaktan çok daha anlaşılabilir bir yaklaşım olarak durmaktadır. Nitekim bir Müslüman, doğanın işleyişine vurgu yapan Kur'an ayetleri (2/164; 51/20-21) üzerinde düşünerek hem hayatın bir amacı olduğunu hem de evrenin bilinçli bir tasarımcı tarafından yaratıldığını anlayabilir.[61]

Yaratıcı evrim fikrini irdeleyen düşünürlerden olan Henri Bergson'a (ö. 1941) göre "*yaratıcı hamle*" (élan vital) bir yaratma isteğidir; ancak onun kendini gerçekleştirebilmesi için çeşitli yollar deneyerek tüm engelleri aşıp maddeden bitki ve hayvanlara geçmesi gerekir ki bu, tekamülü içeren oldukça zor bir süreçtir.[62]

Varlığın işleyişi hakkında dinî ve bilimsel yaklaşımları, birleştirmeyi deneyen yaklaşımları "evrimci yaratılış"[63] veya "teistik evrim" kavramlarıyla ifade edebiliriz. Hristiyan teistik evrimcilere göre Tanrı'nın evrime müdahalesi farklı şekillerde gerçekleşmiş olabilir. Kimilerine göre Tanrı, evreni yaratırken doğa yasalarını koymakla evrimin gidişatını baştan belirlemiş, kimilerine göre ise evrimsel süreçte, insanın yaratılışı gibi, kritik bazı noktalarda Tanrı, özel dokunuşlar yaparak evrime yön vermiştir.[64] Teistik evrim anlayışı, Hıristiyan teolojisi için din ile bilimin evrim konusunda rakip olmak yerine ortak bir noktada uzlaşabileceklerini öngören alternatif bir yaklaşımdır.[65]

Evrim, yaratılış, akıllı tasarım gibi nitelendirmeleri bir araya getiren teistik evrim anlayışı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de güçlü taraftarları olan önemli bir yaklaşımdır. Örneğin Darwin'in arkadaşı ve taraftarı meşhur botanikçi Asa Gray (ö. 1888) ve yirminci yüzyıl evrimciliğinin önemli isimlerinden olan Theodosius Dobzhansky (ö. 1975) teistik

---

[59] René Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, çev. Mehmet Karasan (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998), 48, 49.
[60] Ebû Mansûr Muhammed el-Mâturîdî, *Kitâbu't-tevhid*, nşr. Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi (Ankara: İsam Yayınları, 2003), 171, 181.
[61] Ebû Mansûr Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehl-i Sunne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1/613; 9/381, 382.
[62] Henri Bergson, *Yaratıcı Tekâmül,* çev. Mustafa Şekip Tunç (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1947), 324, 327, 328.
[63] Mehmet Bayrakdar, *İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi* (İstanbul: İnsan Yayınları 1987), 155.
[64] Komisyon, *Evrim ve Tasarım Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*, derleyen. Recep Alpyağil (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 473.
[65] Mustafa Alıcı, "İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrim Tartışmaları", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 14/6 (2018), 75, 76.

evrim anlayışını savunan bilginlerden bazılarıdır. Teistik evrim düşüncesi, uzlaştırıcı olmasına karşın farklı kaygılar nedeniyle çok fazla dillendirilmeyen bir yaklaşımdır. Çünkü başta Darwin taraftarları, teist kavramının bir sıfat olarak evrimi tanımlayabileceğine bilimsellik adına sıcak bakamıyorlar. Ancak teistik evrim ile evrim hipotezleri mukayese edildiğinde herkes açısından ilkinin daha savunulabilir olduğu söylenebilir. Nitekim teistik evrim hipotezinin savunduğu varlığın bir plan dahilinde sürekli evrimleşerek geliştiği fikri, tesadüflere bağlı diğer evrim anlayışlarından daha makul ve uzlaştırıcı görünmektedir.[66]

Teistik evrimciler, canlılığın başlangıcı ve ahlâkî niteliklere sahip canlıların ortaya çıkışının bilimsel olarak açıklanmayacağını iddia ederler. Onların bu konuda agnostik bir tutum sergilemelerinin altında yatan neden, canlılığın kaynağı meselesinin bilimsel değil, inançsal bir sıçramayı gerektirdiğini savunmalarıdır.[67] Diğer bir deyişle onlara göre yaşamın ilk defa ortaya çıkması, tesadüfe dayalı felsefî evrim hipoteziyle değil, tercihe dayalı dinî yaratılış inancıyla açıklanabilir. Bu bağlamda teistik evrim, Kur'an'da genel olarak "Ol!" emri ile ifadesini bulan; ancak diğer ayetler eşliğinde değerlendirildiğinde aşamalı bir yaratılışı öngören düşünceye daha yakın bir yaklaşım görüntüsü vermektedir.[68]

Mevcut biyolojik delillerle kanıtlandığı gibi bitki veya hayvan her canlının genetik yapısının, tümüyle kendi türüne özgü ve oldukça korunaklı bir dizilime sahip olduğu[69] düşünüldüğünde, tüm türlerin kaynağının tek olduğunu iddia eden evrim hipotezinin doğruluğunu savunmak zorlaşmaktadır. Ancak türlerin ortak bir ataya sahip olduğunu savunan evrim hipotezinin mevcut şekliyle bile gelecekte doğrulanmasının Müslüman inancı açısından bir sorun teşkil etmeyeceği açıktır. Çünkü Müslüman düşüncesi açısından önemli olan, canlıların neden yaratıldığı ve mevcut haline nasıl ulaştığı değil, varlığın yaratıcısının Allah olduğunun kabul edilmesidir. Diğer bir deyişle dini açıdan yaratılışın aşamalı veya tek seferde gerçekleşmesi, yaratıcı olarak Allah'ın kabul edilmesinden sonra önemini yitirmektedir. Hatta bu yönüyle, evrime karşı olmak şöyle dursun, kâinatta evrimsel bir gelişim olduğunu ilk defa dile getirenlerin Müslümanlar olduğu bile söylenebilir.[70]

Günümüzde evrimin gerçekliğini reddetmeyi metafiziksel bir vazife olarak gören gelenekselci çevrelere göre evren, hiçbir şekilde yaratıcısından bağımsız düşünülemeyeceği

66 Francis S. Collins, *Tanrı'ın Dili: Bilim Tanrı İnancıyla Uzlaşabilir mi?*, çev. Harutyun Parlak (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009), 193-195.
67 Collins, *Tanrı'ın Dili*, 85-86.
68 Yaran, "Din ve Bilim", 847, 851, 852.
69 Allahverdi, *Evrim Nedir?,* 40, 41.
70 Süleyman Ateş, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Evrim Teorisi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 20 (1972), 136.

için yaratılış düşüncesini terk etmenin mantıkî ve felsefî hiçbir gerekçesi yoktur. Bu yaklaşıma göre metafizik açıdan her varlık türü, gerçekliği sadece maddî özelliklere indirgenemeyen bir idea olduğundan, niteliklerini değiştirerek birbirine dönüşmeleri olanaksızdır.[71]

Müslüman teolojisinde evrim hipotezini çağrıştırabilecek bazı fikirlerin varlığından bahsetmek mümkündür. Örneğin varlığın içinde saklanmış özellikler olduğunu savunan, "*kümûn*" görüşü bunlardan biridir. Bu anlayışa göre tüm varlık, yaratılıştan kendine özgü birtakım kabiliyetlere bilkuvve (*kümûn*) sahiptir ve bu potansiyel nitelikler belli aşamalardan sonra bilfiil açığa çıkar (*zühûr*). Kümûn görüşünü çeşitli şekillerde eleştiren bazı bilginler, evrende meydana gelen değişimlerin özlerindeki bir nitelik nedeniyle değil, Allah'ın onlarda yarattığı yeni durumlar nedeniyle oluştuğunu savunarak tabiat anlayışlarını cevher-araz yaratılmışlığı ve intikali üzerine kurmuşlardır.[72]

İbrâhîm b. Seyyâr en-Nazzâm'a (ö. 231/845) göre maden, bitki, hayvan ve insanlar tümüyle tek seferde yaratılmıştır. Cisimlerin gizli yetenekler taşıması (*kümûn*), bu yeteneklerin ortaya çıkışı (*zühûr*) ve birbirine geçişi (*tedâhul*) sırasında cevher ve arazlardan bazıları kaybolur veya ortaya çıkar.[73] Dolayısıyla zaman açısından öncelik sonralık, yaratma ve varlıkla değil, maddenin özünde gizlenen potansiyel niteliğin ortaya çıkmasıyla ilgilidir.[74] Nazzâm'a göre Allah'ın iradesi, bazen "îcât" bazen de "emir" yoluyla olur; ancak yaratmada esas olan yaratma (tekvin) sıfatıdır.[75] Özetle onun yaratma anlayışını; canlı ve cansız tüm varlığın gelmiş geçmiş tüm imkânları özünde barındıran tek bir varlığın tek seferde yaratılmasıyla başlamıştır,[76] şeklinde özetleyebiliriz. Amr b. Bahr el-Câhız'ın (ö. 255/869), canlıları bilimsel yöntemlerle izleyerek yaşam mücadelesi ve türlerin değişkenliği gibi çıkarımlara ulaşmasını modern zooloji ve antropoloji bilimleri kapsamında değerlendirebiliriz. Nitekim Câhız'ın çalışmaları, daha önce Yunanlı filozoflarca bitki, hayvan ve doğanın değişkenliği üzerindeki fikirlerine oranla

71 Seyyid Hüseyin Nasr, *İnsan ve Tabiat*, çev. Nabi Avcı (İstanbul: İşaret Yayınları, 1988), 163, 164.
72 Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî, *Usûlu'd-dîn*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 55, 56.
73 Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırâk*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1995), 142.
74 Muhammed b. Abdulkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihâl*, thk. Emîr Alî Mühennâ, Alî Hasen Fâûr (Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 1993), 70.
75 Ebu'l-Hasan İsmail el-Eşarî, *Makâlâtu'l-İslamiyyîn ve ıhtılâfü'l-musallîn*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Kahire: Mektebetü'l-Nehdati'l-Mısrıyye, 1950), 49.
76 Bayrakdar, *İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi*, 41.

daha sistematik ve bilimseldir.[77] Câhız'ın geliştirdiği "mish/mutasyon" nazariyesine göre canlı ve cansız varlıkların birbirine dönüşmesi mümkündür.[78]

Felsefecilerden Abdullâh b. Alî b. Sînâ'ya (ö. 428/1037) göre değişime neden olan kuvve; oluşum, gelişim ve dönüşüm sayesinde farklılaşarak başka varlıkların ortaya çıkmasına neden olur.[79] Ahmed b. Ya'kûb b. Miskeveyh'e (ö. 421/1030) göre varlık türleri bir ipe dizilmiş inci taneleri gibi her biri bir diğerinin başlangıcı olacak şekilde bir gelişim içindedir. İlk unsurun etkisiyle dünyada ortaya çıkan canlılık, bitkilerden başlayarak sırasıyla hayvan ve insanlara sonrasında ise ilâhî bilgilere doğrudan ulaşabilen yetkin insanlara dönüşerek üstün bir seviyeye ulaşır.[80] Muhammed b. Ahmed el-Birûnî (ö. 973/1061), Darwin'den sekiz asır önce yaşamış olmasına rağmen evrim hipotezine benzer bir şekilde canlı varlıkların çeşitli dış faktörlere göre seçilerek her nesilde kendilerini geliştirdiklerini söyler.[81] Muhammed b. Hasen et-Tûnisî (İbn Haldûn) (ö. 808/1406), iklim ve havanın durumuna bağlı olarak insanın deri ve renklerinde değişiklikler olabileceği gibi karakter ve ahlak gibi kişisel özelliklerinde de farklılıklar olabileceğini ayrıntılarıyla anlatır.[82]

Müslüman kültüründe evrim hipoteziyle benzer fikirleri olan İbn Sînâ , Saîd b. Hazm el-Kurtubî (ö. 456/1064), Tâcuddîn Abdulkerîm eş-Şehristânî (ö. 548/1153), Abdulmelik b. Muhammed b. Tufeyl el-Kaysî (ö. 581/1185), Muhyiddîn Alî b. Muhammed el-Arabî (ö. 638/1240) ve Alâüddîn Alî b. Ebi'l-Hazm İbnü'n-Nefîs (ö. 687/1288) gibi kişilere[83] ve onuncu yüzyıl Müslüman felsefi akımlarından olup varlığın cansızdan canlıya, canlıdan ise daha yüce bir varlık düzlemine evirilen bir çizgi takip ettiğini savunan İhvânu's-Safâ gibi ekollere[84] rastlamak mümkündür.

---

77 Mehmet Bayrakdar, "Câhız ve Biyolojik Evrimciliğin Doğuşu", çev. Mehmet Vural, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2012), 120-122.
78 Bayrakdar, *İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi*, 58, 59.
79 Abdullâh b. Alî b. Sînâ, *en-Necât*, çev. Kübra Şenel, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 193, 194.
80 Mahmut Kaya, *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, (İstanbul: Klasik yayınları, 2010), 254-258.
81 Wilczynski, Jan Z., "Darwin'den Sekiz Yüzyıl Önce Biruni'nin Farazî Darwinizmî Üzerine", çev. Harun Ünver, Esra Tellioğlu Ünver, *Evrim ve Tasarım Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*, derleyen. Recep Alpyağil (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 230, 236.
82 Muhammed b. Hasen İbn Haldûn, "*Târîhu İbn Haldûn*", hzr. Halîl Şahâde (Beyrût, Dâru'l- Fikr, 1421/2001), 1/108, 109.
83 İsmail Hakkı İzmirli, *İslâm Mütefekkirleri ile Garb Mütefekkirleri Arasında Mukayese*, sadeleştiren. Süleymen Hayri Bolay (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1977), 35-38. Tekâmül nazariyesini farklı şekillerde savunan Müslüman bilginler ve görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Komisyon, *Evrim ve Tasarım*, 193-305.
84 Ihvân-ı Safâ, *Ihvân-ı Safâ Risaleleri* (Resâilu İhvani's-safâ ve Hullani'l-vefa), çev. Abdullah Kahraman vd., (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 3/181.

ISSN: 2149-2344 E-ISSN: 2149-2344

Müslüman kültüründe varlığa yön veren evrimin sürekli bir dönüşüm ve gelişim şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu gelişim sürecinde insan, fiziksel özellikleriyle doğa kanunlarına tümüyle bağlıyken; ahlâkî özellikleriyle nispeten özel bir otonomluğa sahip olduğundan özgür iradesiyle tarih yapan bir varlık konumundadır. Çünkü insanın ürettiği tarih, bilinç sahibi bir öznenin tercihlerine göre şekillendiğinden fiziksel varlık alanının dışında kalmaktadır.[85] Ancak tarihi insanın yapıyor olması, onun içine doğduğu evrenin işleyişinden bağımsız olduğu anlamına gelmez. Nitekim insanın bilinçten yoksun maddeden evirilerek ahlâkî niteliklere ulaşması yine evrende saklı olan tasarımın sonucunda gerçekleşebilmiştir. Dolayısıyla kanaatimizce tarihsel evrimden anlaşılması gereken, doğa kanunlarının kaynaklık ettiği tesadüflere bağlı bilinçsiz evrimin, zamanla şuur sahibi varlıkların tercihine göre şekillenen bir evrime dönüşmüş olmasıdır.

Tarihsel veya toplumsal evrimin iradeden bağımsız olarak tarihsel yasaların zorunluluğuna bağlı olması, insanın bu sürece müdahale edemeyeceği anlamına gelmez. İnsan, nasıl doğal çekim yasasını devre dışı bırakacak başka bir doğa yasasını kullanarak ona yön verebiliyorsa aynı şekilde zorunlu toplumsal yasaların muhtemel sonuçlarını da başka sosyal yasaları kullanarak değiştirebilir.[86] Bu yönüyle canlılardaki evrimin insan türü söz konusu olduğunda ahlâkî alanda da kendini göstereceğini söyleyebiliriz. Çünkü insanın biyolojik evrimi, bedensel eğilim ve olasılıkları ifade ederken ahlâkî evrimi, değer olarak onun neler üretebileceğiyle ilgilidir.[87] Bu yönüyle dinlerdeki ahiret inancını, evrimsel insan gelişiminin bir devamı veya bir sonraki aşaması olarak değerlendirebiliriz.

Kanaatimizce tesadüflere bırakılması durumunda zulmün meşrulaşması sorununa neden olacağından ahlâkî evrimin bilinçli bir dokunuştan uzak kalması doğru değildir. Çünkü aksi durumda ahlakın ne gerçekliğinden ne de evrenselliğinden bahsetmek mümkün olacaktır. Bu yönüyle dinî öğretilerde, ahlâkî evrimin tesadüfen geliştiği fikrine sıcak bakılmaz. Çünkü dinî öğretiler açısından yaşamın anlam ve amacı belli olduğundan bu hedeflere ulaşma, tesadüflere bırakılamayacak kadar önemlidir. Benzer şekilde Müslüman inancı açısından da öncelikli olan, yaşamın nasıl başladığı ve devam ettiğiyle ilgili bilgilere sahip olmak değil, bireyin ahlâkî sorumluluklarına sahip çıkıp çıkmadığıdır. Çünkü evrenin başlangıcında neler olup bittiğiyle ilgili hipotezler, varsayımdan öteye gidemedikleri için kesin bilgi vermekten

[85] Özsoy, *Sünnetullah*, 83.
[86] Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1977), 6/243, 353.
[87] Fatih Özgökman, "Evrimsel Ahlak ve Eleştirisi", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (2015), 168, 170.

uzaktırlar. Nitekim Kur'an'da da net bilgi sahip olmadan yaratılışın başlangıcı hakkında kesin hüküm verilmesi eleştirilerek sorgulanmaktadır.[88]

Evrim düşüncesinin doğru ya da yanlış olması inançlı bir kimsenin genel kabullerine zarar verecek bir mesele değildir. Dolayısıyla mevcut bilimsel gelişmelerden hareketle; "Allah O'dur ki, gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yaratmıştır." (Furkan, 25/4) ve "O, sizi aşamadan aşamaya geçirerek yaratmıştır." (Nuh, 71/14) gibi ayetleri aşamalı yaratılış fikrine tevil etmenin imkânı konusunda dinî açıdan bir sıkıntı olmayacağını söyleyebiliriz.[89]

Varlığın bir süreç sonunda yaratılmasını kabul etmemiz durumunda, ayetlerde geçen "Ol!" emrini, yaratılışın şekline yönelik bir açıklama değil, Allah için yaratmanın kolay olduğunu ifade eden edebî bir kullanım şeklinde okumamız gerekir. Nitekim diğer ayetlerde de bu tarz kullanımlara rastlamak mümkündür. Örneğin; "Meryem dedi ki: 'Rabbim, bana hiçbir insan dokunmamışken benim çocuğum nasıl olur?' Allah dilediğini işte böyle yaratır. Bir işe karar verdiğinde ona sadece 'Ol' der; o da hemen oluverir." (Âli İmran Suresi, 3/47), ayetinde bildirilen 'Ol!' emriyle Hz. Meryem'in çocuğu olmasının diğer ayetlerde geçen ifadelerden (19/22-27) anlaşıldığı kadarıyla bir hamilelik süreci sonunda gerçekleştiği bilinmektedir. Yani ayette geçen 'Ol!' emrinin ansızın değil, bir süreç sonunda gerçekleştiğinin haber verilmesini, yaratılışın da evrim şeklinde gerçekleşebileceğine tevil etmek mümkündür. Bu bağlamda Kur'an'ın "Ol!" emriyle varlığın bir anda mevcut durumuyla yaratılmış olduğunu değil, çeşitli aşamalar neticesinde ulaşacağı hedefi gösteren sürecin başlamış olması şeklinde de anlayabiliriz.

Sonuç

Evren ve doğa yasalarını anlamak için insanın birçok fikir üretmesi doğal ve anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü insan, değer üreten bir canlı olarak kendisi ve çevresi hakkında tutarlı ve sürdürülebilir hakikat arayışında geleceğini belirlemek isteyen bir canlıdır. Bu bağlamda yaratılış ve evrim düşünceleri, kâinatı tanımak için üretilen yaklaşımlardan olmasına karşın, farklı gerekçelerle çoğu zaman birbirine alternatif veya muhalif yaklaşımlar olarak sunulmaktadır. Genel olarak bu algının oluşmasında bilimsel gerçeklerin değil, teo-politik ve sosyo-kültürel birtakım faktörlerin etkin olduğu görülmektedir.

[88] "Biz; göklerin, yerin ve kendilerinin yaratılmasına onları şahit kılmadık." Kehf, 18/51. "Onlar, kendi yaratılmalarına tanık mı oldular?" Zuhruf, 43/19.
[89] Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 8/5496.

ISSN: 2149-2344 E-ISSN: 2149-2344

Yaratılış düşüncesinin temel iddiası, canlı çeşitliliğinin tasarımcı bir müdahale sonucunda tek seferde ve müstakil türler olarak yaratılması sonucunda meydana geldiği şeklinde iken; evrim hipotezinin iddiası, bu çeşitliliğin tek ve ortak bir atadan herhangi bir amaç gözetmeden rastgele ortaya çıktığı yönündedir. Bu açıdan her iki yaklaşımın da canlı türlerinin ortak veya bağımsız atalardan türedikleri meselesi hariç herhangi bir konuda muhalif olmadıkları görülmektedir.

İnanç açısından evrenin nasıl değil niçin yaratıldığı önemli olduğundan, dinî öğretiler sadece bireyin kendini gerçekleştirmesiyle ilgilenir. Bu yönüyle dinlerin amacı, bireyin tecrübe ettiği yaşanmışlığı en iyi şekilde değerlendirerek akıl-ahlak birlikteliğinin öngördüğü şekilde bireyin dünya ve ahiret hayatında başarılı olmasını sağlamaktır.

Dinin genel amaçları kapsamında insanın yaratılması ve ahlâkî açıdan imtihan edilmesi, tesadüflerle açıklanamayacak kadar özel bir durum olduğundan ancak bilinçli bir iradenin tercihi sonucu gerçekleşebilir. Dinlerin bu özel amaç ve iradeyi geçersiz sayan, herhangi bir yaklaşımı onaylaması kabul edilebilir bir durum değildir. Bundan dolayı doğa yasalarının hiçbir özel amaç olmaksızın sadece tesadüflere bağlı işlediğini savunan bir görüş olarak sunulan evrim hipotezi, beklendiği gibi dinî çevrelerde hoş karşılanmamıştır. Dinî inançlarla başka hesapları olan çevrelerin yönlendirmesiyle yaratılış ve evrim konusu, zamanla din ve bilimin birbiriyle uzlaşması mümkün olmayan iki farklı alan olduğu tezinin ispatında bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak ne din ve bilimin uzlaşamayacağı ne de yaratılış ve evrim fikirlerinin birbirini geçersiz kılan yaklaşımlar olduğu fikirleri gerçeği yansıtmamaktadır.

Modern ve post-modern dönemlerde yaratılış ve evrim tartışmaları üzerinden din ve bilim arasını açma girişimlerine yanıt olarak teistik evrim düşüncesi öne çıkmıştır. Teistik evrimcilere göre evrim, tesadüflere bağlı değil varlığa egemen olan yasalara göre işlemektedir. Diğer bir deyişle insan türü başta olmak üzere canlıların türleşerek çeşitlenmesine olanak sağlayan yasaları koymakla Tanrı, evrimin yöntem ve yönünü zaten başlangıçta belirlemiştir. Doğa yasalarının doğal seçilim veya muhtemel diğer metotlardan herhangi biriyle işleyecek olması ise teolojinin değil, bilimin konusudur. Çünkü teoloji, bireyin Tanrı ile olan ilişkilerinin sürdürülebilir olmasıyla ilgilenir. Bu bağlamda yaratıcı olarak Tanrı kabul edildikten sonra, bilimsel verilerle ister evrim hipotezinin savunduğu gibi tüm canlıların tek bir atadan türemiş oldukları ispatlansın veya reddedilsin, isterse de başka yeni bir durum ortaya çıksın, teolojik açıdan bunların hepsi yaratma sanatının çeşitli görüntüleri olarak değerlendirilmelidir.

Batı düşüncesinde son iki asırdır dillendirilmeye başlayan tesitik evrim düşüncesi, on asır önce Müslüman bilim çevrelerinde kümun ve tekâmül gibi isimler adı altında zaten kabul

gören bir anlayıştı. Ancak günümüz Müslüman toplumlarında farklı kaygılar nedeniyle teistik evrim düşüncesi hoş karşılanmamakta; hatta yaratılış inancını inkâra hazırlık aşaması olarak görülüp eleştirilmektedir. Oysa teolojik açıdan önemli olan varlığın nasıl yaratıldığı değil, niçin yaratıldığı bilmek ve bu amaç doğrultusunda insanların yaşamlarına yön vermelerine yardımcı olmaktır. Dolayısıyla evrenin başlangıcı ve işleyişiyle ilgili tüm mitolojik efsaneler, dinî inançlar ve bilimsel gerçeklikler dinin bu amacına hizmet ettiği müddetçe pratik teoloji açısından aynı işleve sahiptirler.

Müslüman kültüründe özgürce tartışılan evrim ve teistik evrim fikirlerinin günümüz Müslüman dünyasında sağlıklı bir zeminde değerlendirilebilmesi için farklı bakış açıları geliştirilmelidir. Bu bağlamda öncelikle, konuya ilişkin değerlendirmelerde yaratılış ve evrim fikirleri arasındaki farkın sadece evrendeki işleyişin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili olduğu vurgulanarak, meselenin asıl mecrasının dışında tartışılmasının sebep olacağı sorunlar azaltılmalı; sonrasında ise evrim anlayışının Müslüman düşüncesine yabancı bir fikir olmadığı, Müslüman kültürüne özgü kavram ve nazariyelerle desteklenerek açıklanmalıdır.

Kaynakça

Alıcı, Mustafa. "İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrim Tartışmaları". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 14/6 (2018), 59-89.

Allahverdi, Hüseyin, vd.. *Evrim Nedir Ne değildir?.* Ankara: Fecr Yayınları, 2019.

Ateş, Kenan. "Dünü ve Bugünüyle Evrim Kuramı", *Dünü ve Bugünüyle Evrim Teorisi*. edt. Kenan Ateş, 152-175. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi.* İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.

El-Bağdâdî, Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed. *Usûlu'd-dîn* İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

El-Bağdâdî, Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed. *el-Fark beyne'l-fırâk*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1995.

Bayrakdar, Mehmet. "Tekâmül Nazariyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 40/337-339. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Bayrakdar, Mehmet. *İslâm'da Evrimci Yaratılış Teorisi.* (İstanbul: İnsan Yayınları 1987.

Bayraktar, Mehmet. "Câhız ve Biyolojik Evrimciliğin Doğuşu", çev. Mehmet Vural. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2012), 117-126.

Bergson, Henri. *Yaratıcı Tekâmül.* Çev. Mustafa Şekip Tunç. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1947.

Boutroux, Émile. *Çağdaş Felsefede İlim ve Din*. çev. Hasan Kâtipoğlu. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

http://dergipark.gov.tr/ihya
ISSN: 2149-2344 E-ISSN: 2149-2344

Collins, Francis S. *Tanrı'ın Dili: Bilim Tanrı İnancıyla Uzlaşabilir mi?*. çev. Harutyun Parlak. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009.

Çağlayan, Harun. "Rasyonalizm Bağlamında Dilbilim ve Din Dili İlişkisi". *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi* 18/58 (2014), 41-58.

Darwin, Charles R. *Türlerin Kökeni*. çev. Öner Ünalan. Ankara: Onur Yayınları, 1976.

Descartes, René. *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.

Dorman, Emre. "Allah Olmadan Objektif Bir Ahlak Mümkün mü?". *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi*. 393-436. ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Ayğan, Seyithan Can, Mustafa Sancar. Ankara: Elis Yayınları, 2019.

Edman, Irwin. *Sanat ve İnsan*. çev. Turhan Oğuzkan. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.

El-Eşarî, Ebu'l-Hasan İsmail. *Makâlâtu'l-İslamiyyîn ve ıhtılâfû'l-musallîn*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Kahire: Mektebetü'l-Nehdati'l-Mısrıyye, 1950.

Evkuran, Mehmet. *Çağdaş Sorunlar ve Kelam*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1996.

Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1977.

İbn Haldûn, Muhammed b. Hasen. *Târîhu İbn Haldûn*. hzr. Halîl Şahâde. Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1421/2001.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîru'l-Kurâni'l-azîm*. Thk. Mustafa Seyyîd Muhammed vd. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.

İbn Sînâ, Abdullâh b. Alî. *en-Necât*. çev. Kübra Şenel. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.

Ihvân-I Safâ. *Ihvân-ı Safâ Risaleleri* (Resâilu İhvani's-safâ ve Hullani'l-vefa). çev. Abdullah Kahraman vd.. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

İsfehânî, Ebû'l Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Fadl b. Muhammed er-Râgıb. *el-müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.

İzmirli, İsmail Hakkı. *İslâm Mütefekkirleri ile Garb Mütefekkirleri Arasında Mukayese*. Sadeleştiren. Süleymen Hayri Bolay. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1977.

Kaya, Mahmut. *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2010.

Kazanç, Fethi Kerim. "Düşünce Tarihinde Ateizme Götüren Bir Neden Olarak Kötülük Sorunu: Kelâmî Açıdan Eleştirel Bir Değerlendirme". *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi*. 190-259. ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Ayğan, Seyithan Can, Mustafa Sancar. Ankara: Elis Yayınları, 2019.

Komisyon. *Evrim ve Tasarım Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*. Derleyen. Recep Alpyağil. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.

Kurtûbî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed Ebû Bekr. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân ve'l Mubeyyin limâ tazammanahu mine's sunne ve âyi'l-Furkân*. Thk. Abdulmuhsîn et-Turkî. Beyrut: Muessesetü Risale, 2006.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Kitâbu't-tevḥid*. nşr. Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi. Ankara: İsam Yayınları, 2003.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vilâtu Ehl-i Sunne*. thk. Mecdî Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 426/2005.

Mâverdî, Ali b. Muhammed. *en-Nuket ve'l-uyûn*. Nşr. Seyyid Abdulmaksûd b. Abdurrahman. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Mill, John Stuart. *Hürriyet*. çev. Mehmet Osman Dostel. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

Nasr, Seyyid Hüseyin. *İnsan ve Tabiat*. çev. Nabi Avcı. İstanbul: İşaret Yayınları, 1988.

Nesefî, Ebu'l Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. Thk. Yusuf Ali Bedevî. Beyrut: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.

Okcu, Abdulmecit. "Kur'ân ve Evrim Açısından Canlıların Oluşumu". *Ekev Akademi Dergisi* 17/ 56 (2013), 151-177.

Özdemir, Metin. "Çağdaş Ateizm Argümanlarının Kritiği". *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi*. 529-548. ed. Cemalettin Erdemci, Fadıl Ayğan, Seyithan Can, Mustafa Sancar. Ankara: Elis Yayınları, 2019.

Özgökman, Fatih. "Evrimsel Ahlak ve Eleştirisi". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (2015), 153-173.

Öztürk, Mustafa, vd.. *Evrim Nedir Ne değildir?*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.

Özsoy, Ömer. *Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınları, 1999.

Rose, Steven. "Evrensel Darwinizm". çev. Günseli Bayram, *Dünü ve Bugünüyle Evrim Teorisi* içinde, edt. Kenan Ateş, 152-175. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009.

Şehristânî, Muhammed b. Abdulkerîm b. Ahmed. *el-Milel ve'n-nihâl*. thk. Emîr Alî Mühennâ, Alî Hasen Fâûr. Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 1993.

Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah İbn Abdulmuhsîn et-Turkî. Kâhire: Dâru'l-Hicr, 2001.

Taslaman, Caner. *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2007.

Turner, Derek. *Paleontoloji ve Evrim*. çev. Nıvart Taşçı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2014.

Jan Z., Wilczynski. "Darwin'den Sekiz Yüzyıl Önce Biruni'nin Farazî Darwinizmî Üzerine". çev. Harun Ünver, Esra Tellioğlu Ünver. *Evrim ve Tasarım Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*. derleyen. Recep Alpyağil. 228-236. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 230, 236.

Yaran, Cafer Sadık. "Din ve Bilim: Mitolojik ve İdeolojik Girdilerin Ötesindeki Uyuşma". çev. Halil İbrahim Doğramacı. *Evrim ve Tasarım Gelen-eksel ve Çağdaş Metinler Seçkisi*. derleyen. Recep Alpyağil. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

EVRİM TESADÜFÜNE KARŞI MANTIK VE RUHCU GÖRÜŞ

Dr. Abdulkadir ETÖZ

Evrimin Doğusu :

Ortaçağ Avrupasındaki ilim düşmanlığı, hak nâmına bir haksızlıktı. Böylece kızgın inkarcılara pirim verilmiş, bir hatasına bedel, bin kefâret öder gibi maddenin dışında hiçbir şeye hayat hakkı tanımayan tantanalı pozitivizme (1) kapı aralamış, materyalist doğmatikliğe (2) ve peşin hükümlülüğe zemin hazırlamıştır. (3) Değişik ilim ve usullerle didiklenen «Hayat Nazariyesi» (4) pozitivistlerin - bin gürültü ile - ileri sürdükleri kadar ilmen isbât edilememiştir. (5)

Yapılan binlerce mutasyon tecrübelerinde ve tabiî olarak meydana gelen mutasyonlarda bir canlıdan başka bir canlı türün organı veya dokusu ortaya çıkmamıştır. (6) Eğer evrimleşme tesâdüfen olsa bile birbirlerinin organlarını taşımaları gerekmez miydi? Meselâ, yüzgeçli kuşlara veya ayaklı balıklara aracı fosiller olarak rastlamalıydık.

Varlık, hayat ve ruh nazariyeleri hakikât itibâri ile ilimlerin özüdür. İnanç îtibâri ile de inkâr, vehim ve îmanî tavırlar halinde bir kanaat meselesidir. Bu konuda materyalist düşünce ile ruhçu görüş arasında asırlar ve nesiller boyu sürüp gelen bir münakaşa vardır. (7) Popülarize edilen bu görüşlere göre, maddeciler tecrübe sahasına girmeyen herşeyi inkar ederken (8) ruhçu görüşde «görünenler, görülmeyen âlem üzerinde tenteneli bir perde ve yine görülemeyen âlem, bu âlemin bir boyutudur» der (9) *«Madde - ölçü (kanun) ve rûh»* terkibine karşı ayaklanan *«madde - enerji ve tesâdüf»* terkibi birbiri ile çatışma halindedir. Daha açık bir ifâde ile: İnanan bir bilimci nazarında madde ve canlı bir hikmete göre,

---

(1) Balaban (M. Rahmi) : İlim - Ahlak - İmân Ank. 1969 «Psikoloji ve Tanrıcılık» içinde, s. 77.

(2) A.g.e., s. 77.

(3) İzmirli (İ. Hakkı) : Yeni İlmi Kelam Ank. 1981, s. 251.

(4) Cresson (André) : Filozofik sistemler, Trc. S. J. Becorana, İst. 1962, s. 68.

(5) Bilim ve Teknik, C. 4, Sayı: 40.

(6) Kroll (Paul) : The Plain Truth, vol: 51, no: 10, 1986, s. 23 - 26 içinde. Trc. İ. Gürbüzer.

(7) Ülker (H. Ziya) : Tarihi maddeciliğe Reddiye: İst. 1951, s. 1 - 23.

Allah tarafından tekâmül ettirilir. Evrimciye göre, madde ve canlı kendi kendine tesâdüfen gelişir.

Hayatın Kaynağı:

Maddenin ve enerjinin değiştiğini herkes bilmektedir. Ama değişmeyen orijiniyle hayat, canlının mahiyetini korumaktadır. Kaba ve sâde maddenin mâhiyeti hâlâ tam olarak bilinemezken; sınırsız bir nizam ve ölçüyü gerektiren, en küçük canlı birimi sandığımız, virüslerdeki bilginin kaynağı nedir? On elemanlı bir sayı dizisinin sıra ve tertibe göre çekilmesi mümkün olamazken; nükleik ve amino asitlerin, organik (DNA) ve (RNA) zincirlerin, dinamik nizâmı ve bilgi dizisi nereden gelmiştir?

DNA molekülü, mâziyi muhafaza eden ve istikbâle bilgi taşıyan ve kopye eden, canlı bir bilgisayar gibi çalışıyor. Bu kadar küçük ve harika komputeri, güneş kadar bir lambayı ve dünya kadar bir uçağı kim yaparsa galaksimize de o hükmeder. Zerre kadar mantığı olana göre; Eserden müessire doğru görünen bu kudret ve şuura rağmen insanlar ne sineğin kanadını yapabiliyorlar ne de inkardan dönüyorlar.(10)

Tesâdüfler karmaşasında, son derece komplike insanın zaman rüzgârları önünde, evrenin kaos cenderesinden kurtularak; ve bir mekan tezgahında kendi kendine maydana geldiğini iddia etmek, gülünç değilse hangi bilimsellikle (!) bağdaşabilir? Hayatın beşiği sayılan suyun; kör, sağır ve duygusuz kollarında; şuursuz ve ölü bir mekanda; akılsız atomlar oturup bir konferans tertip edecekler, sonra da bir anlaşmaya varıp molekül koordinasyonları halinde örgütlenecekler, (tesadüfen) sonsuz başıbozukluk içinden birdenbire veya zamanla, - bir merkezden yönetiliyormuş gibi - sonsuz bir ölçü, nizam ve kânunlar halinde insan kendi kendine doğacak... Bu saçmalığa inanacak bir çocuk göremesek de bütün bunları ilim adına açıklamak için olmadık çarelere başvuran fanatik bilgiçlere (!) rstlar ve şaşarız.

Darwin Sendromu:

Evrimciler kendi düşüncelerine ters düşenleri dinî utopyalara körü körüne bağlanmış ahmaklar olarak nitelediler. Bunlardan biri olan Amerikalı Ruth Moore 1964 de neşrettiği «Evolution» adlı kitabında: «Darwin araştırmasına başladığı zaman, yaratılış inancından şüphe edenler sade-

(8) Topaloğlu (Bekir) : Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacib) s. 158.
(9) Tecrid-i Sarih... Diyanet 2. C. 227. Hadis ve Şerhi.
(10) Kur'an-ı Kerim, Hacc: 73.

ce inkarcılardı. Araştırmasını tamamladığı zaman artık Evolution (evrim) olayı sadece aklın terkiyle inkar edilebildi.» (11)

«Tanrı yaratır» fikir ve inancında olanlar için «aklı terkedenler» tabirini kullanan evrimcilere göre: Her canlı, «Tabiat Kanunu» çerçevesinde basit bir evrimle oluşmuş, Tanrı müdahalesi olmadan «yaşayan her şey tesadüfen evrimin ürünü olmuştur.» Böylece Allah'a inanan bilimcilerle inanmayan evrimciler arasında bitmeyen bir savaş başlamıştır. Amerikalı Peter Bowler bunu şöyle izah eder: «...çağdaş evrim, dünyadaki tabiat üstü müdahaleyi (Tanrıyı) ve rolünü dışlamak için tasarlanmıştır.» (12)

Akıl ve Misal:

«Süleymâniye Camiî ve kubbesi, vaktiyle, kayaparçalarının kuvvetli bir rüzgârın tesiri ile belli şekilde sürtüşmesi ve tesadüfen uçuşarak o şekilde dizilmesi sonucunda meydana gelmiştir.» desem, yediden-yetmişe, bu masala inanacak bir kimse bulamazdım. Ya göz bebeklerimin kubbesini oluşturan; o sanatlı hücre dizilişlerini (13) şuursuz maddeye nasıl havâle edebilirim? Fakat, totemin ilahlarına inanan mâsum câhiller yanında, evrimin sonsuz tesadüf ve ihtimallerine güvenenler elbette inanacaktır. Kısacası, atomların gül olup güzel bir koku ile gamze çakan tebessümüne âşık olan moleküllerin bülbül olup tatlı bir nâme ile ötmesi; maddedeki hangi şuurla, nasıl izâh edilebilir?

«Kendikendinecilik» :

Maddenin, hayatın ve rûhun tesâdüf tanrıları elinde evrimleşip meydana geldiğini iddia etmek, aklın görevinden istifa etmesi demektir. Çünkü «herşey kendi kendine oluyor» fikri; safsatanın enson haddi, cehlin en bayağı bir ifâdesi ve idraksiz bir inadın son doruk noktasıdır. «Kendikendinecilik», çocuk kandırmacılığından öte bir saplantı ve bilim adına bir aldatmacadır. Birşeyin kendi kendine olabileceğine inanmak için şu dört dörtlük muhâller dizisini ardarda kabul etmek gerekir.

1 — Birşeyin kendisi olmadan önce, kendisi var olmalıdır.

2 — Birşey, kendisini meydana getirirken; mekan olarak ya kendi içinde veya dışında olmalıdır.

3 — Birşey, zincirleme bir kademe ile kendini meydana getirecekse;

(11) Krool (Paul) : Plain Truth, vol: 51 no: 10 1986 s. 23 - 26 içinde.
(12) Evolution, The History of An İdea, Berkeley, 1984, s. 5 - 6.
(13) Hayat Ansiklopedisi, Göz Maddesi C. 3, s. 1394. İst. 1982.

başka şeylere ihtiyacı var demektir. Öyleyse, diğer (şuurlu) maddelerle (!) geniş kapsamlı, planlı ve projeli bir anlaşmaya varmış olmalıdır.

4 — Birşey, kendi ideal varlığına ulaşmak için, önceden, sonsuz bir ilim ve nihayetsiz bir güce sahib olması gereklidir. Meselâ, en azından güneşi oraya ve dünyayı da buraya koyması gerekir. Zihnimiz bir ilk sebeb, bir ilk şuur ve bir ilk kudret aramaktadır. Aramıyor diyen, bize kübik bir küre tarifi yapar gibi abtal gelir. (14)

Bütün, bu gibi muhalleri kabul ettikten sonra, canlı bir şeyin kendi kendine meydana geldiğini iddia etmek, abesle mantığı iğdişlemek olur. Zîrâ, çocuk kendikendini meydana getiremediği gibi (kanun olmadan öte bir görevleri olmayan) anne - babası ve diğer sebebler de yaratamaz. Çünkü, sanatkâr olmayanın el; duymayanın kulak; görmeyenin göz; bilmeyenin akıl; anlamayanın dil v.s. yaratması ve yapması düşünülemez. Kromozomdaki (DNA) bir bilgi deposu olarak durmadan kendini kopya edebiliyor. (15) Fakat dehâyı, sanatı, güzellik, iyilik ve doğruluk gibi duyguları da yaratabiliyor mu? Mutasyonlarla her defasında daha ileri gidebiliyor mu? Bu bilginin kendikendine oluşması imkansızdır.

Hormon mu, Ruh mu?

Birisi şöyle diyebilir: «Annelik duygusu, bir hormon işidir. Cesaret ve korkaklık hâli, böbreküstü bezinin adrenalin salgısı ile değişir. Seksüel güç, hormonal ve otomatik bir duygudur. Hatta, çok yorgun bir bedenden içsalgılar enjektörle alınıp dinç bir bedene şırınga edilse; birdenbire, o beden de bitkin bir hâle gelebilir. Bütün bunlar gösteriyor ki, bir organizma aynı cins organizmaları etkileyebilir. O halde oluşumların nedeni maddî şeylerdir.» (16) diyebilir.

İşte, bu gibi olayların çoğu doğru. Fakat hüküm her zaman yanlıştır. Maddelerin bilgisi nötr ve tarafsızdır. Yorumlar yanlış olur. Zira bu mekanizma şuur ve idrakten yoksun bir kanundur.

Kadındaki annelik hissi, seks gücü, adrenalin ve sütasidi gibi şeyler hormonal birer kânundur. Fakat, aslâ asıl etken değildir. Meselâ gözü olmayan bir adam göremez, göz takınca görecektir. Çünkü görme özelliği onun mahiyetinde (rûhunda) vardır. Çocuk doğunca annelik hormonu daha etkili çalışır. Çünkü, annelik özelliği kadında zâtîdir. Doğurmadan koyun süt veremez. Bunun için, ya kuzu doğmalıdır veya kuzu doğmuş gibi hormon takviyesi yapılmalıdır. Çünkü süt verme özelliği koyunda zâtîdir.

(14) Cresson (André) : Filozofik sistemler, s. 41.
(15) Sızıntı, Kasım 1986, S. 94, s. 41.
(16) Cresson. A.g.e., s. 33.

Ancak, aynı hormon devekuşuna verilse; süt veremiyecektir. Çünkü, devekuşunda bunu etkili hâle getirecek bir özellik veya hormonal bir kânun programlanmamıştır. ...Kısacası, İlim, eşyada kanun halinde, saklı olarak bulunmaktadır. (17) Bu değişmez kanun (18) hükmündeki tabiî bilgileri herkes niyet ve anlayışına göre yorumluyor. Ancak, Hakkı kabul edip hakikati arayanlar en sonunda saf gerçeğe kavuşuyor.

Serbest halde bulunan ve her kişiye özel bir şahsiyet kazandıran rûhun kanunları ise daha başkadır. İnsanların en az bilgisi de bu konudadır. (19) Meselâ, yukarda bahsi geçen hormonal işlemler burada geçersizdir. Cemiyetin üstün sayılan insanlarından elde edilen hormonal enjeksiyon veya siperm ile arzu edilen insan tipleri elde edilemez. (Beyin yapısı, kalıtım ve şeklî benzerlik dışında bu çok iddialı bir spekülasyondır.) Çünkü, tek bir insan, bir hayvan cinsi kadar komplekstir. Meselâ, at ile aslan cinsi arasında ne kadar fark varsa; iki insan arasında da (taşıdığı rûh sebebiyle) - karakter bakımından - o kadar fark vardır. Yâni her insan bir âlemdir... (20)

Tesadüfün İlmihaline Karşı Yaratıcı İrâde

Evrim teorisi bir çeşit «İlmihal» olmuş. Gerçekten bir mübtedî bilimsel bir topluluğa üye olmak ve onlar arasında hüsnü kabul görmek istiyorsa, evrimi kabul edip ezberlemeli ve ona inanmalıdır. (21)

Bir evrimciye göre bu teori dünya görüşü olarak ulaşılan en son sınırdır. Bilimsel bir teorinin doğruluğuna inanmak için, her zaman ve mekanda tekrarlanabilir ve ısbatlanabilir olmalıdır. Halbuki geçmişte vuku bulduğu iddia edilen şeylerin (yani evrimin) tekrarı mümkün değildir. Tesadüf saçmalığı ile göz boyamakla da isbatı yapılamaz. Geçmişte vuku bulan yaratılış da isbat edilemez. Çünkü geçmişe ve yaratılışına hiç kimse şahid olmadı. (22) Ancak mantığımız eşyada bir şuur ararken; ruhumuz da ona bir ölçü koyan (23) ve herşeyi bilen bir nâzımı hisseder. Zirâ, bir kemik için yedi sokak yeldiren keskin dişli köpekler, bir balya ot için sütünü midemize, etini dişimize ve derisin de işimize armağan eden inekler, bunca evrim zahmetine ne hikmetle katlanmışlar? Bitkiler ve hayvanlar bunca vazife taksiminde rol alırken bu senaryoyu hangi kör tesadüf yazabilir?

---

(17) Ispartalı (Abdurrahman) : Sibernetik (Sızıntı 69 s. 347 - 48 içinde).
(18) Kur'an-ı Kerim Fâtır : 43, Feth : 33.
(19) Kur'an-ı Kerim, İsrâ : 85.
(20) Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmran : 33.
(21) Kroll (Paul) : Plain Truth, vol: 51, No: 10, 1986, s. 23 - 26 içinde.
(22) Kur'an-ı Kerim, Kehf : 51.
(23) Kur'an-ı Kerim, Rahman : 5 - 9.

Ancak, mücerret hakikati arayan ciddi bilginlerin kalbini tatmin eden, aklına kanaat veren ve fikrini selâmete erdiren üç şey vardır. Kalbi, haber-i sadıkla; aklı, tarafsız ilmî araştırmanın vesilesiyle ve fikri de mantıkla uyum ve doyum sağlar. Bir âlim için bu üç şeyin armonisinden mutluluk doğar. Kaostan da mutsuzluk!

Darwin, bir türden diğer türlerin gelişmesi ve kalıcı yeni fertlerin ortaya çıkmasını açıklarken, «rastlantıya bağlı değişim ile çevreye uyum için doğal ayıklanma» diye bahsetmişti. Buna göre evrimci, fosil kayalarına başını vura vura parçalasa da mutasyonlar ve evrim tesadüfüyle tedrîcen; canlı türlerin kendiliğinden oluştuğunu isbat edememiştir. Şimdikiler de bundan vazgeçip yeni bir açıklama ileri sürdüler. «Punctuated Equilibrium» (=Noktalı Denge veya sıçramalı evrim) diye göklere çıkardıkları yeni evrim itikadına göre: Çok küçük sayıdaki grublar arasında evrimin âniden, çabuk ve çarpıcı olarak vuku bulduğunu ve milyonlarca yıldır (yok oluncaya kadar) değişmeden türlerin devam ettiğini söylemektedirler. (24) Bu evrimsel sıçrama ile inkar ettikleri yaratılışa yaklaşırlar. Fakat burada da fâil, şuur ve kudret tesâdüftür.

Bence, herkesin tanıdığı mûcizenin bir anlamı da; eşi, benzeri ve örneği ortaya koyulamayan bir şeydir. Ne tuhaf! Eskiden yaratılışa zıt ve uzak bir yolda kimsenin gözlem ve deneyle isbatını yapamadığı evrim teorisi bu sefer yaratılışın burun dibine kadar gelip ona diş gıcırdatıyor. İnadın kör mantığı ile bir ütopyayı realize etmeyi düşünüyor. Bu, failsiz(sujesiz) bir bilincin varlığını kabul etmek ve ondan da birdenbire, âniden sonsuz bir intizam ve bilginin doğduğuna inanmak gibi bir saçmalıktır. Halbuki, bu konuda Yaratıcı bir fâili, ilmi ve irâdesi sonsuz bir kudreti kabul etmemek, dört köşe bir küre tasavvur etmekten daha mantıksız ve abestir.

«Evrim Kuramları» ve İnsanın Yeri:

Artık, evrim teorisi değil «evrim kuramları» (25) adıyla bu hastalık bütün ilimlere bulaştırıldı. Trafiğin «dur» dediği yerde inatcılar yeni bir çıkmaz yola saparak atışa devam ediyorlar... Hakikatın yaşı sonsuzdur. Yalanın yaşı ise sonsuzda (0,0...n...01) kadardır.

Fen, felsefe ve Dinin ittifakı ile canlılar içinde en üstün varlık insandır. Bir evrim sonunda meydana geldiği iddia edilen bu insan en kompleks ve en üstün kabiliyetlerle donatılmıştır. İnsan grubları arasında mevcut olan rekabet düşünülecek olursa hayvanlardan farklı olarak insanın tek

(24) Kroll (Paul) : Plain Truth s. 23 - 26.
(25) Bilim ve Teknik S. 226, s. 23.

cinsli ve tek türlü olması ne kadar anlamlı ve hikmetlidir. Hatta o kadar ki eşini de (Havva'yı) ayrı yaratmayıp aynı vucuddan (Ademden) tek bir nefisten çıkarmıştır. (26) İdeâl yaratılış ve mevzun vucudları itibariyle (27) eşit olan insanların; kabiliyetleri ayrı ayrıdır. (28) Bitki ve hayvanların müşterek hizmetine muhtaç olan insanların gayeleri ve ihtiyaçları da sonsuzdur. Evrime göre, en gelişmiş canlı olan insanın, şimdiki mükemmelliğine ulaşabilmesi için aslı ve atası en önce var olmalı ve bunun isbatı için de tarih öncesi çağa kadar aracı fosiller bulunmalıydı. Evrimciler, metafizik âleme kör bir bakışla, semâdaki nakışların manasını görüp anlayamıyor ve ruhlar âleminden gelen mantıklı mesajı da duyurmamak için; materyalist kösler gürültü çıkarıyorlar.

Mantık ve Ruhcu Görüşe Göre Hayâtın Menşei Yaratmadır:

Semavi dinlerin ittifakı ile en son yaratılan insandır. (29) İnsanlardan (yani psikolojik âlemden) önce cins ve türler halinde hayvanlar (yani zoolojik âlem) (30) onlardan önce de sayısız cins ve türler halinde bitkiler (yani botanik âlem) yaratılmıştı. (31) Günümüzün ilmi de çâresiz bunu teslim etmeğe mecbur kalmıştır. Botanik âlem, zoolojik âleme, onlar da Psikolojik âleme hizmet için yaratıldılar. Hangi ilim ve çarpık mantık bunu reddedebilir.

Kuşların kendilerini havaya fırlata fırlata kanat sahibi olduklarını söyleyebilir miyiz? Ve gene bazı kuşların erkeklerinin harikûlâde güzel görünüşlü tüylere sahib oluşlarını onların akıl ve becerilerine nasıl havale edebileceğiz? (3) Bir erkan-ı harbiye üyesi pilottan daha mükemmel inip-kalkan, düşmanı kollayan ve harika atraksiyonlarla manevra yapan sineklerin uçuşunu nasıl izah edebiliriz? İnsanlardan minik bir damla pekmezi veya kanı kapsa; ondan geri alamazlar. (Çünkü kimyevi terkîbî hemen değişir). Ve onun kanadının benzerini de yapamazlar. Bu konuda sinek de insan da âcizdir. (33) Çünkü yaratanları aynıdır. Yaratanın en büyük sıfatı hayattır. Hayatımın kaynağı olan ruhumun mantığına göre aczimi imân ile takviye etmeliyim. İşte benim postülam budur. Kuvvet, ve hakikat, tevhide medâr olan ilimdedir.

---

(26) Kur'an-ı Kerim, Âraf: 189 ve Zümer: 6.
(27) Kur'an-ı Kerim, Tîn: 4.
(28) Kur'an-ı Kerim, İsrâ: 84.
(29) Tevrat, Tekvin, Bab 1 âyet 26, Kur'an-ı Kerim, Bakara: 30 ve Enâm: 165.
(30) Tevrat, Tekvin: Bab 1 âyet 24 - 25, Kur'an-ı Kerim, Enâm: 143 ve Şûrâ: 11.
(31) Tevrat, Tekvin: Bab 1, âyet 11 - 24, Kur'an-ı Kerim, Yâsîn: 36 ve Tâhâ: 53.
(32) Cresson (André) : a.g.e., s. 67.
(33) Kur'an-ı Kerim, Hacc: 73.

Bir kısım evrimciler, biyolojinin temel uzmanlık dallarından bazılarını temsil eden bilimcilerdir. Bunu teslim etmemiz gerekir. Ancak yanlış temele dayanan postülaları ve çevre baskıları sebebiyle çıkmazdan kurtulamıyorlar. Teorilerini ilmen isbat etme yolunda korkunç çelişkilere saplanıyorlar. Meselâ, insan - maymun ilişkisi ile yola çıkıp türlerin birbirinden ürediğini söylerken; ilk türün nasıl meydana geldiğini izah edemiyorlar. İnsan - maymun - ayı - balık - kuş akrabalığını ilk canlı birimi tek hücreye dayadıktan sonra... «Peki, bu tek hücreli canlıyı kim yaptı?» diye sorunca: Bu sorunun cevabı maalesef mantığı rafa kaldırmaktır .Kestirme cevabları: «Organik madde, inorganik maddeden bir raslantı sonucu oluştu.» Yani, canlı bir hücre cansız maddeden tesadüfen meydana geldi derken hiç sıkılmazlar. Çünkü işin zor olan püf noktası burasıdır. Mantık dinden yana olursa ona saygı duymaz ve bir imkanı reddedip yüz muhâli kabul ederler. «Onlar, hep o zulüm ve kibirleri yüzünden delillerimizi bile bile inkar ederler.» (34)

Nakışlı ve sanatlı murassa bir ipek halıyı ne dut yaprağına, ne ipek böceğine ve ne de toprak boyasına havâle edemeyiz. Bir derece sebeblere nisbet etsek de nasıl kendi kendine ve tesadüfe bırakabiliriz. İnsandan önce bu tesadüf (halının yapılışı) neden gerçekleşmemiş?

Evrimin Sebeb Olduğu Psikolojik Bozukluklar :

Evrimci sayısız ilmi problemleri bu çarpık hipotez ile izah etmeğe kalkınca şahsiyet çözülmeleri ve davranış bozuklukları dağıtıyor. Devamlı isyan halinde ve zararlı denemelerle ebediyet için yaratılmış rûhunu kirletiyor. İmanla tatmin olamayan gönüller bunalıma düşüyor. Fantazi yorumlarla fikirler bulanıyor. Bu görüşle yapılan tıbbi tedaviler de ayrı bir hastalık halinde ruhları örseliyor. İnanan insan, ebediyet aşkı, adalet tutkusu ve sürekli mutluluk arzusu duyor. Evrimci tesadüfün çekici ile bu arzuyu kırıp atar. Temelinde materyalist bir postulanın yan gelip yattığı, ölümden önce bencilliği ve maddî zevkleri ön plana alan dev bir anaforla dünyası kararır. Evrim bağnazlığı, hakkı bâtıl, bâtılı da hak gibi gösteren bir körlüğe sürükledi. Göklerin aktarını, yerin tabakalarını, deniz dibini ve yer üstü varlıkları kolaçan eden bilginler, ruhlarını ihmal ile kendileri hakkında ilgisiz ve yabancı kaldılar. Teknoloji ve elektronik çağda insan hakkında bir adım öteye gidemediler. İnsanı, fizik ve biyolojik yapı itibariyle biraz daha tanıma imkanı bulan XX. yüzyılın bilimi, onun ruh dünyasına büsbütün kör ve sağır duyularla yaklaştı. Hatta eski hükemâ ve ürefânın insanı tanımlayan sözlerini bile anlayamaz oldular. İlim-din çatışmasını gündemde tutup âlemde bir kudret gördü, Kadirî inkâr etti. Bir nizam

(34) Kur'an-ı Kerim, Neml: 14.

gördü, nâzımı inkar etti. Rızkı gördü, Rezzâkı inkar etti. Bilgiyi gördü, herşeyi bileni umursamadı. Bunnların sebebleri kadar uydurma ilahlar aradı. Bir ensrümanın farklı tellerinden çıkan ahengi dinledi, âlemde eşitlik istedi.

Kâinatın uzak ufuklarına ulaşamadığımız gibi, kendi içimizdeki derin âleme de nüfûz edip dalamadık. Bu âlemi Oedipus Kompleksi ile açıklamak isteyen Freud, baba baskısı ile şuur altına itilen psikoseksüel düşüncenin zamanla dînî otorite şekline dönüştüğünü iddia etti. Böylece o, psikanalizinde dînin yüceliğini ve insanın haysiyetini, âdî hayvânî hislerle açıklamak istemişti. Çünkü insan ruhunun önemini anlamamıştı. O'nun gibi, genetik bilmeyen Darwin'in: «Tabiî seleksiyon (ayıklanma) Kanunu (!) keşfedildikten sonra, tabiatın bir plân neticesi var olduğu fikri artık çürütülmüştür» sözüne inanan evrimciler, önce tabiî seleksiyonu «yaratıcı» bir mekanizma olarak ileri sürrüp şımardılar. Sonra da bu tabunun yanlışlığı ortaya konunca hırçınlaştılar. Evrim inancı taraftarı W. D. Hamilton «tabiî seleksiyonun neyi ortaya koyduğunu henüz bilmiyoruz» demekle yetindi. (35)

Evrimcilerin Tanrı tanımaz isyankarları arasında, «...Metafizik düşünce ve Tanrıbilim bir kez daha yalanlanmış, tek tek yaratılma masalı kesin olarak çürütülmüştür.» (36) diyen kibirli tipleri de vardır. Bu gururla evrimci sahtekarlar, çene kemiği bir orangutana; diş ve kafatası bir insana ait olan «Piltdown Adamı» diye sahte bir kafatasını 40 sene British Museum'da sergilediler. İlim dünyasını 50 yıl aldatan yalan, çöpe atılıncaya kadar, evrimci bilim adamları bunu, tarih öncesi devirler hakkında bilgi veren sonsuz önemi haiz... ve beyin gelişiminde 500 bin yıllık bir delil saydılar. (37) Ne yazık ki, 1972 yılında Kenya'nın Turkana kasabası civarında muâsır insanımızdan hiç bir farkı olmayan, hatta daha büyük bir beyin hacmine sahibolan 2.8 milyon yaşındaki «Skull 1470» insanı kafatasını bulan meşhur evrimci antropolog Rıchart Leakey şunları söylüyordu: «Ya bu kafatasını, ya da ilkel insan hakkındaki teorilerimizi atmalıyız.» (38)

Öyle anlaşılıyor ki ilimler semâvî gerçeğe yaklaştıkça çağdaş evrimci de ya Allah'a îman edecek yahut da muhâli isbat etme yolunda klinik vak'a olacaktır. Çünkü gökleri, yeri ve kendilerini yaratan, kimseyi şâhid etmemişti. (39) Bu hususta aklına ve hissine güvenerek ileri ve geri konuşmak hakîkate uygun düşmez. Ancak, ilim ilerledikçe hakikat daha iyi

---

(35) Bedir Yayınevi, Canlılar ve Evrim, s. 80, İst., 1987.
(36) Hançerlioğlu (Orhan) : Felsefe Ansiklopedisi, C. 2, s. 270.
(37) Gish (Duane T.) Evolusion, s. 24, (Çev. A. Tatlı).
(38) Leakey (Rıchart T.) National Geographic, «Skull 1470», vol. 143, s. 819, 1973.
(39) Kur'an-ı Kerim, Kehf: 41.

anlaşılacaktır. (40) Hem dış dünyada, hem de insanın kendisinde O'nun Hak olduğunu ilerde göreceklerdir. (41)

Tabiatın Kemâli de Zevâli de Rûh'a Hizmet İçindir:

Tabiat ve kanunları ilah olmadığı gibi, her şey hayata hizmet için yaratılmıştır. Ruhu ile aziz insanı, âdi hayvan soyuna bağlayan çarpık teorilerle, semâvî dinlerin müşterek nassı olan «Adem Ata» inancını yıkmak isteyen evrimciler «gerçek» adına, sadece bilgi ve akılca olgunluğa erememiş kimseleri saptırıp imandan çevirdiler. Yaratıcı olan «doğa» mı, yoksa Tanrı mı? Nedir Tabiat?

TABİAT, bir sanat eseridir. Fakat o, asla bir sanatkar değildir. Kör, sağır, dilsiz ve şuursuz tabiatın atomları nasıl olup da bülbül olup ötüyor; gül olup da kokuyor. O, nasıl çiçek açıp meyve veriyor?... Hârikulâde bir ambalajla gözüme, dilime ve mîdeme koşuyor?..

TABİAT bir mûsikîdir. Fakat o, asla bir mûsikişinas değildir. Ağaçların güzelliği, sebze ve meyvelerin lezzetleri, insanların deri ve şekilleri nasıl oluvermiş? Tabiat, bir fabrikadır. Fakat o, asla fabrikatör değildir. Göz alıcı ışıklar, akıp giden yıldızlar, galaksiler, kehkeşanlar nasıl bir nizamla var olmuşlar? Tabiat, bir ölçüdür, nizâm ve düzendir. Fakat o, asla düzenleyen bir nâzım değildir. Şafak ve grub vakti, her an değişen kartpostalın renk cümbüşleri; mevsimlerin akıp giden filimleri; ne elvanlı, ne hoştur...! Tabiat, hârikulâde bir resimdir. Fakat o, asla ressam değildir. O, bir filimdir. Fakat asla bir senarist ve yönetmen değildir. Balıkları - kuşları, meyve dolu ağaçları, gülen oynayan çocukları ile dünyamız ne güzeldir. Tabiat, bir hayattır. Fakat o, asla hayâtı veren değildir. Tabiat, bir kanundur. Fakat o, asla bir kanun koyucu değildir. Tabiat, bir kuvvettir. Fakat o, asla kâdir değildir. O, bir süs ve nakıştır. Fakat, süsleyici ve nakkaş değildir. O, bir dekor ve vitrindir. Fakat, dekoratör değildir. O, Allah'ın emriyle insana boyun eğen bir hizmetçidir. Şuur ve akıl sahibi insan, onu kullanıp dururken; hâlâ, neden çarpık fikirliler «doğa yarattı...» diye iddia ediyorlar? Tabiat bir mahkum iken onu hâkim yapıyorlar. Çürük bilgilerle; cüce akılları kandırıyorlar.

TABİAT'ın, süzülmüş özü hayattır. Hayatın özü de insandır. İnsanın özü de (rûh) tur. İşte, bu rûh ile insan, «...Yaratan Rabbinin adıyla!» okumağa, (42) duâ ve ibâdete muhtaçtır. Ve mülkü, sahibine vermeğe mecburdur. Evrimciler vermeseler de Allah âlemin sahibidir. Çünkü O; - İlim, irâ-

---

(40) Kur'an-ı Kerim, Zariyât: 20 - 21.
(41) Kur'an-ı Kerim, Fussilet: 38.
(42) Kur'an-ı Kerim Alak: 1.

de, kudret, takdir (= ölçü, vezin) denilen - Kader proğramını, kanunlar halinde âlemin boynuna takmıştır. Mikro âlemindeki bilgi de budur. O'nun herşeye hükmü «rûh» denen emri ile geçer. (43)

...Kâinât ağacının güneş denen küçük bir dalında, Dünya denen bir hayat çiçeği açmış. Bu çiçeğin meyvesi, insan denen bir tohumdur. Onun da özü (rûh denen) bir emanettir. (44) Her birinin kânunları ayrıdır. Bu rûh değer yönünden kâinattan üstündür. (45) Çünkü âlem, rûha hizmet için yaratılmıştır. (46) (Yâni, kâinat insan (47) içindir. İnsan da Rabbı içindir. «...O'na ibadet ve O'na şükredin. Dönüşünüz de O'nadır.» (48) diye ferman ediliyor.

Netice : (Evrimcinin Râmınadır) :

Kâinât, (gökler, yerler, bütün galaksiler âlemi) cins itibâriyle birbirine benzer. Canlı ve cansız bütün mevcûdât, zaman içinde mekan tutmak için bir tertîb ve düzene göre tekâmül ettirilir. Fakat bu, Kâdir'in kudretiyle ve Fâtır'ı Hakîm'in kader dediğimiz proğramı ile olur. Bu tekâmülde değişmez bir ölçü vardır. Eşyâ başıboş, kendi hâline bırakılmaz ve tesâdüfe hâvâle edilmez. Kemâlden zevâle ve ölümden dirime bir yol vardır. Bu hususta âlem ve içinde bulunan herşey birbirinin benzeri ve aslı olan varlıklardır. Tanınmaları ve bilinmeleri ve anlaşılmaları da bu benzerlikten ileri gelir. Halbuki - tabir caizse - Tanrı'nın cinsi ve aslı (cevheri) bu âlemden değildir. Yâni âlem tanrıya benzemediği gibi, Tanrı da âleme benzemez. Evrimci Tanrı'yı tanımadığı için O'nu tabiat ve tesâdüf sanıyor. Bu zannı ile de eşyâyı tanıyamıyor. Anlayamıyor ve açıklayamıyor.

Allah ipek böceği gibi ördüğü kozanın içinde oturmaz. Yâni O, bu âlemin dışında ve âlemden münezzehtir. Herşey O'nun elinde ve irâdesindedir. En uzak ve en yakın, en büyük ve en küçük, ençok ve en az O'nun kudretine göre müsâvîdir. Bunlar bize göre bir nisbet ifâde ederler. Fakat, Allah'a göre hiç birşey O'nun zâtına nisbet ve kıyas edilemez. Tanrı'yı isim ve sıfatları ile anlamamak en büyük hatadır. Buna rağmen evrimcilerin bir yönden faydasını da inkâr edemeyiz. Şöyle ki «eşyânın vucudu zıddı ile kâimdir» fehvâsınca; îmân - küfür, güzel - çirkin, doğru - eğri, gerçek - yalan gibi mefhumlar için bir alternatif olarak; «varlık», hakikat adına incelenmektedir. Biz de, bu alternatifin bir tarafı olarak; âle-

(43) Kur'an-ı Kerim, İsrâ: 85.
(44) Kur'an-ı Kerim, Ahzâb: 72.
(45) Kur'an-ı Kerim, İsrâ: 70.
(46) Kur'an-ı Kerim, Arâf: 54, Hacc: 65.
(47) Kur'an-ı Kerim, Lokmân: 20.
(48) Kur'an-ı Kerim, Ankebût: 17.

min halkı ve devamı Allah'a dayanır diyoruz. O, dilediğini var eder ve dilediğini de yok eder. Kâinat Allah'ın kudret elindedir, Allah kâinâtda değildir. O, misli olmayan Tek'dir deriz.

LA LOGİQUE ET L'OPİNİON SPRİTUELLE CONTRE LE HASARD D'EVOLUTİON

Résumé

En Europe moyenâgeuse, l'hostilité contre la science était une injustice au nom de la vérité. De nouvelles invention scientifiques qui s'opposent à la doctrine ecclésiastifique se sont transformées à l'excés au positivisme dogmatique. Ainsi, l'opinon matérialiste à nié tout ce qui n'entre pas dans le domaine d'expérience. Les matérialistes ont attribué la vie et son origine à la matiére et au hasar au lieu de Dieu. İls ont exposé la théorie d'évolution en donnant une conscience et une raison au déterminisme. Cette idée n'étant soutenue ni par les mutations, ni par les fossiles médiateurs (les formes) a été considérée comme une loi. İls ont propagé cette croyance popularisée comme une nouvelle foi dans tout le monde.

Une lutte interminable s'est produite entre les matérialistes, partisants de «matière - énergie - hasard» et les croyants en Dieu, ceux qui gardent l'idée de «matière - ségularité - esprit.» Selon les matérialistes, l'origine de la vie a commencé par le fait qu' en trouvant les anino acides, éléments formateurs de la cellule. Après cela, la seule cellule avait formé les organismes plus supérieurs et plus complèxes en évoluant de plus en plus par les mutations. Mais les matérialistes n'ont pas pu mettre en évidence le Régulateur des lois de l'existence et de la vie' la sublime conscience qui fait le plân des correspondances l'origine de la connaissance génétique dans l'être vivant. Ils ont considéré tout cela comme hasard.

Selon les croyants à l'opinion spritualiste, La vie a été créé par un Dieu omniscient, omnipotent, omniprésent, transcendant pour apprendre la vérité. S'il ya une régularité dans l'univers, il existe un Régulateur, s'il existe la beauté, il ya un Artisant, s'il ya une, il existe un Législateur. Les êtres vivants ne pouvaient pas se créer d'eux-mêmes. La nature était impuissante. Il n'était pas possible de créer la nature sans l'oreille qui

entend, la main qui fait, l'aeil qui voit, la raison qui sait. La logique nécessité cela.

Selon le calcul des probabilités, même s'il ya des mutations aussi que des atomes dans le monde, il est impossible que la structure de D.N.A. se soit spontanément formée. La foi à l'évolution s'est cotendée d'attribuer cette imposibilité au dieu de hasard. Pour la Volanté créatrice, cela est très facile et logique.

L'évolutionnisme a réxélé un anormal cas phsychologique. Ce sont des cas comme l'obstination, la nevrosité, l'orgeuil, l'athéisme. Selon l'opinion spritualiste, il est impossible que la nature et sa beauté se sont spontanément formées d'eux - mêmes. La nature est une scéne disposée pour le maître qu'on appelle l'homme. L'évolution dans l'objet est faite par Dieu selon le programme de destinée, la nature rend service à l'homme par la volonté de Dieu et le scénario de vie est pris au filme pour l'homme, Le retour à Allah qui n'a pas de semblable...

KUR'ÂN VE EVRİM AÇISINDAN CANLILARIN OLUŞUMU

Abdulmecit OKCU (*)

Öz

Darwin'in evrim teorisinden sonra, Stanley Miller deneyini dönemlerinde heyecanla karşılayan evrimciler, hayatın kendiliğinden ortaya çıkabileceği görüşünü şiddetle savunmaya başladılar.Bu teorinin özeti, dünya üzerindeki hayatın rastlantılarla doğup geliştiği ve bütün canlıların ortak bir atadan türediği görüşüne dayanmaktadır. Özellikle insanın Primat türü maymunlardan ya da ön insan denilen bin canlıdan evrim geçirerek bugünkü haline geldiği öne sürülmektedir. Bu görüşü bugün kimi islâmî araştırmacılarda benimsemiş gibi gözükmektedirler. Bu yazımızda insanın ilkel bir canlıdan değil, topraktan özgün bir varlık olarak yaratıldığı ve evrimcilerin yanılgıları üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: *Kur'ân, insan, canlı, yaratılış, evrim, evrimciler, Adem, maymun, teori, âyet.*

Formation of Living Things from Perspective of the Qur'an and Evolution

Abstract

After Darwin's theory of evolution, evolutionists met Stanley Miller's experiment eagerly in their periods and began to advocate the view of life can emerge spontaneously with vigor.Overview of this theory is based on the idea that all the living things of life on Earth was founded and developed by chance and descended from a common ancestor.It has been proposed that especially human came in possession of this present manner by evolving from a creature known as Primat Ape.This opinion seems to be adopted bysome Muslim researchers, today.In this paper, we will focus on evolutionists' misconceptions and the fact that human is not originated from a primitive creature, but came into exzistence as a unique entity and created from soil.

Keywords; *the Qur'ân humanbeing, living beings, creation, evolution, evolutionists, Adam, apes, theory, and verses.*

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
(e-posta: abdulmecit25@hotmail.com)

Giriş

Canlı, can verilerek yaratılmış olan, kendi iradesiyle hareket edip yer değiştirebilen yaratık, insan, hayvan gibi varlıklara denilmektedir. Hayatiyet, cevvaliyet, dinamizm anlamına gelen canlılık ise, maddenin organize davranışı olarak tarif edilebilir (Ayverdi, 2008, I, s. 464).Dünyanın hemen her noktasında insanın gördüğü veya göremediği bir hayat hüküm sürmektedir. Dünya üzerinde herhangi bir canlının bulunmadığı bir yer yok gibidir. Her ortamda, birbirleriyle tam bir uyum içinde pek çok canlı türü yaşar. Bir damla deniz suyundan okyanuslara, bir tutam topraktan kıtalara, buzullardan sıcak su kaynaklarına, toprağın metrelerce altından soluduğumuz havaya, vücudumuzun içinden derimizin üstüne kadar.

Bugün Dünya'da 8 milyon 700 bin canlı türü yaşamaktadır. Seksen ülkeden 2 binin üzerinde bilim insanının araştırmasından elde edilen sonuç bunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Microsoft Araştırma Merkezi'nin ortaklaşa yaptığı araştırmaya göre yeryüzünün yüzde 70'i suyla kaplı olmasına rağmen tespit edilen türlerin dörtte üçü karada yaşamaktadır. Son araştırmalara göre 8 milyon 700 bin canlı türü tespit edilse de bugüne kadar yaklaşık 1.5 milyon türe isim verilmiştir ama gerçek sayı muhtemelen 10 milyon ile 100 milyon arasındadır (Edward, 2000, s. 142, 157-158). Çünkü bilim insanları her yıl 15 bin kadar yeni tür keşfetmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle araştırmaların daha da hızlanabileceği söylenebilir (Bkz.http://www.ntvmsnbc.com/id/25244635/23.05.2013).

Kur'ân, bütün bitki ve canlı türlerinin yaratılışını ilahî iradeye nispet eder. "*Allah'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan O'na bir pay ayırdılar*… (En'âm, 6/136; Ayrıca bkz. R'ad,13,3; Hicr, 15,19)"; "*Yerin bitirdiği şeylerden, insanların kendilerinden ve* (daha) *bilemedikleri* (nice) *şeylerden, bütün çiftleri yaratanın şanı yücedir* (Yâsîn, 36,36)." Ayetlerde görüldüğü üzere Yüce Allah, insanların faydalanması için karada, denizde, irili, ufaklı çeşit çeşit hayvanlar, topraktan çift çift, ölçülü, güzel bitki türleri yarattığını, bağ ve bahçeler kurduğunu, değişik tatlarda ve renklerde nimetler var ettiğini beyan etmektedir.

Şüphesiz Kur'ân'ın beyanı burada metafizik kökene hitap eder. Metafizik kökenin tabiat tarihine ilişkin herhangi bir bilimsel teoriyle temel bir alakası yoktur. 'Bir canlı türü hangi tarihte, hangi biyolojik süreçte ortayla çıktı' şeklindeki ifade tabiat tarihine ait bilimsel bir araştırmanın konusudur. Yaratılış ilkesi, her canlı türünün metafizik kökenini 'ilahî emir' şeklinde açıklar. Bu açıklamanın her hangi bir bilimsel teoriyle doğrulanması veya yanlışlanması söz konusu olamaz.

Canlı türlerinin varoluşuna ait temel tarihi veriler fosil bulgularıdır. Paleontoloji bu bulguların kronolojik bir düzene uyduğunu, canlı formlarının başlangıçtan sonraya doğru daha karmaşık yapılarda ortaya çıktığını bildirir. Tek hücreli canlılardan çok hücreli yüksek organizmalara doğru seyreden bu varoluş düzeni taksonomide[1] sistematik bir hi-

1) Taksonomi :1. Canlıların sınıflandırılması, bu sınıflandırmada kullanılan kurallar bütünü. 2. (Yun. nomos: yasa; taxis: düzenleme) Canlıların sınıflandırılması; bu sınıflandırmada kullanılan kural ve prensipler. 3. Organizmaların aralarındaki ilişkiler dikkate alınarak belirli kategorilere (Taxa) ayrıla-

yerarşi şeması (filogenetik ağaç) şeklinde gösterilir; tanımlanmış türler az gelişmişten çok gelişmişe doğru sınıflandırılır. Biçim ve işlev benzerliğine dayalı olarak canlıların biyolojik sistematiğini yansıtan bu şema türlerin "akraba" olduğunu yani birbirlerinden yaratıldığını mutlaka öngörmez. Öyle ki modern taksonominin kurucusu Carl Linnaeus[2], geleneksel Hristiyan öğretisinin etkisiyle, türlerin birbirinden bağımsız kökenlere sahip olduğunu düşünmüştür. Bir takım İslâm filozofları da genel anlamda eşyanın ve canlıların tabiatında var olan evrimi kabul etmekle birlikte aynı düşünceyi savunmuşlardır (Bayraktar, 2001, s. 32-52). Bu bağımsız köken fikrine karşı Charles Darwin "gelişim yoluyla türleşme" (kesintisiz yaratılış) fikrini savunmuştur: Türler "doğal seçilim" marifetiyle birbirinden dönüşmüş olabilir; canlılar arasında gerçek bir akrabalık bulunması mümkündür. Sonradan "evrim teorisi" adını alan bu fikre göre her tür başka bir türden dönüşüp ayrışmış olmalıdır. Filogenetik ağaç (veya evrim ağacı) gerçek bir soyağacı olup dallanma noktaları ata formdan ayrışma dönemini gösterir. Dolayısıyla türlerin biyolojik kökeni aşamalı olarak en basit organizmaya (tek hücreli bir canlıya) kadar iner (Kutub, tsz, s. 32 vd.)

Evrim teorisi üçlü bir türleşme mekanizması önerir: Genetik değişim (mutasyon), biçimsel ve işlevsel farklılaşma (varyasyon), avantaj kazanan fertlerin seçilmesi (seleksiyon). Her seçilim bir gelişim basamağıdır; popülasyon içinde özelleşmeye ve nihayet türleşmeye sebep olur. Teori, bu yolla, uzun jeolojik çağlar boyunca milyonlarca türün birbirinden ayrışarak ortaya çıktığını öngörür (Kurt, 2010, s. 116,117). Ancak bu öngörü fızyolojik olgular ve tabiat tarihine ait bulgularla sınandığında teori tam bir ihtilaf ve münakaşa sahasına dönüşür. Bu yüzden standart bir evrim teorisi değil, teorinin birçok versiyonu ve yorumu mevcuttur.

Bu kısa izahtan sonra şimdi canlıların oluşum süreci ile ilgili olarak önce bilimsel görüşlerden daha sonra Kur'ânî görüşten bahsedeceğiz. Canlıların oluşum sürecinde bilimin ileri sürdüğü bir takım teoriler vardır. Kısaca bu teorilerden bahsetmek gerekir:

1. Evrim Teorisi/Tesadüfî Oluş

Bilimsel olarak canlıların oluşum süreci incelenirken mutlaka Darwin (1809-1882)'in evrim teorisi ortaya atılır. Evrimciler özellikle Stanley Miller deneyini[3] dönemlerinde

---

rak uygun ve gerçek adlar verilmek suretiyle sırasıyla sınıflandırılması. 4.Canlıların çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmasıyla bu sınıflandırmada kullanılan kural ve prensipler. (http://www.nedirnedemek.com/taksonomi-nedir-taksonomi-ne-demek, 10.06.2013).

2) Carl Linnaeus (sonra Carl Yon Linné, Latince yazılı kitaplarda Carolus Linnaeus) 23 Mayıs1707 Rashult'da doğdu (Stenbrohult, Güney İsveç),10 Ocak1778Uppsala'da öldü; İsveçli biyolog, hekim ve fizikçi.Linnaeus, biyoloji ve botaniktesınıflandırma esasını getirmiş, bütün canlıları bir cetvelde göstermiştir. Onun bu metodu, bugün de kullanılmaktadır. Bkz., (http://tr.wikipedia.org/wiki/Carl_Linnaeus, 25.05.2013).

3) Yeryüzünde canlıların oluşum sürecini araştıran Stanley Miller ve Harold Urey (Stanley Miller, 1930-2007 yılları arasında yaşamış ünlü biyolojist ve kimyacı. Harold Urey ise, onun hocası) adında iki Amerikalı araştırmacı 1953 yılında, bilim tarihinde dönüm noktası niteliği taşıyan bir deney düzeneği kurdular. Deneyde tarih öncesi yeryüzünün kimyasal yapısını yansıtan, aynı zamanda evrendeki

heyecanla karşılamış ve hayatın kendiliğinden ortaya çıkabileceği tezine kanıt gibi göstermişlerse de, ilerleyen yıllarda bu tezin bir tutarsızlıklardan ibaret olduğunu gösteren, gelişmeler yaşanmıştır. Bu teorinin özeti, yukarıda da kısaca değinildiği gibi dünya üzerindeki hayatın rastlantılarla doğup geliştiği ve bütün canlıların ortak bir atadan türediği görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşü bugün kimi İslami araştırmacılarda benimsemiş gibi gözükmektedirler. Bunlardan biri de Muhammed Şahrur adında Suriyeli bir mühendistir. Yazdığı 'el-Kitâb ve'l-Kur'ân Kırâatun muasıra' adlı eserinde bazı âyetleri (Hicr 15/28-29; Rûm 30/20.) referans göstererek insanın, günümüzdeki düzeyine ulaşıncaya kadar üç merhaleden geçtiğini anlatmaktadır. Ona göre evrendeki her varlık, içinde iki kutuplu bir çatışmayı barındırmakta ve sürekli bir evrim halindedir. İnsan ve canlıların tamamı bu durumdadır. Mevcut canlıların tümü bu iç çatışma sonucu ortaya çıkmıştır ve evrim hala devam etmektedir. Allah yılanı ayrı, kediyi ayrı veya balığı ayrı yaratarak onlara ruh üfürmüş değildir. Bunların tamamı bir canlıdan evrimleşerek bir alt varlıktan bir üst varlığa sıçrama yoluyla günümüzdeki konumlarına gelmişlerdir (Şahrur, 1992, s. 223-228; Şimşek, tsz, s. 45-46).

Bu iddia akıl ve bilimsellikten oldukça uzaktır. Delillendirilecek hiçbir yanı yoktur. Hayvanların ve insanların aynı nefistenürediklerini söylemek mümkün değildir. Söz konusu ayette geçen hitap insanlaradır. Hayvanlara hitap yoktur (Buna cevap için, Şimşek, tsz., s. 50 vd.). Doğrusunu söylemek gerekirse bunların tümü materyalist felsefenin ya da Darvinizmin etkileriyle ortaya çıkmış düşüncelerdir.

Darwin, bütün canlıların ortak bir atadan rastlantılarla evrimleştiğini iddia ederken, insanın en yakın akrabasının da maymunlar olduğunu ileri sürmüştü. İnsanların bir üyesi olduğu Primat takımı 3.zaman esnasında 55 milyon yıl önce ortaya çıkmaya başladı. İki yüz otuz (230) kadar türü barındıran bu türün temsilcileri arasında maymunlar gibi çok iyi bilinen türlerin yanı sıra lemur, tarsier, loris gibi çok az tanınan primatlarda bulunur. İnsan ve maymunlar Primatların altında Anthropoidea alt takımını oluşturur. Maymunların, şempanze ve gorilleri de içeren 13 cinsi ile daha da yakın biyolojik bağlantılı Hominoidea süper ailesinin de bir üyesidir. İnsansı maymun olarak da adlandırılan kuyruksuz dört ayaklı Hominoidler 24 milyon yıl önce evrimleşmeye başladılar. Bu ailenin ilk örneği "Proconsül" dür. 13 milyon yıl önce Asya maymunları-orangutanlar- Hominoid ailesinden ayrılarak farklı bir evrim çizgisi izlemeye başladı. Şempanzelerin ve İnsan'ın genetik yapıları %98.4 oranında tıpa tıp aynıdır. Bu genetik benzerlik Şempanzeleri İnsan'ın en yakın biyolojik akrabası yapar. Güneydoğu Asya'nın büyük maymunları olan Orangutan-

en yaygın elementler olan metan (CH4), amonyak (NH3), hidrojen (H2) ve sudan (H2O) oluşan bir atmosfer (ilk atmosfer) oluşturuldu. Karışıma elektriksel uyaranlar verilerek (yıldırımların etkisini görmek için) bir haftanın sonunda çeşitli kimyasal bileşenlerin oluşumu gözlendi. Toplam karbon miktarının yüzde 10-15'i organik bileşenlerin yapısına katılmıştı ve en önemlisi bu oranın yüzde 2'sini modern yaşam formlarının temel yapı taşlarından olan aminoasitler (protein bileşenleri) oluşturuyordu. İlk gözlemlenen aminoasit, yapısal olarak en basit olarak nitelenen alanin oldu. Karışım ortamına hidrojen sülfür verilmesiyle beraber yeni aminoasitler -metiyonin ve sistein- üretilmiş oldu. Bu klasik deney, eksikleri ve göz ardı ettikleri bir yana, canlılığın cansız kimyadan kaynaklandığına işaret etmeye deneysel anlamda cesaret eden bir ilk oldu… (Wedding tsz., s. 120; Tatlı, 2008, s.41 ve d. ve 246-251; Bozer, 1986, s. 84-85).

lar ise genetik olarak insandan daha farklıdır. Bu farklılık aradaki akrabalığın daha uzak bir geçmişe dayandığını gösterir. 2.5 milyon yıl önce Australofit'lere göre daha büyük bir beyine sahip olan Homo cinsinin en erken üyeleri farklılaşmaya başladılar. Bu cinse ait türler fosil yaşları itibarıyla erken, orta ve geç homo olmak üzere üç periyotta incelenebilir. Bunları uzun uzadıya anlatmadan modern insanın atası sayılan Homo sapiens'e geçebiliriz.

Anatomik olarak modern Homo Sapiens fosilleri başlıca Sudan, Etopya, Güney Afrika,ve İsrail'i kapsayan geniş bir coğrafyada bulunmuştur. Modern görünümlü en eski kafatası Afrika'da 130.000 yıl öncesine aitken ikinci en eski kafatası yakın doğuda 90.000 yıl öncesine aittir. Avrupa'da ise bulunan modern insana benzer kafataslarının yaşı 40.000 yıldan eskiye gitmez. Bu bulgulara dayanarak Homo Sapiens'in Afrika'da 130.000 yıl önce evrimleşmeye başladığını, 90.000 yıl önce başta yakın doğu olmak üzere yayıldığını söyleyebiliriz.

Farklı türden gruplar yakın doğu ve güneydoğu Asya'da 30.000 ile 50.000 yıl arasında birlikte yaşadılar. Homo Neandertalensis ve Homo Sapiens göçmen grupları en sonunda Avrupa ve doğu Asya'da arkaik insanların yerini aldı.

1.1. Evrimin tarihi seyri

Evrimin tarihi seyri ise şu şekildedir:

55.000.000 yıl önce, iki gözü başın önünde birbirine yakın şekilde yer alan primatlar, 35.000.000 yıl önce de, insan ve maymunların atası olan, insan benzeri primatlar türedi. Rahatça oturabiliyorlardı. 30.000.000 yıl önce, maymunların bir kolu evrim geçirerek insanımsı görünüşlü maymun türüne dönüştü. 17.000.000 yıl önce, büyük maymunlar türemeye başladı. Çok iri bir gorile benziyorlardı. 8.000.000 yıl önce, büyük maymunlardan insanı andıran Hominidler ortaya çıktı. Bunlar 120 cm boyundaydı, beyinleri 562 gramdı. İlk Hominidler, o güne kadarki en akıllı kara hayvanlarıydı. Ayakta durabiliyor ve dik yürüyebiliyorlardı. Bu türe ait en eski kalıntılar, insanlığın beşiği kabul edilen Afrika'nın doğusunda bulunmuştur. Yavrularını kalp atışına yakın tutmak için sol kollarında taşıyorlardı. Serbest kalan sağ kollarını başka amaçlarla kullandılar. İnsanlara özgü bir özellik olan sağ eli kullanma eğilimi buradan gelmektedir. 3.000.000 yıl önce, türler biraz daha irileşti. Beyinleri de büyüdü. Bizimkinin 1/3'üne ulaştı. 2.000.000 yıl önce, bize çok benzeyen bir tür (Homo Habilis) meydana geldi. 700 gram ağırlığında beyni ve yuvarlak başı vardı. Henüz konuşamıyorsa da, çeşitli sesler çıkarıyordu. Elleri ve ayakları modern insanınkine benziyordu. Yiyecek toplamak yerine, avlanan ilk canlıydı. 1.600.000 yıl önce, Homo Erektus (dik duran insan) türü gelişti.180 cm boyunda 70 kg ağırlığındaydı. Beyni, bugünkü insan beyninin dörtte üçü kadardı. İlk defa bilinçli şekilde ateşi kullandı. 200.000 yıl önce, hem vücut hem de beyin ölçüleri bizimkine yakın olan Neanderthal insanı, 50.000 yıl önce ise, modern insan Homo Sapiens ortaya çıktı. 25.000 yıl önce, Homo Sapiens, Amerika ve Avustralya'ya ulaştı. 10.000 yıl önce, hayvan yetiştirmeye, kentler inşa etmeye başladı. Bu dönem uygarlığın başlangıcıdır.

1.2. Evrimin ilkeleri

1.Bütün canlılar aynı kökenden evrimleşmiştir.

2.canlılar arasında hem ortak, hem farklı özellikler bulunur.

3.Canlılar arasında devamlı varyasyonlar (değişim, farklılık) meydana gelir.

4.Tür sayısı devamlı artar, sabit değildir.

5.Günümüzde de canlılar arası değişiklikler ve tür oluşumu sürmektedir.

Kısaca Darwin'in veya Darvincilerin evrim teorisi ile ilgili görüşleri bu şekilde özetlenebilir.

Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında elde edilen çeşitli bilimsel deliller, Darwin'in iddiaları ile çelişmektedir. Bu yüzden evrim teorisi, başta ABD'de olmak üzere Batılı ülkelerde pek çok bilim adamı ve ilmî kurum tarafından sorgulanmaktadır. Evrim teorisinin yakında tarih olacağı bilim adamları tarafından öne sürülmektedir (Beyaz, 1978, s. 48 vd.; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Akyol, Aralık 2004, Yıl :26 Sayı: 311). Özellikle son zamanlarda Amerikalı bilim adamı Michael Behe[4] tarafından evrim teorisini çürüten bilimsel yazılar yazılmaktadır (Michael, 1998, s. 68; Tatlı, 2008, s. 41 vd).

1.3. Evrimcilerin yanılgıları

Evrimciler Java adını verdikleri bir iskeleti yani üç beş parça kemik kırıntısını birbirine ekleyerek 1981 yılında Dünya'ya tanıtmışlardı. Eugene Dubois adındaki bu adam bütün bilim dünyasını kandırmıştı. Çünkü kemikler son yıllarda ölen bir insan cesedinin iskeletinden alınmıştı. Nebereska adamı olarak tanıtılan bir kafatasının dişlerinin de domuz dişi olduğu kanıtlanınca, evrimciler evrimciler zor durumda kalmışlardı (Tuna, 2012, s. 291).

Hayatın evrimle ortaya çıktığı gerçekte hiçbir bilimsel dayanağı olmayan bir savdır. Hayatın kompleks oluşu, tesadüf iddiasını gülünç kılmakta, buna dayalı her ileri sürülen tezi çürüterek evrimci girişimleri sonuçsuz bırakmaktadır. Bunu itiraf edenlerden biri de ünlü evrimci John Horgan'dır. Horgan "*The End of Science*" adlı kitabında, hayatın tesadüfen cansız maddeden nasıl ortaya çıkmış olabileceğini açıklama girişimlerinin karşılaştığı hüsranı, Stanley Miller'ın ümitsizliğini tarif ederek açıklar ve şöyle der (Michael, 1998, s. 68):

"İlk deneyinden yaklaşık 40 yıl sonra Miller bana, hayatın kökeni bilmecesini çözmenin kendisinin ya da başka herhangi birinin düşündüğünden çok daha zorlaştığını söyledi... Miller, "anlamsız" veya "kağıtüstü kimyası" adını verdiği, hayatın kökeni ile ilgili

---

4) ABD'nin itibarlı Lehigh Üniversitesi'nde biyo-kimya profesörü olan Michael J. Behe, 1997 yılında yayımlanan "Darwin'in Kara Kutusu: Evrime Biyo-Kimyasal Meydan Okuyuş" adlı kitabıyla bilim dünyasını sarstı. Ünlü National Review dergisi, Behe'nin eserini "20. yüzyılın en müessir yüz kitabından biri" olarak tanımladı. Prof. Behe, Türkçeye de çevrilen kitabında hayatın menşeini açıklamak için "akıllı dizayn" (intelligent design) adlı yeni bir teori öne sürdü.(Bkz. Akyol, Aralık 2004, Yıl :26 Sayı :311).

yeni tezlerden hiç etkilenmemişe benziyordu. Bazı hipotezleri o kadar küçük gören bir tavır takındı ki, onlarla ilgili görüşlerini sorduğumda, kafasını salladı, iç geçirdi ve kıs kıs güldü; adeta insanlığın ahmaklığının farkına varmışçasına... Miller, bilim adamlarının nerede ve ne zaman hayatın başladığını hiçbir zaman kesin bir biçimde bilemeyeceklerini de onayladı (Horgan, 1996, s. 139)."

Canlıların ve hele insan gibi muntazam bir varlığın oluşumunu Miller deneyine dayanarak tesadüflere bağlamanın ya da doğanın keyfine bırakmanın selim akılla bağdaşır bir yanı yoktur. Canlılığın meydana gelmesi ve onunla birlikte sonunda insan gibi muntazam bir varlığın ortaya çıkması doğanın keyfine, ya da tesadüfe bırakılamaz. Zira Paleontolojinin bildirdiğine göre canlı varlık olağanüstü duyguludur. En küçük bir ısı değişimi, tuz tenorunun değişmesi, suyun akış yönündeki değişmeler ya da güneşin ışık yoğunluğunda meydana gelen azalıp artmalar sonucunda, belirli hayvan çeşit ve türlerinin sürüler halinde yok oldukları yeni ve değişik ortama uygun olanların meydana çıktıkları bir gerçektir. Dolayısıyla canlının oluşması için ileri sürülen şartların tümünün tesadüfen ortaya çıkması mümkün değildir.

Gerçekten hayatın tesadüflerle ortaya çıkabileceğini gösteren, değil somut bir kanıt, hatta bunu teorize edebilen tutarlı bir model dahi yoktur. Hayatın tesadüflerle ortaya çıktığı iddiası sadece ideolojik nedenlerle gündemde tutulan bir savdan ibarettir. Darvinizm, gerek iddia ve delilleri açısından gerekse ispat mantığı açısından temel olarak maddeciliğe dayanmaktadır. Materyalistlerin ısrarla Darvinizmi savunmalarının asıl sebebi, onunla dinlerin asılsızlığını ispat etmeye çalışmalarıdır. Çünkü semavî dinlerin Hz. Adem'in yaratılışı ile ilgili verdiği haberlerin yanlışlığı -güya- ispat edilmiş olunca, dinlerin ortaya koydukları diğer esasların da yalan ve asılsız olduğu sonucuna varılmış olacaktır (Corneilus, 2003, s. 206 ve d.; Beyaz, 1978, s. 54). Nitekim Evrimci Maitland Edey ve Donald Johanson "Eğer bilimsel araştırmamız sonunda tanrıya varırsa, o zaman bilim yapmanın sonu gelmiştir (Maitland, 1989, s. 21; Corneilus, 2003, s. 206 vd); demektedirler."

Fransız Science Actualités sitesi, Fransa'da "Yaratılış Atlası"nın birinci cildinin dağıtımından sonra meydana gelen büyük etkinin ardından Charles Darwin International Enstitüsü'nden Patrick Tort ile bir röportaj yapmış ve halka açık bir anket düzenlemiştir. Bu anketin sonuçlarına göre Fransa'da Darwinizm'e artık kimsenin inanmadığı ortaya çıkmaktadır. Ankette, halkın %92'sinin "insanların evrimin bir meyvesi olmadığına" inandığı ortaya çıkmıştır. Halkın %5'i "insanlarla maymunların ortak bir atadan geldiği"ne inanırken, sadece %1'i "insanların maymunlardan evrimleştiği"ne inanmaktadır.

Michael Behe, Darwinizm'in yanılgılarını ve yanlışlarını 'Darwin'in Kara Kutusu' adlı kitabında şu şekilde dile getirmektedir: Kara kutu bilimsel dilde kullanılan bir terim. Bir işlem yapan bir makine, bir sistem ya da bir alet düşünün. Bunların bazı özellikleri vardır. Eğer bu aracın çalışma prensibini bilmiyor ve incelemediyseniz, onun çalışma şekli sizin için bir gizemdir. Bu araçların içini göremezsiniz, onları kavrayamazsınız. Bu işte bir kara kutudur.

Darwin ve onun çağdaşları için de hücre bir kara kutuydu. Dönemin teknik imkânları canlı hücresinin içyapısını incelemeye imkân sağlamıyordu. Darwin'in sahip olduğu

mikroskoplar hücrelerin sadece dış hatlarını gösterebilecek özelliğe sahipti. O dönemde yaşayan bilim adamları hücreyi sadece jöle dolu bir balona benzetiyorlardı.

O günden günümüze bilim çok farklı gerçekleri ortaya koydu. Şimdi artık canlı hücresinin çok farklı özelliklerini biliyoruz. Hücrelerin jöle dolu bir balon olmadığını, protein ve nükleik asitlerden oluşan kompleks sistemlere sahip olduğunu ve küçültülmüş makinelere benzeyen organellere sahip olduğunu biliyoruz. Üstelik bu parçalar indirgenemez komplekslik özelliğine sahip olduğunu görüyoruz. İşte ben, Darwin'in göremediği ve bu kara kutuyu kitabımda açtım. Bu aslında sadece Darwin'in de kara kutusu değil, tüm evrim iddiasının kara kutusudur.

Aslında genel olarak biyoloji hakkında ne kadar şey öğrenirsek, Darwinizm'in problemleri de o kadar artıyor. Darwinizm, canlılar hakkında ne kadar az bilgiye sahip olursak, o kadar ikna edici olabilen bir teoridir. Çünkü canlıları ne kadar az tanırsak, onu o kadar basit zannederiz ve Darwinizm de bu basit sandığımız sistemleri küçük tesadüfî değişimlerle açıklar. Ama son 30 yılda, hayatın daha önceden hayal bile edemeyeceğimiz kadar karmaşık olduğunu öğrendik. Meselâ; en evrimci taksonomide en basit canlı olarak görülen bakterilerde, hareket etmelerini sağlayan minik ama çok kompleks ve mükemmel biyo-kimyevî motorlar var. Bu detaylı mekanizmaların nasıl oluştuğu sorusuna verilebilecek tek cevap, bilinçli bir yaratmadır.

-Peki canlıların farklı organlarının, genlerinin veya proteinlerinin birbirine benzer olması ne anlama geliyor? Bunlar, bütün canlıların ortak bir atadan geldiğini savunan Darwinizm için bir delil sayılabilir mi?

Hayır. Farklı canlılardaki benzerlikler, öncelikle biyolojinin temel sorusunu cevaplamıyor. Bu soru, farklı canlıların kendilerine has ve son derece kompleks olan organ ve sistemlerin nasıl ortaya çıktığıdır. Darwinizm'in buna verebildiği bir cevap yok.

Öte yandan birbirine en uzak olarak kabul edilen organizmalar arasında bile şaşırtıcı benzerlikler var. Meselâ, insanla bakteriler arasında soru şu: Bu benzerlikler, Darwin'in teorisine uygun bir tablo oluşturuyor mu? Aslında oluşturmuyor; çünkü evrim teorisine göre birbirine çok yakın akraba olması gereken canlılar, kimi zaman genetik olarak daha farklı çıkıyor. Veya birbiriyle tamamen ilgisiz olması gereken canlılarda çok benzer organ veya genler var. Meselâ insan gözü ile ahtapot gözü neredeyse birbirinin aynısı. Ama bu elbette ahtapotlarla akraba olduğumuz anlamına gelmiyor. Bu iki göz yapısının 'ortak ata'dan değil, tek bir Yaratıcı'nın ilminden kaynaklanan bir dizayn olduğunu kabul etmek, daha mantıklı. (http://www.allah.web.tr/modern-bilim-ateizmi-curuttu.html.18.06.2013; ayrıca bkz. Dorman, 2011, s. 128,139).

2. Bazı Yaratılış Teorileri

Canlıların oluşumu konusunu irdelediğimizde şu sonuçlara varabiliriz:

2.1. Kendiliğinden teşekkül/abiyogenez

Yaşam yeryüzünde ne zaman, nasıl başladı? Kültür tarihinde çok eskilere uzanan bu soruya günümüzde de (bilim tarafından) doyurucu bir cevap verilmiş değildir. Bilimsel

anlayışla 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçerli sayılan görüş, canlıların cansız maddelerden kendiliğinden (spontane) oluştuğu yönündeydi. (Farelerin kirli çamaşır, paçavra ve tahıl taneciklerini içeren çevrelerde oluştuğu inancı buna bir örnektir.) Bilim tarihinde bu görüş "kendiliğinden üreme hipotezi" diye bilinir (Yıldırım, Bölüm V, 1998; Beyaz, 1978, s.46).

Kendiliğinden üreme hipotezi Louis Pasteur'ün bakteriler üzerindeki deneysel çalışmasıyla çürütülmüştür. Pasteur (1822-1895) sterilize edilmiş ortamlarda mikroorganizmaların çoğalmasının olanaksızlığını ispatlayarak bir canlının ancak bir canlıdan oluşabileceğini kanıtlar. Ne var ki, canlıların ancak canlılardan türeyebileceği gerçeği de yaşamın kökenini yeterince aydınlatmamaktadır (Yıldırım, Bölüm V, 1998; Beyaz, 1978, s. 46). Bu boş inanca ilmi nitelikteki ilk darbeyi İtalyan asıllı ilim adamı Françesko Redi indirmiştir. Redi, yazdığı 'Böcek Türleri Üzerine Tecrübeler' adlı eserinde şunları anlatır: İlâhî emirle dünyaya gelen hayvan ve bitkiler aynen ilk yaratıldıkları şekillerini muhafaza ederek varlıklarını sürdürmektedirler. Cansız maddeden kendiliğinden canlılar teşekkül edemez. Her ne kadar çürümüş hayvan ve çürümekte olan bitkiler içinde çok sayıda kurtçuklar görülmekte ise de bunların hepsi eşeyli üreme yoluyla var olmuşlardır ve içlerinde bulundukları çürümüş maddeleri sadece birer barınma ve beslenme vasatı olarak kullanmaktadırlar (Bozer ve Arkadaşları, 1986, s. 88-91).

2.2. Canlıların fezadan gelmiş olabileceği

Pasteur'den sonra bazı bilim adamları dünyamıza ilk canlı nesnelerin bir başka gezegenden ya da göksel cisimden geldiği savını ortaya atmıştır. Bunlara göre, uzaya dağılmış spor, tohum, vb. türden canlı nesnelerin dünyamıza ulaşması dünyamızda yaşamı başlatmıştır.

Ancak bu sav ilk canlının nasıl oluştuğu sorusunu yanıtlamamakta, yalnızca bir adım geri atmaktadır. Yaşamın dünyada başlaması uzay aracılığıyla olsa bile canlının geldiği yerde nasıl oluştuğu sorusu yanıtsız kalmaktadır. Kaldı ki, uzaydan geldiği söylenen canlı nesnelerin uzun yolculukları sırasında sıcaklık, radyasyon vb. elverişsiz koşullara nasıl dayandığı sorulabilir. Ayrıca o nesnelere bu yolculuğu yaptıran gücün de ne olduğu bilinmemektedir. Kimisi radyasyon basıncından, kimisi de dünya ötesi uygarlıklardan dünyamıza uğrayan uzay adamlarının geride bıraktıkları artıklardan söz etmiştir (Bozer ve Arkadaşları, 1986, s. 84-85).

George Gamow, fezadaki korkunç ortamın canlıların oluşmasına müsaade etmeyeceğini belirterek şunları söylemektedir: "Fezada yolculuk yapacak sporları bekleyen ve donarak ölmekten daha ciddi olan bir tehlikeyi unutmamak gerekir. Çok iyi bilindiği gibi Güneşten mühim miktarda morötesi ışın yayılmaktadır. Yeryüzünü kuşatan atmosfer tabakasının çok azının geçmesine müsaade ettiği bu ışınlar, feza boşluğu içinide kendilerini muhafaza edebilecek koruyucu mekanizmaları bulunmayan bu mikroorganizma sporlarıiçin en büyük tehlikedir ve onları bir anda öldürebilecek güçtedir (Bozer ve Arkadaşları, 1986: 84-86)." Gerçekten birçok ilim adamının yaptığı laboratuvar tecrübeleri uzayda

var olan morötesi ışınların bakterileri ve sporlarını derhal öldürdüğünü göstermiştir. Yıllar önce yapılan bir başka tecrübe neticesi, "fezadan gelme" hipotezi tamamen terkedildi. Hadise şöyle oldu: 1966 yılında "Gemini-9" feza aracı, dış sathına bilhassa seçilmiş en tahammüllü mikroorganizmalar yerleştirildikten sonra fezaya gönderilmişti. Yapılan tetkikler neticesi, bunların tamamının daha 7 saat bile geçmeden öldüğü görüldü. Oysa '"fezadan gelme" hipotezine göre, dünyada hayatı başlattığı farzedilen bakterilerin yolculuğunun yıllarca sürmüş olması icabeder. Gamow yukarıdaki sözlerini şöyle tamamlıyor: "İlk canlının dünyaya bir feza yolculuğu ile ulaştığı iddiası, artık bir kenara bırakılmalıdır."

2.3. Ototrof

Bu görüş canlıların temel hususiyetlerinden biri olan beslenme ihtiyacını ön plana alarak cevaplandırmaya çalışan bir hipotezdir. Bu hipoteze göre ilk canlı, kendi gıdasını kendisi yapabilecek vasıftaydı. Gıda sentezleme kabiliyetinde olan organizmalara ototrof veya imal edici denir. Bütün yeşil bitkilerle bazı bakteriler ototroftur. Ototrof canlıların çoğu, gıdasını yapmak için güneş ışığını kullanır, bazılarıysa kimyevi reaksiyonların enerjisinden faydalanır. Gıda sentezleme ile ilgili bütün biyokimvevî reaksiyonların son derece karmaşık olması ve basit yapılılardan itibaren giderek daha büyük moleküllü organik bileşikler meydana getirme işleminin ancak çok kompleks organizmalar tarafından başarılabilmesi sebeplerinden dolayı bu hipotez böyle organizmalarla sentez sistemlerinin tesadüfler sonucu kendiliklerinden ve "birdenbire" ortaya çıkıverdiğini farzeder. Bu sebeplerle bugün hiçbir bilim adamı ototrof hipotezini kabul eder gibi görünmemektedir (Bozer ve ark, 1986, s. 83-84).

Pasteur'ü izleyen yarım yüzyıl boyunca canlının kökenine ilişkin bilimsel bir ilerleme olmaz. Bu yönde ilk adım 1920'lerde atılır. Kimi biyokimyacılar yaşamın arzın ilkel atmosferinde başlayan kimyasal bir oluşumdan kaynaklanmış olma olasılığını ileri sürerler. Onlara göre güneşten gelen ultra-viyole gibi bir enerji, denizlerde çözülerek bir tür "sıcak eriyik çorba" oluşturan kimyasal bileşiklere yol açmış, bu bileşikler de sonra canlı nesnelerin temeli olan daha karmaşık molekülleri oluşturacak şekilde kendi aralarında birleşmiş olabilirdi (Yıldırım, a.y; Bozer ve Arkadaşları, 1986, s. 83-84). Yukarıda da belirtildiği üzere Stanley Miller'in 1953'te ortaya koyduğu araştırma, günümüzde büyük yoğunluk kazanan araştırmaların hız kaynağı olmuştur.

İlk canlının nasıl oluştuğu bugün bile değişik hipotezlere konudur. İlk canlının ortaya çıkışı sırasındaki koşulları belirlemek olanaksızdır. Bununla birlikte kimi deneysel çalışmalar yapılabilir. Esasında bu sahada yapılan her deneysel çalışma da bir öncekini çürütmekte ve kafaları iyice karıştırmaktadır.

2.4. Akıllı tasarım teorisi

Bu teori, en küçük hücreden en büyük kâinata kadar her şeyin bir tasarım eseri olduğu fikrine dayanmaktadır. Bu görüşün tarihî temsilcileri olduğu gibi günümüzde de bilimsel çevrelerde oldukça taraftar bulmaktadır. Mesela Darwin öncesinde William Paley

(1743-1805), saati ele alır. Bunun amacını belirleyen ve yapımının detaylarını düşünen bir tasarımcının bulunması gerektiğini belirtir. Bu saat örneğinde olduğu gibi, kas sistemi, kemikler ve memelilerin salgı bezleri gibi yapıların bir plânın ürünü olduğunu, birinin eksik olmasının, sistemin çökmesine sebep olacağını nazara verir (Paley, tsz., 9-10; Tatlı, 2008, s. 258). Socrates (M.Ö. 399-470) de plânlı yaratılış hakkında şu değerlendirmede bulunur: "Buna hayran kalmamak mümkün mü? Yemeklerin yolculuğa başladığı ağzımız, gözlere ve buruna özellikle yakın bulunmaktadır. Böylece beslenmeye uygun olmayan şeylerin ağıza atılması engellenmiş olur! Ve sen Aristodemus, bu parçaların düzenli bir tesadüf eseri olmayıp, gizli ve akıllı bir tasarımın aklı olduğundan hâlâ şüphede misin? (Barrow, 1986, s. 36; Tatlı, 2008, s. 258)" Yunanlı filozof Diogenes (M.Ö. 411-324) ise, mevsimlerin düzenindeki tasarımı nazara verir: " Böyle bir düzenleme, kesinlikle 'üstün akıl olmadan' gerçekleşemezdi. Çünkü her şey belirli bir miktar iledir. Kış ve yaz, gece ve gündüz, yağmur ve rüzgâr ve havanın farklı tutumları… Diğer şeyler de bunun gibidir. Yakından incelendiğinde her şeyin, olabilecek en üstün ve kusursuz biçimde düzenlendiğini fark ederiz (Barrow, 1986, s. 36; Tatlı, 2008, s. 258).

Günümüzde bu görüşün en şiddetli savunucularından biri Behe'dir. Behe, hücre yapısındaki araştırmaların akıllı tasarımın anlaşılmasına yol açarak çok büyük bir buluşun gerçekleştiğini, fakat bunun karşısında suskun kalındığını dile getirir… (Songar, 1979, s. 47-50). Behe, hayatın akıllı bir tasarımın eseri olduğu görüşü, dünyanın güneşin etrafında döndüğünün, hastalıkların bakterilerce oluştuğunun ya da radyasyonun 'kuanta' denilen parçacıklarla yayıldığının tespit edildiği an kadar önemlidir; der. Behe, bilimsel çevrelerde bu görüşün çokça benimsendiği konusunda da şunları söyler: "Bilim çevreleri neden bu müthiş buluşu kabullenmiyorlar? Tasarımın gözlemlendiği bu gerçeklik, neden entelektüel çevrelerce sahiplenilmiyor? Bu ikilem şurada yatıyor; bu tespitin bir tarafı 'akıllı tasarım' derken, diğer tarafı da yaratıcıyı göstermektedir (Behe, a.g.e. s. 231-250; Tatlı, Adem, s. 263.)

2.5. Yaratılış görüşü

Diğer bir görüş ise 'Yaratılış görüşü'dür yani dinsel ve teolojik görüştür. Bu da, aşkın, yetkin, yaratan, bağışlayan, yetiştiren, koruyan, ama gerektiğinde cezalandıran yüce varlık (Tanrı) düşüncesine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, dinin tüm boyutlarında açıktan ya da örtülü Yüce Tanrı düşüncesi vardır. Tanrı, tapınma etkinliğinin yönelik olduğu varlık, ahlâk kurallarının gerekçesi ve yaptırım gücü, bilginin yanılmaz kaynağıdır. Bu konuda din ile bilim arasında bir bağdaşmazlık bir sürtüşme sürekli var olmuştur (Yıldırım, a.g.y.; Beyaz, 1978, s. 46; Tatlı, 2008, s. 273 vd.)

Din adamları ve yaratılış görüşünü savunan Hristiyan bilim adamları, özellikle yüksek yapılı varlıkların bir anda bütün mükemmeliyetiyle ortaya çıktığını savunurlar. 'Aşamalı değişim' adı verilen tedrici gelişimin olmadığını, zira böyle bir kabulün "yaratma" kavramına aykırı düştüğünü farz ederler. Yaratıcı daima vasıtasız olarak ve kısa zaman aralıklarıyla birdenbire yaratmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, türler birbirlerinden bağımsız olarak ani şekilde ortaya çıkmışlardır. Zamanla bunların bir kısmı, hayat sahnesin-

den çekilmiş, onun yerini yenileri almıştır (Tatlı, 2008, s. 275; Geniş bilg için bkz. Bozer, 1986, s. 83 vd.).

Bir Yüce Tanrı varlığını kabul etmeyen ve evrim teorisini savunan kimi bilim adamları yaratılış teorisini yani bütün semâvî dinlerin ortaya sürdüğü evrenin bir Yüce varlık tarafından yoktan yaratıldığı tezini eleştirmektedirler.

3. Kur'ân'ın Görüşü

Esasen tekâmülcü/evrimci görüş özellikle dokuzuncu yüzyıldan itibaren Müslüman âlimlerce bilinen bir konudur (Tatlı, 2008, s. 278-284; Draper, 1989, s. 118; Geniş bilgi için bkz. Bayraktar, 2001, s. 32-52).

Varlıkların, toprak, maden, bitki, hayvan, insan gibi basitten mükemmele doğru bir seyir takip ettiğini belirtirler. Bu türlerin de yine kendi aralarında basitten mükemmele doğru bir tasnif içerisinde olduğuna dikkat çekerler (İbrahim Hakkı, 1978, s. 12, 33-34). Bununla birlikte hiçbir türün başka bir türe dönüşmediği ve hiçbir türün başka bir türden gelmediği fikri esastır. (Tatlı, 2008, s. 278279). Nitekim Birûnî (973-1061), konu hakkında şunları söyler: "İnsan, köpeklikten domuzluğa, sonra maymunluğa, yükselerek insanlığa ulaşmadı (Biruni, 1935, s. 6-7; Kurt, 2010, s. 31-52)."

Gerçekten, "fert olarak insan, insan ırkının bir cüz'üdür. İnsan ırkı da daha geniş bir bütünün yani hayvanlar âleminin bir cüz'üdür. Hayvanlar âlemi de daha geniş bir bütünün nebatat hayatını içine alan organik âlemin bir cüz'üdür. Organik âlem de daha geniş bir âlemin yani hayvanat ve nebatat âlemini içine alan Arz'ın bir cüz'üdür. Arz da daha geniş bir bütünün yani bizim güneş sistemimizin, Güneş sistemi de doğrudan doğruya samanyolu olarak bildiğimiz galâksinin bir cüz'üdür ve nihayet onlar da bütün kâinatın bir cüz'üdür." Bu itibarla insan, matematik ve lojik prensiplerle kavrayamadığımız kâinatın doğrudan doğruya bir cüz'ü olmaktadır. Bu zincirleme bizi, kâinatı yöneten genel bir kanunun cüz'ü olmaya kadar götürecektir. Dolayısıyla kâinatı yaratan ve yöneten kanunla insanı yaratan ve yöneten kanunda bir aynîlik olacaktır. Bu husus Kur'an'da açıkça belirtilmektedir. "مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ/ (*Ey insanlar*!) *Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra tekrar diriltilmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir* (Lukmân, 31/28)."

Konu hakkında Elmalılı şunları söylemektedir: "Hakikatte bütün hayvanların vücutları mükemmel bir tasnif ile tertip edildiği zaman görülüyor ki, aralarında eksikten mükemmele doğru giden bir dereceler zinciri arz etmektedirler. Aralarındaki büyük farklara rağmen hiçbir türün, diğer türden ürediğine dair bir tecrübeye, bir şahide/delile de rastlanmıyor. İnsan, insandan doğuyor; arslan arslandan; at attan; maymun maymundan, köpek köpekten... Böyle olmakla beraber, bu tecrübeye rağmen, asıl birlik esasına dayanarak burada bir mantık yapılıyor. Hayvanların iş bu türlerinin dereceleri, tam olanı eksik olandan istihale ederek (başkalaşarak) veya tekâmül etme suretiyle doğarak gelmiş, bu şekilde bir gün gelmiş ki hayvanın biri (ve mesela bir görüşe göre maymunun biri) veya

birkaçı insan doğuruvermiş ve insanlar bunlardan türemiş. Şu halde insanlar arasında insanlık kardeşliği şüpheli ise de, maymunluk veya hayvanlık kardeşliği şüphesiz olmuş oluyor. Biz daima göğsümüzü gere gere ve ilmî görüşten hiç ayrılmayarak deriz ki, "asıl birlik davası" doğrudur. Evvela bütün hayvanlar için bu "tek asıl" maddedir. Basit unsurlardır. Bu basit maddeden hayvanatın meydana gelmesi ise, ilim, irade, kuvvet, kudret sahibi harici bir sebebe bağlıdır ki, o basit şeyden canlı hasıl olabilsin. Çünkü noksandan kendi kendine bir kâmil hasıl olmaz. Mesela bir okkalık ağırlık, iki okkalık ağırlığı sürükleyemez; çıktığı, sürüklediği farz edilirse bir şeyin yok iken sebepsiz, illetsiz geldiğini kabul etmek gerekir ve o zaman akıl, ilim ve fen yoktur. Zira illet (sebep, neden) ve tezâyüf-i illet (hükmün illete izafesi) kanunu inkâr edilirse hiçbir şey bilinemez. Şu halde bir kurttan bir kelebek bile çıkarsa tabiatı ile değil, ilk fâilin (yapıcının) tesiriyle, onun seçmesiyle çıkar. Yumurtadan civcivin çıkması bile haricî bir ısının tesirine bağlı değil midir? Aşılarda da durum böyledir. İlmin hiç ayrılmaması gereken bu prensiplerden dolayı, aralarında yakınlık derecesi bulunan aynı cins hayvanları, tecrübenin tersine olarak, muhakkak birbirinden başkalaşım yaptırmak veya doğurtmak ne doğaldır, ne de zorunludur. Bir olayla ilgili önerme olsun söyleyebilmek üzere, "kurbağalar balıktan doğmuş" demek için, görülmüş bir misale ihtiyaç vardır. Gözlenmiş bir numune olmadığı ve mantıkî bir zaruret de bulunmadığı halde böyle bir hüküm, elbette fen ve felsefeye uygun bir hüküm değildir (Emalılı, tsz: I, s. 330-331).

3.1.Evrimi savunan bazı Müslüman düşünürler

Yukarıda kısaca değindiğimiz bu konuyu biraz daha derinleştirmeye çalışalım. Son asırlarda özellikle Muhammed Abduh (1845-1905)'tan[5] sonraki dönemlerde çok az sayıda bir takım müslüman bilim adamı da, insan neslinin maymundan türediği fikri dışında, evrim teorisini kabul etmektedirler (Ateş, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1972: c. 20, 1, s. 127-145; Yakıt, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı, V, Yıl, 1998, 1-16). Onlara göre evrim ilahî bir kanundur. Kur'ân'ın, insanın ister toprak ister nutfeden gelen maddî varlığının inorganik ve organik şartlara tamamen bağlı olarak tedricen gelişip tekâmül ettiğini ayrıca kültürü, eğitimi ve irfanı arttıkça ruhî bir tekâmüle de uğradığını ifade ettiğini söylemektedirler. Genel olarak Kur'ân'da insan için "inorganik", "organik" ve "ruhî" olmak üzere üç nevi evrim olduğunu vurgulamaktadırlar. (Ateş, a.y.) Yine onlara göre ilk insan Adem (as.) değildir. O, ilk peygamber ve

5) Muhammed Abduh, 1845-1905 yılları arasında yaşamış İslam düşüncesinin yeniden canlanmasında önemli katkılarda bulunan, Mısır'ın ve İslâm dünyasının tanınmış âlimlerindendir. Küçük yaşta Mısır'ın önemli eğitim merkezlerinden olan Ahmedî Camiinin Kur'ân Kursunda Medrese eğitimine başladı. 1866'da Kahire'de bulunan el-Ezher' e kayıt oldu. Burada mantık, felsefe ve gizemcilik öğrenimi gördü. 1872'de Cemaleddin Afganî ile tanışarak Afganî'nin talebesi oldu. Risaletu't-Tevhîd ve Tefsir el-Menâr adlı eserinde açıkladığı görüşleri Afganî etkisi ile yaklaştığı İbn Teymiyye görüşlerinin etkilerini taşır. Afganî'nin etkisi altında gazetecilik, siyaset ve sosyoloji ile ilgilendi. Abduh, Afganî'den Mısır'ın ve diğer İslam ülkelerinin sorunlarını ve batıdaki bilimsel ve teknolojik ilerlemenin nedenlerini öğrenmeye çalıştı. (T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, 2005, İstanbul, XXX, s. 482 vd.)

ilk halifedir. Evren ve bütün canlılar, evrim geçirerek bugünkü şeklini almışlardır. Adem ve Adem'in neslinden gelen bütün insanlar ilkel canlı bir hücrenin evrim geçirerek oluşumundan meydana gelmişlerdir. Evrimci ve tekâmülcü görüşü benimseyen bu bilim adamları kendilerine aşağıda bir kısmını zikredeceğimiz ayetleri de delil getirmektedirler.

"اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ/*Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi* (Al-i İmrân, 3/59)."

"يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ ... مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ/ *Ey insanlar! Ölümden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir alaka'dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir mudga'dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım…*" (Hâcc, 22/5).)

"وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا.../ *Allah, sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı…*" (Fâtır,35/11).

Evrimi savunanlar ayetleri şu şekilde yorumlamaktadırlar:

"Bu ayetlerde dikkatimizi çeken, Adem'in ve bütün insanların orijinlerinin toprak olduğudur. Hayatın orijini su, insanın orijinini toprak olarak belirten Kur'ân, canlı varlık insanı, toprak ve su karışımı olarak görüyor. Şu halde insan, bugünkü haline gelmeden önce, ilk canlı hücrenin orijini kadar eski bir maziye sahiptir. Zaten Kur'ân bize her ne zaman insanın orijininden bahsetse, onun ilk ve ana maddesini söylüyor ve geçirdiği evrim merhalelerini konteksi olmadıkça tek tek zikretmiyor, ilk yaratılışın Allah'ın "ol" (kün) emrine müteakiben olduğunu belirtiyor."

"Ol" emri Kur'an'da sekiz yerde geçer (Bkz. Bakara, 2/117; Al-İ İmrân, 3/47,59; En'âm, 6/73; A'râf, 7/144; Hicr, 15/98; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn,36/82). Bunlardan dördü Hz. İsa hakkındadır. Diğer dördü de yaratma ve yeniden dirilme hususundadır. Kur'an'da insanların yaratılışı, yeniden dirilmeye bir delil olarak getirilmektedir."

"Kur'an'a göre her evrim etabı yeni bir yaratmadır. Kur'an'da bu oluşun keyfiyetini, önce insanı meydana getiren maddenin yaratılması sonra da ona şekil verilmesi şeklinde olduğunu aşağıdaki ayetten anlamaktayız:"

"الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ. فِى اَىِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ. /*O Rabbin ki, seni yarattı, sonra seni düzeltti de mutedil bir halde kıldı. Dilediği bir surette seni terkip etti* (İnftâr, 82/7,8)."

Evrimcilere göre bu ayet evrim olgusuna işaret etmektedir. Şöyle diyorlar: "Eğer Allah, insanı bir heykel varlık gibi yaratmış olsaydı tıpkı Adem kıssasının halk inanışındaki şeklinde olduğu gibi ona şekil verişi, onu canlı olarak yaratmasından önce olurdu. Hâlbuki ayet, insanın önce canlı olarak yaratıldığını sonra da ona şekil verildiğini söylüyor. Yani "homonisation" (insanlaşma), "ol" emri doğrultusunda, "canlı bir varlık" olarak yaratılmasından sonradır (Yakıt, a.y.)"

"Hayatın ve insanın ilk maddesi "ol" emrini alıyor ve bu "oluş" devam ediyor. Zira bu şekilde geçen ayetin devamında "*feyekûn*/*olur*, *olmaya devam eder*; deniyor. İfadede şimdiki ve geniş zaman kipi olan muzârî sîgası kullanılmıştır. Eğer bu fiil geçmiş zaman kipi olan "*fekâne*/oldu; şeklinde ifade edilseydi, o zaman insanın yaratılışında bir evrimin ve seleksiyonun varlığı ve bu oluşun uzun bir zamanı gerektirdiği söz konusu edilemezdi. Öte yandan yaratmanın devamlılığını da gösteren bu ifadeler ünlü kelamcı Eş'arî (ö. 333/944)'yi "Allah'ın her an yaratmakta olduğu ve yaratmanın durmadığı" fikrine götürmüştür. Şu halde âlem bir halden diğerine geçen bir oluş ve akış içindedir (Yakıt, a.y.)."

Evrimci görüşü savunanlar, aynı şekilde "وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا/*Allah sizi yerden bir bitki olarak bitirdi*; (Nûh, 71/17)" ayetini delil getirerek, insanın yerden bir bitki olarak çıktığını, dolayısıyla nebatî hayata sahip bir dönem geçirdiğini ve bitkiler âlemiyle bir akrabalığının söz konusu olduğunu söylemektedirler. Şu halde ilâhî irade "*ol*" emriyle insanı, nebatî ve hayvanî etaplardan geçirerek sonunda ona bir insan şekli vermiştir. "*Seni önce topraktan sonra nutfe'den yaratan sonra da seni insan şekline koyanı mı inkâr ediyorsun*?(Kehf,18/37)" ayeti bu gerçeği belirler. "*Ol*" emriyle, inorganik bir maddeden organik maddeye, organik maddeden insan şeklini alışa kadar geçen bir periyod ile ilâhî rûhun verilişiyle insanda bir psişik hayatı başlatan periyod arasında geçen zamanı, Kur'ân uzun bir zaman olarak açıklıyor (Yakıt, a.y.): "*İnsanoğlu, var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir*? (İnsân,76/1)."

İnsanın insan şekline gelişi de muhtelif merhalelerden sonra olmuştur. İnsanın inorganik maddesinin evrimi yedi merhale ile gerçekleşmiştir. Bunlar sırasıyla: toprak (*turâb*), çamur (*tîn*), değişken cıvık ve kokulu çamur (*hamain mesnûn*), yapışkan çamur (*tîn-i lâzib*), pişmemiş kuru çamur (*salsâl*), pişmiş çamur (*salsal ke'l-fahhâr*), çamurdan süzülen bir öz (*sulâle min tin*). "*Sulâle*", insanın organik evrim döneminin ilk etabı olarak kabul edilebilir. Daha önceki merhalelerden süzülerek gelen bir öz unsuru belirler. Sulâle kelimesi aynı zamanda meni (sperme) ve nutfe (spermatozoide) kelimelerinin sinonimidir. Ayrıca buna "protoplazma" da denmektedir. İnorganik etaplardan sonra ilk canlı hücre, "*Ol*" emri doğrultusunda, yeni bir yaratılmaya geçmiş, ilâhî iradenin kontrolü altında çeşitli ayıklama ve değişmeler geçirerek insan olmak üzere oluşa devam etmiştir. Hayatın bu yönelişinde insan, organik âlemin bütün türleriyle bir beraberlik arzetmektedir. Önce ilkel bitkileri, sonra tohumlu yüksek bitkileri meydana getiren hayat, daha sonra da hayvanlar âlemini basitten mürekkebe doğru ortaya çıkarmıştır. "Biyolojik Nesil Ağacı"nın ana gövdesi ve uzantısı olan dal diyebileceğimiz insan, daha sonra akıl ve idrakine kavuşarak, organik dünyanın en mütekâmil varlığı olmuştur (Yakıt, a.y.).

Şurasını önce belirtmek gerekir ki, insanın evrimi Kur'an'da ilahî bir kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. " مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا /*Size ne oluyor da Allah için bir vakar (saygınlık, büyüklük) ummuyorsunuz? Halbuki, O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır* (Nûh,71/13,14)"

"Ayette geçen "Etvâran" kelimesi, tekili "bir halden diğer bir hale geçmek" veya "bir merhaleden diğerine geçmek" anlamına gelen "tavr" kelimesinden gelmedir. Mastarı

olan “tatavvur”, günümüzdeki (evolution) kelimesine tekabül eder. Müradifi/eşanlamlısı olan olan “tahavvul” de dönüşümcülük (istihale) yani transformisme’in karşılığıdır. Söz konusu ayette “etvâran” kelimesi insan evriminin biyolojisindeki (etapes consecutives) denilen art arda gelen evrim merhalelerinin tümünü içermektedir. Şu halde bu kelimeyi “evrim merhaleleri” şeklinde yorumlamak gerekir. Bazı müfessirlerce bu ayet, “bir halden diğerine” gibi spiral, “farklı şekiller altında”, “merhaleler halinde” gibi vertikal bir diyalektik şeklinde düşünülerek yorumlanmaktadır. Her halükârda bu ayet bize, evrimin tabiata bahşedilmiş ilâhi bir kanun olduğu gösterir. (Yakıt, a.y.).

3.2. Evrimi savunanların yanılgıları

Rağıb el-İsfehânî (ö. 425/1033), “أَطْوَارًا” kelimesine, “Haddi aşmak, terar terrar yapmak, Hacc 5. ayetine işareten, insanı ana rahminde halden hale çevirmek, Rûm 22. ayete işareten yarıtılışta ve mizaçta değişik şekillerde ve renklerde yaratmak gibi anlamlar vermektedir (Bkz. İsfehânî, 1418/1997, s. 528). Taberî, (bkz. Taberî, 1412/1992, XII, s. 251). Beğavî, (bkz. Beğavî, 1424/2004, IV, s.367). Zemhaşerî, (bkz. Zemahşerî, 1415/1995, IV, s. 605). İbn Atıyye, (bkz. İbn Atıyye, 1428/2007, V, s. 374.) Fahruddîn er-Râzî, (bkz. Râzî, tsz, XXX, s. 139). Kurtubî, (bkz. Kurtubî, 1408/1988, XVIII, s. 196) ve Beydâvî, (bkz. Beydâvî, 1388/1968, II, s. 507) de benzer anlamlar vermektedir. Ebû Hayyân ise, yukarıdaki anlamı vermekle birlikte biraz daha açarak çeşitli renklerde, çeşitli mizaçta, çeşitli ırklarda yarattığını, ana karnından ihtiyarlık çağına kadar geçirdiği evreler ve hayat yolunda geçirdiği (hastalık sağlık zenginlik fakirlik, zayıflık, güçlülük) gibi evreler olarak anlamlandırmaktadır (Ebû Hayyân, 1428/2007, VIII, s. 333,334).

Süleyman Ateş de bu ayet hakkında şunları söylemektedir. Bu ayet, Allah’ın, insanı aşama aşama yarattığını ifade ediyor. Bu ayette ana rahmine bir nutfe olarak bırakılan insanın, bölünüp çoğalarak ‘alaka, bir çiğnem et haline gelmesine, sonra kemik dokularının teşekkülüne ve oluşan kemiklere et giydirilmesi, sonra ruhun üflenerek insana bilincin verilmesi aşamalarına işaret olduğu gibi, ta ilk insanın yaratılışında geçirdiği aşamalara da işaret vardır. Özellikle 17. ayet, tekâmül aşamalarının ilkine işaret etmektedir. Yeryüzündeki maddi hayatın ilk belirtisi bitkidir. Bitkilerden sonra hayvanlar ve en sonunda da insanlar yaratılmıştır. İnsanın menşeine, çeşitli yerlerde işaret eden Kur’ân, bu yaratmanın bir tekâmüle tabi kılındığını gösterir. Ancak insan, herhangi bir hayvandan değil, kendi kökeninden tekâmül ettirilmiştir. Bu tekâmülün ayrıntılarını ancak Allah bilir (Ateş, Tefsîr, tsz. X, s. 80).

Elmalılı ise, şunları söylemektedir: Burada insan yaratılışının birey ve toplum aşamalarına işaret vardır. Ebu’s-Su‘ud’un açıkladığı gibi, önce elementler halinde, sonra gıdalar halinde, sonra karışımlar halinde, sonra sperm halinde, sonra embriyo halinde, sonra et parçası halinde, sonra kemik ve et halinde sonra da bambaşka bir yaratılışla inşa etmiştir (Elmalılı, VIII, s. 5373). Âlûsî, (bkz. Âlûsî, tsz, XXX, s. 73-74.) Ömer Nasûhî Bilmen, Mevdûdî (bkz. Mevdûdî, 2005, VI, s.473.) ve İbn Aşûrda (bkz. İbn Âşûr, 1420/2000, XXIX, s.186.) yaklaşık Elmalı’nın söylediklerine benzer şeyler söylemektedirler. Diyânet İşleri Başkanlığının Tefsîri’nde ise şöyle denilmektedir: Ayette sözü edilen yaratılış

evrelerinden maksat, ya ilk insanın topraktan başlayarak mükemmel insan haline gelinceye kadar geçirdiği aşamalardır veya sperm halinden itibaren gerek ana rahminde gerekse doğduktan sonra bedensel ve zihinsel olarak gelişimini tamamlayıncaya kadar geçirdiği aşamalardır (Bkz. Hayrettin Karaman ve arkadaşları, 2008, V, s. 466.)

Seyyid Kutup ise, şunları söylemektedir: Tefsircilerin çoğu burada sözkonusu edilen aşamaların, ceninin ana rahminde nutfeden, kan pıhtısına, oradan bir çiğnem ete, oradan iskelete ve tüm organları tamamlanmış insana kadar geçirdiği evreler olduğunu söylüyorlar. Hz. Nuh, bu hatırlatmada bulununca milletinin bunu anlaması mümkündür. Çünkü doğumdan önce meydana gelen düşükler bu konuda onlara bir fikir vermiş olabilir. Bu ayetin ifade ettiği anlamlardan biri budur. Bu ayetin anlamı, bugünkü embriyoloji biliminin söyledikleri de olabilir. Buna göre embriyo, başlangıçta tek hücreli canlılara benzer, hamileliğin belli bir aşamasından sonra çok hücreli canlılara benzeyen embriyo biçimlenir. Sonra suda yaşayan bir canlı şeklini alır. Arkasından memeli hayvanlara benzer. Sonra insana benzemeye başlar. Bu bilimsel açıklamayı Nuh'un kavminin bilmesi uzak bir ihtimaldir. Çünkü bu gerçekler günümüzde ortaya çıkmıştır. Bu ayet, başka bir yerde yüce Allah'ın embriyonun aşamalarına ilişkin sunduğu gerçeklerden sonra vurguladığı anlamı da kastetmiş olabilir. (Bkz. Kutub, 1402/1982, VI, s. 3713-3714).

Görüldüğü üzere gerek eski gerekse çağdaş müfessirlerin açıklamalarında evrimcilerin anlayışına uygun bir evrim anlayışı mevcut değildir. Dolayısıyla evrimcilerin ayetlerden delil getirmeleri, müfessirlerden destek ummaları, boşuna bir gayrettir. Ayetler hakkında yaptıkları yorum ise şahsî te'vilden başka bir şey değildir.

Evrimciler Hz. Adem'i ilk insan olarak kabul etmezler bunu da şu şekilde izah etmeye çalışırlar: İnsanlığın yeryüzüne çıkışı ve evrimi konusunun, Peygamber Hz. Adem'le hiçbir ilişiği yoktur. Zaten evrime karşı çıkanların en büyük yanılgısı Adem'i ilk insan olarak telakki etmelerinden sudûr etmiştir. Muharref kitapların ve israiliyatın etkisinde kalan bazı Müslümanlar bu konuda Kur'ân'ın hakikatlerini maalesef anlayamamaktadırlar. Kaldı ki Kur'ân vahiy öncesi beşeriyetin varlığını imâ ederken ayrıca bize bir "Vahiy tarihini" vermektedir. Günümüz insanının tarihini "ilk Vahiy alan" diyebileceğimiz Adem'den başlatmakta ise de, Adem'in ilk insan olduğunu ve bütün insanların biyolojik babası olduğunu belirtmez. Şu halde Kur'ân'da insanın yaratılışı ve tekamülü ile, Peygamber Hz. Adem'in şahsında insanlığın halife oluşu ayrı ayrı şeylerdir. (Yakıt, a.g.y; ayrıca bkz. http://www.ismailyakit.com/Blog.aspx?url=1., 2506.2013)

Evrimcilerin anlayışına göre ilk insan primatlardan yani bir nevi maymunumsu varlıklardan tekâmül ederek günümüze kadar gelmiştir. İnsanımsı varlıklar akıl, idrâk, şuur gibi zihnî melekelere sahip olmadıkları için yahut hayvanımsı varlıklar oldukları için ilahî emirler ve yasaklarla da mükellef olmadıkları anlaşılıyor. Esasen evrimi savunanlar bu konuya hiç değinmiyorlar ama aklî melekesi olmayanın mesul olmaması tabii bir olaydır. Bu görüş İslam düşünce ve itikadına bütünüyle ters düşmektedir. Zira birçok Ayet-i Kerîme'de Yüce Allah insanları sorumlu tutacağını beyan buyurmuştur. Mesela bir ayette, "*Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini sorguya çekeceğiz* (Hicr,15/92)" buyu-

rurken; bir başka ayette, "*Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız* (Nahl,16/93, ayrıca bkz. Fatır, 35/39; Tûr, 52/21; A'râf, 7/6; Ankebut, 29/61; Saffât, 37/21)" diye buyurmaktadır. Kur'ân'da hayvanla insan arsında geçen bir süreçten asla bahsedilmez. Eğer böyle olsaydı Yüce Allah, mesuliyet için hayvanlıkta geçirdiğiniz süre hariç diye bir kayıt koyardı.

Batıdaki bazı literatürlerde evrimin tarifi şu şekilde yapılmıştır: Evrim, insan da dâhil olmak üzere bütün canlıların cansız maddenin tabii değişimleri sonucunda meydana geldiğini ve bunda da hiçbir tabiatüstü müdahalenin mevcut olmadığını kabul eden bir görüştür. Oysa fen bilimcilerin ifadesine göre normal şartlarda termodinamiğini ikinci kanunu doğrultusunda hiçbir kompleks organik molekül asla kendi kendine oluşamaz; tersine parçalanır. Yaşamın kendisi halen termodinamik ya da bir başka bilim dalı ile anlaşılamamıştır. (Life Itself, 1981, s. 88; Tuna, 2012, s. 293).

Görüldüğü üzere evrimcile rbütün varlıklar gibi, insan da belli devirlerde, belli bir canlıdan dönüşerek meydana gelmiştir; şeklindeki teorisi Kur'ân'ın bütün ayetleri ve sahih hadisler tarafından nefyedilmektedir. Kur'ân insan soyunun yaratılışını "Adem'in hilkati" olarak anlatır (Bakara, 2/31; Al-i İmrân, 3/59; Kehf, 18/50). Adem'in ilk insan olması, insanların "Ademoğulları" şeklinde anılmasında açıktır (A'râf, 7/26,27,31,35,172; Yâsîn, 36/60). Adem ilk fert olarak insanlığı temsil ettiğinden Kur'ân onun hilkatini insan soyunun hilkati makamında anlatır. Onu "halife" ünvanıyla anarak meleklerin ona ihtiram gösterdiğini bildirir (Bakara, 2/30,34; A'râf, 7/11, Hicr, 15/30; İsrâ, 17/21; Kehf, 18/50; Sâd, 38/73). Burada "hilafet" Allah'ın iradesini (hükmünü) yeryüzünde temsil etmek şeklinde tefsir edilebilir (Ebu's-Su'ûd, tsz., I, s.81). İnsanın yerdeki bu mesuliyeti Kur'ân'ın lisanında ayrıca "emanet" sözüyle ifade edilir; kainat içinde insanın benzersiz bir vazifeyi üstlendiği belirtilir (Ahzâb, 33/72). Allah'ın iradesine teslim olmak, iradî bir boyun eğiş anlamında, kölenin efendisine adanmasına teşbihen, "ibadet" (kulluk) sözüyle dile getirilir. İnsan soyu "Allah'ın kulları" şeklinde anılır. İnsanlığın kulluk için yaratıldığı açıklanır; insanlar kulluğa çağrılır (Bakara, 2/21; Nisâ, 4/172; En'âm, 6/18; A'râf, 7/206; Tevbe, 9/104; Nahl, 16/36; geniş bilgi için bkz. Kurt, 2010, s.122 vd.).

Kur'ân'a göre her nevi, kendi nevini devam ettirmek üzere yayılmıştır. Yani insan, insan olarak yayılmış, insan olarak devam etmiş ve bundan sonra da insan olarak devam edecektir. Yılanlar ve akrepler de aynı şekilde. Hayvanlarda belki zahiren çok küçük değişiklikler olabilir fakat bunların karakteri ve nevi değişmez. Yani bunların hayvanlığı değişmez, her hayvan, hayvan olarak devam eder (Gülen, 2007, 2 s. 347-348).

İnsan ruhaniyetiyle tabiatta müstesnadır. Ruhun getirdiği şuur, vicdan ve irade ile fiziğin ölçülerini aşar. Anatomik ve fizyolojik benzerliğine rağmen hayvan sınıfına yerleşmez. İnsan ile hayvanı kıyaslamak birçok açıdan anlamsız kalır. Tabiatçı söylemde insanın bir hayvan türü kabul edilmesi sırf illüzyondur. İnsanî varlığı gayr-ı insanı bir kavramla ifade etmek imkânsızdır. Şuurun, vicdanın, iradenin, ahlakın, kültürün biyolojik ifadesi yoktur. Bu yüzden insan tabiat bilimine konu olsa da ona sığmaz. Paleontolog filozof Pierre Teilhard de Chardin, insanın biyolojik açıdan hayvanlar âleminin seçkin bir

üyesi gibi görünmesine rağmen kâinatın harikulade bir ucuna doğru yöneldiğini söyler. İnsaniyetten gafletle insanı bir hayvan statüsüne indirgeyen klasık taksonomiyi eleştirir (Kurt, 2010, s.125-126).

Evrimi savunanlar, yukarıda zikredilen ayetleri bağlamından çıkararak te'vîl yoluna gitmişler ve istedikleri şekle sokmuşlardır. Esasen ayetlerde zikredilen *turâb*, *tîn*, *hamain mesnûn*, *tîn-i lâzib*, *salsâl*, *sulâle* gibi ifadelerle, ilk canlının merhalelerini değil, Hz. Adem'in yaratıldığı toprağın/çamurun merhaleleri anlatılmaktadır (Taberî, VII, s. 512,513; İbn Aşûr, XIV, s. 42; Kur'ân Yolu, III, s. 346,347.).

Bu ayetlerin bir kısmında bizzat Hz. Adem'in ismi zikredilmekte, bir kısmında ise, insanın bu şeylerden yaratıldığı ifade edilmektedir. İnsan veya insanlar denilirken Hz. Adem'in kastedildiği açıktır. Ayrıca toprak, çamur, yapışkan çamur, pişmiş çamur denilirken Hz. Adem'in topraktan yaratılışında geçirdiği aşamalar anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Adem'in vücudunun temelini teşkil eden toprak bir araya getirilerek çamur haline getirilmiş, bu çamur yoğrularak balçık şeklini almış ve ardından fırınlanarak kurutulmuştur (Şimşek, tsz., s. 29-30).

Kur'ân'da ilk insanın Hz. Adem olduğu ve onun da mu'cizevî bir şekilde su ile karışmış topraktan (balçıktan) yaratıldığı yazılıdır. Buradaki toprak veya çamur ifadesiyle yeryüzünde bulunan kimyevi bileşiklerden yapıldığı ancak onun hususî bazı reaksiyonlarla canlılığın temelinde bulunan protein kitlesine çevrilip şekil verilmesini anlayabileceğimiz gibi; hiç bilemediğimiz bir tarzda yaratılmış da olabilir. Zira mu'cizevî bir hadise olarak anlatılan ilk yaratılışın, sebep-sonuç mekanizmaları içinde nasıl cereyan ettiğine dair önemli ipuçları yoktur. O zaman özet olarak anlaşılan şudur: İnsanın ilk maddesi olan toprak su ile birleşip çamur haline getirilir. Sonra yıllarca güneşte bekletilip pişirilir. Nihayet şekil verilip insan haline getirilir. Olay Hicr Sûresinde şöyle dile getirilmektedir: "*Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık. Hani Rabbin meleklere, Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin; demişti* (Hicr,26/29)." Ayette, aynı yaratılışta üç merhale dile getirilmiştir. Bunlar yaratılış, mükemmelleştirme ve hayata getiriştir (Bkz. 38/71,72).

İnsanın nasıl ve neden yaratıldığı konusunu açıklayan ayetlerde çelişki yoktur. Bir gerçeğin aşamalarının farklı bağlamlar içinde açıklanması vardır. Bunlar bir araya getirilip sâlim kafa ile düşünüldüğünde aralarında bütünlük olduğu görülür. Yüce Allah yaratılanları "hiçten" yaratmıştır; yok iken var etmiştir. Yok, iken var ettiği "toprak"tan, onun da "özel bir nevi "çamur"undan insanı yaratmıştır. Bu ilk insandır. Ondan sonraki insanları "su"dan yani "meniden" yaratmıştır. Sonra "alaka"ya; sonra "mudğa"ya çevirmiş; sonra "mudğa"yı kemiklere, kemiklere de et giydirerek insanı yaratmıştır. İşte insanın yaratılış aşamalarından biri de budur ve ortada hiçbir çelişki veya tutarsızlık yoktur (http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0339.htm, Kur'ân Kimin Sözü, Başlıklı yazı, 03.12.2008). "*O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan*

başladı. Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı. Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrâk duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz! (Secde, 32/7,8)" Ayetten açıkça anlaşıldığı üzere çamurdan yaratılan Hz. Adem, sudan yaratılan ise, onun zürriyetidir (Şimşek,Tsz, s. 30; Geniş bilgi için bkz., Yeniçeri, 2006, s. 365-367). Kısaca Kur'ân insanın bir başka canlıdan değişerek veya tekâmül ederek geldiğini reddetmekte ve ilk insanın topraktan yaratıldığını açıkça ifade etmektedir. İnsanoğlunun hayata insan olarak başladığını ve bütün tarih boyunca insanın, insanlık öncesi veya insanlık dışı bir hayat ile hiçbir ilişkisi olmadığını söylemektedir. Allah onu yer küre üstündeki hayatının daha ilk gününde bir insan olarak yaratmış ve hayatının henüz daha başlangıcında onu idrak ve şuur ile techiz etmiştir (Kırca, tsz., s. 202; Mevdûdî, 2005, II, s. 15-16; Beyaz,1972, s. 186).

Şunu da belirtelim ki, kutsal kitaplar yüzyıllar boyu insanlara ışık tutmuş onları aydınlatmıştır. İnsanlar güneşe, aya, yıldızlara hatta hayvanlara, sembollere, daha küçük varlıklara taparken, kutsal kitaplar bunları uyarmış, doğru yola çağırmış ve bu nesnelerin tapılacak şeyler olmadığını onlara hatırlatmıştır. Antik çağlarda evren ve yaratılış gibi gizemli konular hakkında en açıklayıcı ve doğru bilgiler vermişlerdir. Bugün dahi kutsal kitapların özellikle Kur'ân'ın evren ve yaratılış hakkında verdiği bilgiler müsbet bilim tarafından da doğrulanmaktadır. Buna göre Kur'ân'ın ve hadîs-i şeriflerin ilk insan hakkında verdiği malumatı da bir kenara atmamak gerekir.

Ünlü Rus romancısı Tolstoy (1829-1910), evren ve insanla ilgili bilim ve dinin rollerini şu şekilde izah etmektedir: "Hiç kimse dinin, ahlâkın, hayatın özünü ve gerçek anlamını kavramada bilim adamlarından daha aklı karışık bir vaziyette değildir. Daha ürkütücü olan vakıa şudur ki, kâinatın maddi şartlarına ilişkin kendi araştırma sahasında gerçekten maddi bir başarıya ulaşsa da, günümüz bilimi sıra insan hayatına geldiğinde sadece gereksizleşmiyor bazen ters sonuçlara da yol açıyor. O yüzdendir ki insanın kâinatla ilişkisini hiçbir felsefe ya da bilim değil, sadece ve sadece dinin kuracağına inanıyorum (Tolstoy, tsz., s. 82)."

Hasılı kâinat ne olacaktır? kâinat her şeyle beraber nereye gidecektir? İnsanın evveli, nihayeti, var oluş sebebi, nedir? Niçin olmuştur? Nasıl olmuştur? Ne olmalıdır? Ne olacaktır? İşte bunların cevabını ve hesabını verecek olan dindir. Bütün bunların cevabını ve hesabını dosdoğru veren tek ve hak din İslâmdır. Yeryüzünde hak veya batıl topyekün veya parça parça tasdik veya inkâr edici tek bir inanış sistemi yoktur ki, bu suallerin cevabını vermek vazife ve iddiasında olmasın (Kısakürek, 1973, s. 103 vd.).

Allah Teâla ilk insanı yani Adem (as.)'i çamurdan heykel halinde yaratıp ona can verdi, akıl, irade, şuur ihsan eyledi. Akıl irade sahibi olan insan, elbette yaratanına karşı mesul olacaktı. İlk andan itibaren de Adem mesul olmuştur. İnsan hiç bir şekilde sorumsuzluk dönemi geçirmemiştir. Evrim teorisine göre ilk insan vahşidir, yabanidir dolayısıyla ilahi sorumluluğu yoktur. Çünkü vahşi hayvanlardan veya hayvanımsı ilkel bir varlıktan türemiştir. İslâma ve diğer semavî dinlere göre ise insanlar vahşi değil medenidirler. Hayat vahşetle değil medeniyetle başlamıştır. Hatta ilk insan Adem (as.) medeni olmaktan

da öte aynı zamanda bir peygamberdir. İlahi vahye mazhar olmuş yüksek faziletli bir insandır. Evrimcilerin Adem ayrıdır, ilk insan ayrıdır şeklindeki düşünceleri İslâm'ın yabancısıdır. İslam'a göre insanlık tarihinde bir takım yabanileşme ve vahşileşme gibi olaylar vardır. Ancak bu vahşileşme ve yabanileşme sonradan olan olaylardır. Son zamanlarda gelişen antropoloji ilmi, evrim teorisi ve özellikle insanın maymundan veya ön insan dedikleri varlıktan türediği tezini tamamen reddetmektedir. İnsanla hayvanın temelde ve özde apayrı varlıklar olduğunu ve insanın hiçbir hayvandan türemediği fikrini şiddetle savunmaktadır (Mengüşoğlu, 1962). İnsan bilen, yapıp eden, kıymetlerin sesinin duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden tayin eden, isteyen, hür hareketleri olan, tarihi olan, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten, eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, bio-psişik bir yapıya sahip olan bir varlıktır. Bu ilk insandan beri böyledir. (Mengüşoğlu, 1971, s. 1; Beyaz, 1972, s. 59).

Elmalılı Hamdi Yazır, insanın yaratılışı ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunur: Tabiat ilimleri ile uğraşan bilginler de tam olarak itiraf ediyorlar ki; her şeyi sırf tabiata isnad etmek iddiası ile eşyanın çeşitliliğinin sebebini açıklamak mümkün değildir. Yaratıcı kuvvet, tabiatın üstünde terbiye ile ilgili bir etki yapan ve eserlerini yaratmak ve seçmekle meydana getiren yüce bir Rabb'dir. O halde tam manasıyla tabiat yoktur. Ve tabiat fikri, ilmî bir prensip olamaz. Çünkü bugün kabul edilen bir tabiat, yarın değişik şekillere girebilir. Onun içindir ki, sırf ilmî bir mukayese her zaman için ilmin ölçüsü olamıyor. Olayların meydana gelişi akılları durduruyor. Çünkü İblis de "*Ben ondan* (*Hz. Adem'den*) *daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın. Onu ise balçıktan yarattın* (Sâd, 38/76)"; diye ateşin tabiatına göre yaptığı mukayese ile aldanmıştır. Gerçekten iş tabiatta olsaydı, akla göre tabiat hiçbir zaman erkekten dişi, dişiden erkek çıkma sonucuna varmazdı. Gerçek durum ise böyle değildir. Bütün insanlığın yaratılışının başlangıcına çıkıldığı zaman ise, mesele daha fazla açığa çıkmaktadır. Akıllar, etkinin başlangıç noktasını ne kendilerinde ne de eşyanın tabiatında görmemelidir. Hepsinin üstünde yaratıcı Allah Teâlâ'da görmelidir. O Yüce yaratıcı ki bir kişiden eşini de yaratmak şeklinde ilâhî kuvvetini gösterdi ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınları yeryüzüne yaydı. Ve bugün var olan insanlar böyle meydana geldi. Bundan dolayı hiç yokken topraktan seçmek suretiyle insan yaratan ve o insandan eşini yaratan ve iki insandan, birbirlerinden doğmaları suretiyle erkek dişi birçok çocuklar ve torunlar yaratıp dünyaya yayan Yüce yaratıcının ilahlığının, bir şahıstan ordular, milletler yetiştirebildiğini bilmeli ve ona göre tam bir iman ile vazifesini yerine getirmelidir. Allah yolunda hiç bir fedakârlıktan çekinmemeli ve evlenme kuralına uymakla nüfusun çoğalmasına önem vermeli. Bunların ilâhî bir terbiye ile yetişmesine çok dikkat etmeli ve evlenmeye sevk eden, yaratılıştan gelen meyilleri, kötüye kullanmaktan sakınmalıdır (Elmalılı, tsz., II, s. 1272,1273)."

4. Adem (as.)'in Yaratılışı

İslam âlimlerinin ittifakına göre Allah Teâla, eşyayı yoktan ve benzeri olmadan yaratmıştır. Allah mahlûkatı yaratmak isteyince, sudan dumanı çıkardı. Duman su üzerinde yükselince ona semâ adını verdi. Sonra suyu kurutup ondan tek kat olan arzı yarattı

(İbnü'l-Cevzî, 1404/1983, VII, s.245; Yeniçeri, 2006, s. 81). Sonra iki günde (Pazar ve pazartesi) tek kat olan arzı yarattı ve yedi kat olarak birbirinden ayırdı (Fussilet, 41/9). Sonra (Salı), sağlam ve sabit olması için yer üzerinde dağları ve onda bulunan menfaatleri yarattı. Sonra (Çarşamba günü) Ağaçları, suyu, beldeleri, meskûn ve harap yerleri yarattı. Daha sonra yer üzerinde gerekli gördüğü bolluk, bereket, rızık, ihtiyaçlar ve diğer şeyleri yarattı (Fussilet, 41/10). Sonra (Perşembe) semayı yarattı. Nihayet Cuma günü Güneşi, Ayı ve yıldızları yarattı; sonra tek kat olan göğü ayırarak yedi kat halinde yarattı (Fussilet, 41/12; Âlûsî, tsz, I, s.216). Cuma günü yerin göğün katmanları tamamlandığından bu güne birleştiren anlamında Cuma denilmiştir. Sonra göge yönelerek her göğe kendi işini bildirdi. Bu sırada melekleri, denizleri, buz dağlarını, atmosferi yarattı (Fussilet, 41/11). Yakın göğü kandillerle süsledi ve onu korudu (Fussilet, 41/12).

Ebû Hureyre (ö. 58/677)'den rivâyet edilen bir hadîs-i şerifte ise, evrenin ve insanların yaratılışı şu şekilde izah edilmektedir: "Allah Teâla Cumartesi günü toprağı yarattı, Pazar günü o topraktan dağları yarattı. Pazartesi günü aynı topraktan ağaçları, Salı günü mekruh olan/istenmeyen şeyleri yarattı. Çarşamba günü nûru yarattı. Perşembe günü yeryüzündeki hayvanları yarattı. Cuma günü ise öğleden sonra ile ikindi arasında son mahlukatı olan Adem (as.)'i yarattı." (Müslim, Sıfatu'1-Kıyâme 1, (2789); Âlûsî, tsz: XXIV,106).

Yahya b. Muîn (ö. 233/847), Abdurrahman b. Mehdî (ö.198/815) ve Buhârî (ö. 256/870) gibi bazı hadîs bilginleri, bu hadîsin ayetlere muhalif olduğunu ve Hz. Peygamber'in değil de, Ka'bü'l-Ahbâr'ın sözü olduğu uyarısında bulunmuşlardır. Çünkü ayetlerde evrenin yaratılışının altı günde olduğu zikredilirken burada yedi günden bahsedilmektedir. İbn Teymiyye (ö.729/1328) ve talebesi İbn Kayyim de aynı görüşü benimseyenlerdendir (İbn Teymiyye, 1426/2005, XVIII,s. 18.) Bir kısım bilginler ise hadîsin sahih olduğunu ve Kur'ân'la çelişmediğini söylemişlerdir. Zira Kur'ân'da zikredilen, yerin ve göğün altı günde yaratılması olayıdır. Hadîs-i şerifte zikredilen ise yeryüzündeki yaratılma olaylarının keyfiyetidir. Dolayısıyla Kur'ânda zikredilen altı günle, hadîste zikredilen yedi gün birbirinden tamamen ayrı şeylerdir (Âlûsî, tsz., VIII,s. 133, XXIV,106; Suyûtî, tsz., I, s. 42-43; et-Tebrîzî, 1405/1985, III, s. 246).

Allah Teala yeri rüzgârlar göndererek ve yağmurlar yağdırarak ıslah etti. Yeryüzüne önce yalın ateşten yarattığı cinleri gönderdi ve orada iskân ettirdi (Rahmân,55/15). Aralarında İblis de vardı. Allah Teâla yeryüzünde fesat çıkarmayın, kan dökmeyin dediği halde cinler bu emri duymazlıktan geldiler. İblis bu durumu görünce Allah'tan kendisini göğe melekler arasına kaldırmasını istedi. Nihayet dileği oldu yıllarca meleklerle beraber Allah'a ibadet etti. Allah Teâla, İblisi meleklerden olan kabilesiyle birlikte cinlerin üzerine gönderdi. İblis ve arkadaşları cinleri katledip yeryüzünden okyanuslar içerisinde bir adaya sürdüler (es-Semerkandî, 1993, I, s. 96,97). Bunun mükâfatı olarak Allah Teâla İblisi dünya semasını koruyucu melek olarak görevlendirdi. Bu sebeple, İblis'in gönlünde bir kibir ve gurur oluşmaya başladı. Bilindiği üzere, bu kibrinden dolayı daha sonra yaratılacak olan Adem (as.)'e secde etmemiştir. Allah Teâlâ, Adem'i yaratmak isteyince şöyle buyrdu: "*Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım,*

dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi (Bakara, 2/30)."

Allah Teâlâ bu vesileyle Cebrâil'i yeryüzüne gönderip, oradan toprak getirmesini istedi. Cebrâil (as.) yeryüzüne indi fakat yer, Allah'a sığınıp toprak vermek istemedi. Bunun üzerine Mikâil (as.) yeryüzüne indi, yer ona da toprak vermeyince, Azrâil (as.) yere indi ve "Allah'ın emrini yerine getirememekten Allah'a sığınırım" diyerek yeryüzünün her bölgesinden siyah, beyaz, kırmızı renkte topraklarla döndü. Bu sebeple insanların rengi de, yaratıldıkları toprağa göre değişmektedir (Taberî, 1407, I, s. 63; Süyûtî, tsz., I, s. 45,46).

İnsana adem denmesinin sebebi de yüzey toprağından yaratıldığı içindir. Çünkü yeryüzüne "أديم الأرض" denmektedir. Allah Teâla, Adem'e yapışkan çamurdan şekil verdi (Saffât, 37/11). Kırk yıl bekletti. Sonra kuru çamur haline getirdi (Hicr, 15/26). ve kırk yıl daha bekletti (Taberî, 1407, 1, s. 64.) Nihayet çamur iyice kuruyup pişti (pişmiş çamurdan yarattı ve kırk yılda bu şekilde bekledi. Melekler bu arada ona uğruyorlar ve ondan çok korkuyorlardı. En çok korkan da İblisti. Bu niçin yaratıldı diye kendi kendine sorup duruyordu. 120 yıl geçtikten sonra Yüce Allah, Adem (as.)'in yaratılışını takdir etti ve bu maksat için gerekli olan maddeleri hazırladı, Yani ona insan şeklinde bir biçim ile mütenasib uzuv ve yetenekler verdi. Bilahare rûhundan üfledi. Adem canlı bir varlık olarak vücud bulduğunda ona, bütün insanlığın temsilcisi olarak secde edilmesi gerektiğini meleklere emretti. Bütün melekler secde ettiği halde İblis secde etmedi (Bkz., Hicr, 15/28, 29; Sâd, 38/71,72).

Sonra Âdem'den esasını bilmediğimiz bir şekilde, bazı rivâyetlerde Adem'in sol kaburga kemiğinden Havva'yı yarattı ve ikisine: "*Ey Adam! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz*;" dedi. (A'râf, 7/19). Ancak şeytan onları kandırdı ve yasak ağacın meyvesinden yediler (Bkz. A'râf, 7/20, 22). Bunun üzerine Allah Teâla kendilerine: "*Birbirinizin düşmanı olarak inin oradan. Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır*;" dedi (Bakara, 2/38; A'râf, 7/24). Böylece Adem ve Havva yeryüzüne inmiş oldular. Rivayete göre Adem Hindistan'da Serendib bölgesine, bazı rivayetlerde ise Mekke ve Taif arasında Dehnâ denilen bir yere, Havva ise Arap yarımadasında Cidde'ye inmiş oldu (Taberî, 1407, 1, s. 80). Bu rivâyetlerden Adem (as.)'ın ve eşinin cennette yaratıldıkları anlaşılmaktadır (Taberî, tsz, III, s. 566). Yine rivâyete göre Adem ile Havva Arafat bölgesinde buluştular ve insanlık bu ikisinin neslinden çoğalmış oldu (Taberî, tsz. III, s.566; İbn Kesîr, tsz. I, s. 448, Kısasu'l-Enbiyâ, 1419/1998, s. 17; el-Mahhallî, tsz., I, s.9).

Bizim için ilk insanın yaradılışını, tam olarak anlamak çok zor, çünkü insanın yeryüzü materyallerinden nasıl yapıldığını, ona nasıl şekil verilip mükemmel hale getirildiğini ve rûhun ona nasıl üflenildiğini kavrayabilmekten aciziz. Ayrıca, Kur'ân'da anlatıldığı şekliyle insanın yaratılış anlatımı, evrimcilikten tümüyle farklıdır.

Evrimcilere göre insanın evrimi, insan olmayan ve yarım-insan bir varlığın sürekli değişme, ayıklanma ve uyarlanma süreciyle olmuştur ki bu durumda, insanın "İnsan cinsi" olarak arzı endam edişi ile insanın insan olmadığı zaman döneminin sonu arasında bir ayırım sınırı da yoktur. Bunun aksine Kur'ân insanoğlunun hayata "insan" olarak başladığını ve bütün tarih boyunca insanın, insanlık öncesi veya dışı bir hal ile hiçbir ilişkisi olmadığını söylemektedir. Allah onu yerküre üstündeki hayatının daha ilk gününde bir insan olarak yaratmış ve hayatının henüz daha başlangıcında onu idrak ve şuur ile techiz etmiştir (Semerkandî, II, s. 6; Ebû Hayyân, VII, s. 391,392; Mevdûdî, II, s. 15,16; Kur'ân Yolu, III, s. 349; İbn Âşûr, XIV, s. 46). İlk zuhur edip ortaya çıktığı için ya da ilk ahdini unuttuğu için ona insan denilmiştir (Beğavî, IV, s.378).

İnsanoğlunun dünya üzerinde yaşadığı ilk izler, zamanımızdan 200 ila 300 bin yıl öncesine dayanmaktadır. İlk insan topluluklarından bu yana geçen 300 bin yıl dünyanın ömrüne kıyasla gerçekten kısa bir süredir (Tuna, 1982, s. 44).

Sonuç

Yüce Allah İnsan neslini ve diğer canlıları ilkel bir hücreden evrimleştirerek yaratmaya kadir olduğu gibi insan nesliyle beraber bütün canlıları ayrı ayrı yaratmaya da kadirdir. Yüce Allah insanları yeryüzünde irşâd etmek için zaman zaman kitaplar ve kitaplarla birlikte peygamberler göndermiştir. Peygamberler, hem Allah'ın kitaplarını açıklamışlar hem de kendi iradelerini kullanarak insanları uyarmış, ıslaha çalışmışlardır. Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu son ilâhî kitap olan Kur'ân'ı Kerîmde, evrenle, feleklerle Güneş'le, Ay'la ilgili birçok ayet mevcut olduğu gibi yaratılışla ilgili ayetler de mevcuttur. Kur'ân, insan için iki türlü yaratılıştan bahseder. 1-İlk insanın yaratılışı, 2-İlk insandan sonraki nesillerin yaratılışı. Yüce Allah ilk insanı topraktan özgün bir biçimde yarattığını ve ona ruhundan üfleyerek can verdiğini açıkça beyan etmektedir. Bu insan bütün dinlerin üzerinde ittifak ettiği Adem (as.)'dır. Dolayısıyla, Adem ilk peygamberdir. İlk insan değildir söylemi Kur'an'a ve hadisi-i şeriflere aykırı bir söylemdir. Kur'an ayetlerini te'vîl ederek insanın kökenini insan olmayan varlıklara bağlamak hem dine hem bilime ters düşmektedir.

Diğer nesilleri ise sudan yarattığını beyan etmektedir. Bilindiği üzere insanın ana rahmindeki ilk maddesi sudur ve insan bu sudan yaratılmıştır. Bu konu açık olduğu için üzerinde fazla durmaya gerek yoktur.

Kaynakça

Akyol. M. (2004). Evrim Teorisi yakında tarih olacak. *Sızıntı Dergisi*, *26*(311).

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihabuddîn Mahmud (tsz.). *Rûhu'l-m'ânî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî

Ateş, S. (1972). Kur'ân'a göre evrim teorisi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, *20*(1), 127-145.

Ateş, S. (tsz). *Yüce Kur'ân'ın çağdaş tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.

Ayverdi, İ.(2008). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.

Barrow, J.D., Ipler, F.J. (1986). *The antropic cozmological principle*. New York: Oxford Üniversity Press.

Bayraktar, M. (2001). *İslam'da evrimci yaratılış teorisi*. Ankara: Kitâbiyât.

Beğavî, Huseyin b. Mesûd el-Ferra (1424/2004). *Me'âlimü't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Behe, M. J. (1998). The rise of life on earth. *National Geographic*.

Beyaz, Z. (1978). *Darvinizmin yıkılışı*. İstanbul: Sağduyu Yayınları.

Beydâvî, Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer (1388/1968). *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu. Mısır.

Biruni, Ebû Reyhan Muhammed bin Ahmed el-Birûnî. (1935). *Kitabu'l-cemâhir fî ma'rizati'l-cevâhir*. Haydarabad.

Bozer, F., Yıldız, M., İnal, İ ve Yılmaz, T. (1986). *Evrim anaforu ve gerçek*. İzmir: Çağlayan Matbaacılık.

Celâlüddîn el-Mahhallî, Celâlüddînes-Suyûtî. (tsz.). *Tefsîru'l-Celâleyn*. İstanbul: Mektebetü Pamuk.

Corneilus, G. H. (2003). *Darvin'in tanrısı*, (Çev. Orhan Düz). İstanbul: Gelenek Yayınları.

Crick, F. (1981). *Life ıtself: ıt's origin and natüre*. New York: Simon & Schuster,

Dorman, E. (2011). *Modern bilim: "Tanrı Var"*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Draper, J.W. (1989). *History of conflit between religion and science*. New York.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endulûsî. (1428/2007). *el-bahru'l-muhît*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî. (2005). *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (terc. Muhammed Han Kayani ve arkadaşları). İstanbul: İnsan Yayınları.

Ebu'l-Leys es-Semerkandî (1993). *Tefsîru'l-Kur'ân*, (sadeleştiren Mehmet Karadeniz). İstanbul: Sezgin Neşriyat ve Cilt Evi, İstanbul.

Ebu's-Su'ûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî. (tsz.). *İrşadu akbi's-selîm*. Kahire: Dâru'l-Mushaf.

Edey, M.A. and Johansın, D.C.(1989). *Blueprints: solving the mystery of evolution*. Boston: Little, Brown.

Edward, O. W. (2000). *Doğanın gizli bahçesi*, (Çev: Aslı Biçen). Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Gülen, F. (2007). *Kur'ân'dan idrâke yansıyanlar*. İstanbul: Nil Yayınları.

Horgan, J. (1996). *The end of science*. MA Addison-Wesley.

İbn Âşûr, Muhammed b. Tahir (1420/2000). *et-tahrîr ve't-tenvîr*, Beyrut: Müessesetu't-Tarih.

İbn Atıyye, Abdulhak b. Ğâlib b. Atıyye .(1428/2007). *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Kesîr, Hafız İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail. (tsz). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. İsâ el-Bâbî el-Halebî. Mısır.

İbn Teymiyye, Ahmed b Abdulhalim b. Teymiyye b. el-Harrânî (1426/2005). *Mecme'u'l-fetevâ*, (thk., Enver el-Bezzâr, Amir el-Cezzâr). Dâru'l-Vefâ.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. (1404/1988). *Zâdu'l-Mesîrfî İlmi't-Tefsîr*. Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî,

İbrahim Hakkı Erzurumî. (1978). *Marifetname,* (Sadeleştiren Turgut Ulusoy) İstanbul: Elif Ofset tesisleri.

İsfehânî Rağıb. (1418/1997). *Müfredâtü elfâzi'l-Ku'rân*, (thk. Safvân Adnân Dâvûdî). Dimeşk: Dâru'l-Kalem.

Karaman, H. , Çağrıcı,M., Dönmez, İ.ve Gümüş, S. (2008). *Kur'ân yolu Türkçe meâl ve tefsir*. Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kırca ,C. (tsz.). *Kur'ân ve fen bilimleri***.** İstanbul: Marifet Yayınları.

Kısakürek, N. F. (1973). *İdeolocya örgüsü*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısasu'l-Enbiyâ. (1419/1998). (thk. Abdulmecid Tu'me Halebî). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Kurt, E. M. (2010). *Yaratılış tabiatın ilahî emirle var oluşu*. İstanbul: Mavi Ufuklar Yayınları.

Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. (1408/1988). *el-Câmi'u Liahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâr'l-Kütübi'l-İlmiyye,

Mengüşoğlu, T. (1971). *Felsefi Anthropologi*. İstanbul.

Mengüşoğlu, T. (1962). *İnsanın varlık yapısı ve nitelikleri*. İst Üniv. Edb. Fak. Yayınları.

Mevdûdî. (2005). *Tefhîmu'l-Kur'ân*. İstanbul: İnsan Yayınevi.

Muhammed Kutub. (tsz). *İslâm ve materyalizme göre insan*, (terc. M.Akif Aydın, Kemal Sandıkçı). İstanbul: Şamil Yayınevi, İstanbul.

Muhammed b. Abdullah el-Hatib et-Tebrîzî. (1405/1985). *Mişkâtü'l-mesâbih,* (thk., Muhammed Nasıruddîn Elbânî, 3 cilt), Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc. Sahih-i Müslim, Sıfatu'1-Kıyâme 1, (2789).

Paley, W. (tsz.). *Naturel theology*. New York: American Tract Society.

Pierre Teilhard de Chardin. (1990). *İnsanın tabiattaki yeri*, (terc. H. Hüsrev Hatemi). İşaret Yayınları.

Râzî, Fahruddîn b. Ömer er-Râzî (tsz.). *Mefâtihu'l-ğayb*. Tahran: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Seyyid Kutub. (1402/1982). fî Zilâli'l-Kur'ân. Kahire –Beyrut: Dâru'd-Dimeşk.

Songar, A. (1979). *Enerji ve hayat*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Suyûtî, Hafız Celâleddîn. (tsz.). *ed-Durru'l-mensûr*, (Neşr Muhammed Emin Demc). Beyrut.

Şahrur Muhammet. (1992). el-kitâb ve'l-Kur'ân kırâatun muasıra. Beyrut.

Şimşek, M. S.(tsz.). *Yaratılış olayı*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (1412/1992). *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

---------(2008). *Tarhu'l-ümem ve'l-mülûk*, (I-V cilt).Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İmiyye.

Tatlı, A. (2008). *Evrim ve yaratılış*. İstanbul: Nesil Yayınları.

T.D.V. (2005). *İslâm ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tolstoy, L.N. (2012). *Din nedir*? (Çev: Murat Çiftkaya). İstanbul: Furkan Basım Yayın.

Tuna, T. (2012). *Ol dedi oldu 2*. İstanbul: Şule Yayınları.

Tuna, T.(1982). *Uzay ve dünya*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Turak, A. (2000). Doğaya sıcak bakmak. *Bilim ve Teknik Dergisi*, Aralık.

Yakıt, İ. (1998). Kur'an'da insanın yaratılışı ve evrimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, 1-16.

Yakıt, İ. (Haziran, 2004). Kur'ân'da insanın yaratılışı ve evrimi. *VIII. Türk Tıp Tarihi Kongresinde sunulmuş bildiri*. Divriği-Sivas.

Yazır, M. H.(tsz.). Hak dini Kur'ân dili. İstanbul: Eser Kitabevi.

Yeniçeri, C. (2006). *Uzay ayetleri tefsiri*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Yıldırım, C. (1998). *Evrim kuramı ve bağnazlık*.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, ez-Zemahşerî. (1415/1995). *el-Keşşâf*. Beyrut: Dâr'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İLAHİ DİNLERDE YARATILIŞ-EVRİM TARTIŞMALARI

Prof. Dr. Mustafa ALICI*

Öz: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi İlahi dinler, ruhani yaratılışa vurgu yapan ve maddi âlemin yaratılışını ihmal eden Hint geleneklerinin aksine, ruhun yanında maddi evrenin yaratılışına da özel vurgu yapan dinlerdir.

Yahudi kutsal kitap külliyatı içinde Yaratılış Kitabı, genel anlamda evrenin yaratılışı özel anlamda ise ilk insan Hz. Adem'in yaratılışı konusunda teolojik bilgiler vermektedir. Yeni Ahit Külliyatı içinde ise Yuhanna kitabı yaratılış konusunda önemli ipuçlarına sahiptir. Ancak söz konusu referansların genel olarak modern dönemdeki evrimci seküler görüşlerin gelişmesine ve revaç bulmasına meydan verdiğini söylemek de mümkündür.

İslam geleneği içindeki güncel evrim tartışmaları modern Kelam ilminin temel meseleleri arasında yer alır. Yaratılışı merhale merhale anlatan Kur'an-ı Kerim, din ile bilimin, akıl ile vahyin uzlaşısını öne çıkarmakta bir anlamda orta yol izlemektedir. Bu bağlamda Kur'an, yaratma eylemindeki teferruat ve karmaşıklığa vurgu yaparken aynı zamanda modern biyolojik evrimcilerin görüşlerini değerlendirecek ipuçlarını da sunmaktadır.

Bu çalışmamızda Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininde evrim ve yaratılış hakkındaki güncel tartışmalara değinilecek ve tarihsel fenomenolojik yöntemle mukayese yapılacak aynı zamanda modern teorisyenlerin bu konudaki görüşleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaratışçılık, Evrimcilik, İlahi Dinler, Katolik Teolojisi, Protestan Teolojisi

CURRENT DİSCUSSİONS ON CREATION - EVULUTİON IN MONOTHEISTIC RELIGIONS

Abstract: Divine religions such as Judaism, Christianity and Islam are traditions that emphasize spiritual creationa as well as on the creation of the material universe, as opposed to Indian traditions that neglect the creation of the material world.

The Book of Genesis in the Jewish holy book collection, gives some important clues about the first person, Adam as well as the creation of mankind. In the New Testament, the book of John has important clues about creation too. However, it is also possible to say that the references in question generally lead to the development of modern evolutionist secular ideas and in the Modern age.

Geliş tarihi: 24. 12. 2017
Kabul tarihi: 04. 01. 2018
*. Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Bölümü.

Contemporary evolutionary debates within the Islamic tradition are among the main issues of modern Muslim Theology. The Qur'an tells the story of creation to the stage, emphasizing on the reconciliation on "religion and science", "reason and revelation", having followed a medium way in a sense. In this context, the Qur'an offers clues to evaluate the views of modern biological evolutionists at the same time, emphasizing the complexity of creation.

In this paper, we will touch on the current debates about the evolution and creationist views of Judaism, Christianity and Islamic traditions and will compare the views of modern theorists at the same time within the historical phenomenological approach.

Key Words: Creationism, Evolutionism, Monotheistic Religions, Catholic Theology, Protestant Theology

Giriş

İlahi dinler dediğimiz Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da "hayatın kaynağı", özellikle insanın yaratılışı ve evrenin kökeni gibi meseleler doğrudan vahiyle bildirilen ve ulvi bir amaca bağlı olarak Tanrı tarafından tasarlanmış (hikmete dayalı) eylemlerin sonucudur. Doğal olarak ilahi dinler, günümüzde büyük meydan okumalara ve saldırılara maruz kalmaktadır. Öyle ki modern bilim, dinin karşısında yeni bir rakip veya yeni bir dünya görüşü olarak, bilhassa âlemin yaratılışı, insanın dünyadaki yeri ve Tanrı-âlem ilişkisi gibi konularda ilahi dinlerin temel inançlarıyla çatışıyor görünmektedir.

Aslında bilimsel bilgi dogmatikleştirilip tek bilgi türü olduğuna "inanıldığı" zaman dinle çatışması kaçınılmaz hâle gelebilir, çözüm olarak dinî inançlardan "vazgeçilmesi" gerektiği düşünülebilir. Bu durumda bilimsel bilgi, âlemin yaratılışı konusunda dinî yolla anlama çabasının yerine geçmiş olur. Bu bağlamda üç yol karşımıza çıkar: Birincisi bilimle dinin sürekli olarak *birbirine muhalif, hatta düşman olduğu* anlayışıdır. İkincisi bilim ve dinin tamamen *birbirinden farklı veya birbirinden bağımsız (otonom)* olduğunu savunan anlayış iken üçüncüsü, bilim ve dinin *uyuşabilir ve birbirini etkileyebilir* olduğu fikridir (Tokat, 2006: 49).

Din bilim ilişkileri bağlamında ilahi dinlerde evrim ve yaratılış konusundaki temel tartışma konularına baktığımızda âlemin yaratılış yaşı, ilk insanın kökeni veya yaratılışı, Nuh tufanı ve meydana geldiği tarih, maymun-insan ilişkisi konusundaki görüşler sayılabilir. Bu gibi doğrudan konuların yanı sıra evrime inanan din adamlarının uzlaşıcı görüşleri, katı yaratılışçı öğretiler ile sert evrimci görüşler arasındaki gerilimler, evrimci görüş-ateizm ilişkisi, evrimcilerin kutsal metinlerden buldukları kendilerini destekleyici referanslar, bilhassa Hristiyan

teolojisi açısından ilahi cevherden insan hâline bürünen İsa Mesih hakkındaki teolojik görüşlerin evrimle ilgisi, son olarak evrim teorisiyle uyumlu bir teolojinin imkânı gibi temel meseleler bulunmaktadır.

Batı toplumlarında hiç bir konu, evrimci teorilerinki kadar bilimsel ve dini çevrelerde öze ait tepkiler bırakmadı. Fenciler, bu konunun canlılar dünyasının kendini kanıtlayan önemli meselelerinden biri olduğunu savunurken özellikle medyatik araçlar, evrim görüşünün dolayısıyla tüm modern fennin dinle bir savaş hâlinde olduğunu iddia ederler. Dolayısıyla konu her iki kesim tarafından zaman zaman suistimal edilebilmektedir.

Charles Darwin'in önayak olduğu evrimci modelde özetle şunlar öne çıkmaktaydı:

1. Evrimi oluşturan birimler(canlı varlık âleminin nüfusu), üç özelliktedir: a. Katlama (bir ikiye çıkar), b. Farklılaşma (tüm varlıklar aynı değildir), c. Kalıtım (benzer olan kaçınılmaz olarak katlama esnasında benzerini doğurur).

2. Canlı varlıklar arasındaki farklılıklar, ayakta kalan veya çoğalanların benzerliğine tesir eder. Bir başka ifadeyle varlıkların farklılıkları uygunluklarını etkiler.

3. Canlıların nüfusu, zamanla değişir yani selektif güçlerin varlığıyla evrim geçirir.

4. Canlılar, zaman içinde kendi uygunluklarını artıran özelliklere sahip olagelirler. Özellikle bu son madde doğal seleksiyon şeklinde Herber Spencer tarafından vurgulanmıştır (Hewlett, 2005: 2908).

Bu neticelerin teolojik açıdan teodise sorunları yarattığı açıktır. Darwin bile kendi fiziksel yorumlamalarının teolojik açıdan infiale yol açacağını bilmektedir. Bizzat kendisi 1860'ta bir arkadaşına yazdığı mektupta, "Hristiyanların her şeyi seven Tanrı anlayışıyla doğada gözlemlenenler arasında bir uzlaşı bulamamaktan" şikayet etmekteydi. Sonuçta bu gibi teolojiye yönelik meydan okumalar, bilhassa Amerika'daki Hristiyan çevrelerde derin rahatsızlıklara yol açmaktaydı. Daha genel tartışmalar ise dini dışlayan ve Darwin'in bilimsel takipçileri tarafından sürdürülen doğanın tamamen materyalist yorumlanması konusunda yaşanmaktaydı.

Nitekim modern düşünce sistemindeki baskın evrimci görüşün dindar/subjektif yaratılış görüşüyle çelişip çelişmediği konusu daima tartışılmaktadır. Dahası evrimci görüşü savunanların ateist, yaratılışı

savunanların ise teist oldukları da yaygın bir kanaattir. Oysa evrime inanan dindar bilim adamları bulunduğu gibi yaratılış veya evrime kayıtsız kalan ateistlerin bulunduğu bilinen bir gerçektir.

Bu yüklü gündemlerin ışığında çalışmamızda çağdaş dönemde ilahi dinlerdeki evrim ve yaratılış hakkındaki teolojik tartışmalara değinecek ve ortaya çıkan sonuçları tarihsel fenomenolojik yöntemle değerlendireceğiz.

1. Yahudilikte Yaratılış –Evrim Tartışmaları: Her Devrin Bilimiyle Uzlaşı İçindeki Rabbani Geleneği

Yahudilikteki din-bilim tartışmaları, şeriat (Torah) ile seküler âlem ilişkisinin (*Torah u Madda*) bir alt bölümüdür. Modern Ortodoks Yahudilik, bu tartışmalar konusunda olumlu ve iyimserdir. Yahudi düşüncesine göre Yahudi cemaatinin modern bilim olmadan ilerlemesi mümkün değildir (Sterman, 1994: 48-49). Yahudi düşüncesinin önde gelenlerinden olan Maymonides'e göre "Tanrı bilgisi" ile "Tanrı sevgisi" eşit orantılıdır. Bu yüzden Tanrı'yı sevip onun hakkında huşu duymak gibi ikiz yükümlülük ancak bilimsel araştırmalar ve bilimsel bilgiyi toplamakla elde edilebilir. Dolayısıyla ona göre ilahi hikmetin elde edilmesi ancak evren ve beşer hakkında ilmi araştırmalar ile mümkündür (Loike- Tendler, 2006-2007: 173). Sonuçta modern öncesi Yahudi düşüncesine göre insanlığın tarih boyunca ulaşmış olduğu bütün bilimler Torah'ın ayrıntılarında gizlidir dolayısıyla ancak kutsal metinleri ciddi bir şekilde araştırmakla bu gizli bilimler ortaya çıkabilecektir (Idel, 2000: 252).

Netice olarak denebilir ki, bilim ve din arasındaki ihtilafları çözmek için Yahudi Talmud/Rabbani geleneği her dönemdeki bilimin verilerini yaratılış konusundaki teolojik yorumlamaları içinde çoğu kez eriterek uzlaşı ve kabulü sağlamakta ve böylece din-bilim çelişkisini ortadan kaldırmaktadır. Bu konulardan biri de hiç şüphesiz âlemin yaratılışı meselesine yönelik ilgi çekici Rabbani yorumlamalarıdır.

1.1. Birinci Safha: Klasik Bilimin Işığında Evrilen Yaratılışçı Rabbani Literatürü

Evrimin Yahudi Rabbani geleneği Midraş'ta (bilhassa Aggadah'da) yansımaları oldukça çoktur. Bu iki Yahudi kaynağında "yabancı kaynaklı" evrime doğrudan değil işaret veya imalar yoluyla atıflar olduğu açıktır. Yahudi Rabbani geleneğini sistematize eden Moşe b.

Maimonides, *Delalet'ül- Hairin* adlı eserinde evrenin yaratılışının rasyonel delilleri yerine Yunan filozofların âlemin ezeli oluşuyla ilgili görüşleriyle uzlaşı içine girmektedir; o, Yahudi düşüncesinin bu konuyu inkâr etmediğini zira bu konuda kesin kutsal veri bulunmadığını dolayısıyla onu inkâr etmeye bir engelin de olmadığını açıklar. Son tahlilde âlemin ezeli oluşu konusunda Yahudi kutsal metinlerinin lafzi (literal) açıdan böyle bir veriye sahip olmadığını belirtir (Robinson, 2007: 178; Feliks, 2007: 586).

Maymonides sonrası Yahudi Rabbani geleneğinden Yahuda Halevi, bu meseleyi oldukça yumuşatır. Halevi, Torah'a inanan birinin maddenin ezeli olduğuna inanmasında bir sakınca olmadığını hatta bu âlemden önce başka âlemlerin de olabileceğini kabul edebileceği bunun inancını batıl etmeyeceğini iddia eder. Hatta o, Tekvin, 3/7'yi yorumlarken Tanrı'nın daha öncede pek çok âlem yarattığını sonra onları tamamen yok ettiğini belirtir. Bir diğer Rabbani Judah b. Simon ise bundan önce yani Tanrı'nın bu âlemi yaratmasından önce de günler ve gecelerden ibaret olan bir zaman silsilesinin varlığını kabul eder. Bir diğer Rabbi Simon b. Marta'ya göre dikkatten kaçmaması gereken önemli bir husus da bu âlemin nihai olarak yaratılmasından önce bir nisbi zaman ardışıllığı olmasıdır. Dolayısıyla ona göre Tekvin, 19/8 gösterir ki, beşerin gün anlayışı Tanrı'nın gün anlayışı birbirinden farklıdır; Mezmurlar, 90/4 açık bir şekilde Tanrı katındaki bir günün beşer için bin gün ettiğini beyan eder.

Yahudi geleneğindeki söz konusu bilimsel alanla ilgili bölüm (tannaim ve amoraim literatürü), o dönemde cari olan Greko-Romen bilimi dahil folklor, yaratılış veya varoluş konusunda mevcut efsaneleri özümseyip sentezlemişti. Söz gelişi bu gelenek külliyatında canlı olmayan cevherlerden canlı organizmaların ortaya çıktığına dair bilgiler mevcuttu ve bu bilgiler XIX. yüzyıla kadar korunmuştu. Hatta Talmud' ta bir farenin doğurmadığı kanısı bile vardı (Şab. 107b). Ayrıca, haşerelerin terleme veya kir yoluyla ortaya çıktığını söyleyen din adamları dahi görülmüştür. Sonuçta Yahudilikte bazı organizmaların bizzat gıda ile geliştiği inancından yola çıkarak kurtçukların geliştiği bazı gıdaları yemeye ruhsat verilmişti. Yine Kudüs Talmud'u (Kil, 8/5, 31c) öğretir ki şempanze insan gibidir ve göbekten beslenir eğer göbek bağları koparsa yaşayamazlar. Bunlara ilave olarak denizlerde yaşayan deniz kızları Yahudi hukuk sistemi Halakah'a göre temiz değildi. Neticede Yahudi bilginleri, bilim alanında kendi dönemlerinde geçerli olan, ama

şimdi temelsiz oldukları kanıtlanmış bilimsel verileri kutsal metinlerle uzlaştırıp içtihatta bulunmuşlardı (Feliks, 2007: 586).

Bütün bunlara ilave olarak Yahudi kutsal kitabı, tüm organizmaların altı gün içinde yaratıldığını söylemesine rağmen aggadah ve halakah gibi Yahudi dinî düşüncesi, melezlenme yoluyla yeni türlerin ortaya çıkabileceğini kabul eder. Söz gelişi karpuz tohumuyla elma tohumu yan yana ekilirse kavun elde edileceği açıkça belirtilmiştir. Hatta arvad isimli tehlikeli bir hayvanın aslında yılan ile kertenkelenin çiftleşmesiyle meydana geldiği yazılıdır. Rabbi Yose şu neticeye varmıştır: Melezleme işlemi insana bahşedilmiş bir nimet olarak İlahi yaratıcının yaptığı gibi yeni organizmalar üretsin diye bizzat Tanrı tarafından hibe edilmiş beşeri bir eylemdir. Bir diğer aggadah kaynağına göre Tanrı bizzat kendi âlemini her yedi senede bir değiştirir ve bütün canlıların yerini yenileri alır (Feliks, 2007: 587). Söz gelişi kutsal metinlerde geçen sudaki ejderhalar (mesela Eyüp, 41/1; İşaya, 27/1) gibi nesli tükenmiş tarih öncesi devasa hayvanların varlığı veya arkeolojik kazılarda ortaya çıkan tarih öncesi sürüngenlerin iskeletleri veya izleri, Yahudi geleneği içinde Tanrı eliyle bu gibi korkunç hayvanların nesillerinin ortadan kaldırıldığı şeklinde yorumlanmıştır.

Yahudi Rabbani literatürü en başından itibaren evrim anlayışıyla uyumlu teolojiler geliştirmiştir. Maymundan insana geçiş sorunu Yahudi Rabbani literatüründe irdelenmiş ve bu iki varlık arasındaki bağlantıya dair imalı yorumlar yapılmıştır. Söz gelişi MS, 200-500 yılları arasında tedvin edilen amoraim adlı sözlü Torah geleneğinin yorumcularından Rav ve Samuel gibi bilgeler, kadının yaratıldığı eğe kemiğinin aslında kuyruk şeklinde olduğu gibi farklı görüşler ortaya koyarken Rabbi Judah ise Tanrı'nın başlangıçta insanı bir hayvan gibi kuyruklu yarattığını kendi şerefi hakkı için daha sonra bu kuyruğu ortadan kaldırarak insanı taltif ettiğini iddia eder (Tekvin. R. 14/12).

Rabbani gelenek, zaten Adem (as.)'ın ilk insan olmadığını ondan önce 974 farklı neslin yaratıldığını ve kötülüğe saptıklarından üç kez yok edildiklerine kanidir. Tekvin 8/1 pasajının yorumunda Talmud yazarları, Adem'in başlangıçta mükemmel olarak yaratılmadığını aksine çift cinsiyetli olduğunu, ellerindeki parmaklarının birbirine yapışık olduğunu, Tekvin, 8/1'i yorumlarken ise Nuh Peygamber'den sonra insanların parmaklarının birbirinden ayrık olarak doğduklarını açıklarlar. Hatta Tekvin, 23/6'yı yorumlayan Talmud'a göre Enoş Peygamber (Hz. İdris) Dönemi'nde insanlar arasında ahlaki yozlaşmalar baş gösterince

o dönemin insanlarının tamamı "değişmiş ve yüzleri maymuna dönüşmüştü".

Son olarak Amoraim geleneğinden Kapadokyalı Rabbi Samuel, balıklar ile kuşlar arasında ortak özellikler bulunduğunu ve bilhassa kuşların alüvyonlu çamurdan yaratıldığını; kuşların ayaklarında balıklardakine benzer terazilerin bulunmasının bu durumu ispatladığını savunur (Feliks, 2007: 587).

1.2. İkinci Safha: Darwinci Evrim ile Uzlaşı İçindeki Kabalist Rabbani Geleneği

XIX. yüzyılın başından itibaren Yahudilik, modern akımların ve bilimsel gelişmelerin meydan okuması altına girdiğinde halihazırda Ortodoks veya Reformist karakterli Yahudiler arasında kendi geleneklerinin modern dünyaya uygunluğu konusunda ortak bir kanaat vardı. Dolayısıyla Darwinci teorilerin en hararetli olduğu dönemde bilimsel reaksiyonların genel olarak Tekvin'deki yaratılışla ilgili pasajları şöyle böyle literal okuyan Hristiyan teologlardan geldiği bilinmektedir. Hatta denebilir ki, Darwinci teorilere karşı ilk Yahudi reaksiyonları oldukça olumlu idi. Bunlar arasında Darwin'in fikirlerinin Yahudi kutsal metinlerindeki yansımalarını göstermek üzere teolojik bir risale yazan Naftali Levy adlı bir Polonyalı Yahudi bile vardı. Bu dönemde Darwinci görüşlere muhalif olan Yahudiler de bulunuyordu, ama o dönemdeki çoğu Yahudi entelektüel bu konuda pozitif görüş içindeydi. Olumsuz görüşte olanların çoğunluğu ise Hristiyanlarla tartışma içine girmek istemeyenlerden oluşuyordu.

Aydınlanma sonrası dönemde pek çok Yahudi, kendi geleneklerinin Hristiyan teolojisinden fazla bilimsel gelişmelerle uyumlu olduğunu düşünüyordu (Robinson, 2007: 178- 180.). Söz gelişi XX. yüzyılın başında Yahudi doğa bilimci De Vries (ö. 1935), bazı flora ve fauna karakteristiklerin kendi ön atalarında gözükmemesine rağmen kalıtım yoluyla aktarılarak aniden ortaya çıktığını ve bu tesadüfi değişimlerin mutasyonlar olarak evrimci süreçlere işaret ettiğini iddia etti. Yeni Darwinci görüşleri değerlendiren cümle ise Rabbani gelenekten gelir: "Hiçbir bitki yoktur ki, gökteki bir melek onu muhafaza etmesin ve ona 'büyü' demiş olmasın!" (Tekvin, R. 10/6).

Modern Dönem'in (bilhassa XX. yüzyılın ilk yarısı) etkin Rabbilerinden olan Avraham Yitzchak Kook (1865-1935), bu devirdeki evrim tartışmalarına dayanarak evrim teorisi konusunda günümüz Yahudi

geleneği adına şu uzlaşıcı neticeye varmıştır; "günümüzün her şeyi fethedici varoluş yaklaşımı olan evrim teorisi (İbranicesi *hitpattehut*), diğer tüm felsefi teorilerden daha fazla Yahudi şeriatının gizemli yorumu olan Kabbala geleneği ile uyum içindedir. Çünkü Torah'ın gizemli yorumu olan Kabbala geleneğine göre yaratma eylemi sürekli yenilenme içinde devamlı bir süreçtir (*creatio continua*)". Sonuçta ona göre tıpkı insanın hayvandan türemesinin hayatın ilahi birliğine işaret etmesi gibi insanın entelektüel ve ahlaki açıdan hayvanlardan gelişerek gelmesi de temelde tabiatın doğal ilerlemeci yönünü gösterir. Bu noktada Kabbala geleneğinin yorumladığı ilahi gizemlerden biri de her gelişmenin olumlu açıdan mükemmelliğe doğru ilerlemesidir. İnsanlık tarihi, doğal bir tarih olarak ilerleme kanunlarına sahiptir. Bu yüzden insanlığın türeyişi hakkında en gerçekçi bilgiler sunan evrimci teori, bu âlem adına en iyimser temeller sağlar. Buradan hareketle ona göre her şeyin evrim içinde türediğini gördüğümüz bu âlemi daha yakından tanıdığımızda her evrimdeki ilahi kudreti bütün ihtişamıyla görebiliriz. Dolayısıyla Yahudi şeriatındaki hiçbir şey, insanların en son geliştirdiği bilimsel araştırmalarla çelişki içinde olamaz. Ancak evrimle ilgili hipotezler hakkında geniş bir mutabakat olsa bile onları kesinlik olarak kabul etmemeli onları iyice araştırmalıyız (Cherry, 2003: 250- 254).

Son dönemlerde evrim hakkında etkin görüşlerde bulunanlardan biri de Ortodoks olmayan Amerikan Rabbani geleneğinde yeniden yapılanmacı akımın kurucularından Mordecai M. Kaplan (1881-1983)'dır Onun en ilgi çekici yönlerinden biri de evrimci düşünceye yönelik teolojik yaklaşımıdır. Kaplan, biyolojik evrim hakkında küçük bir kitap bile yazmıştır. O, söz konusu eserinde tıpkı Kook gibi din (Yahudilik) ile bilim arasında bir uzlaşı olduğunu ispat etmek istemiştir. Ona göre bilimin temel işlevi fenomenlerdeki ardışıllığı araştırmak ve din ile uzlaşı içinde olarak varlık âlemini doğru bir şekilde yorumlamaktır. Ona göre ilerlemenin kaynağı olarak ilahi inisiyatifi kabul ettiğimiz sürece Darwinci evrim teorisini hiçbir rezerv koymadan rahatlıkla kabul edebiliriz. Dolayısıyla Torah'ın yaratılış kıssası ile Darwin'in türlerin trans-mutasyon fikri arasındaki temel gerilimdeki ana nokta evrimin metafizik boyutu ihmal etmesidir. Zira Yahudi dini öğretir ki yaratılışın ahlaki amacı temel faktördür. Evrim bilimsel bir teori olarak kaldığı müddetçe sorun olmaz ancak bu teori metafizik olmaktan şimdilik uzaktır. Son tahlilde âlemdeki ve insandaki iyi güçler, ilerlemeci evrimin doğasının varlığını ispat ederken katı tabiatçı olmaya mani olurlar.

Bu yüzden biyolojik ilerleme fikri Tanrı'nın yaratıcı güçlerinin ilerlemesi ile özdeş olup din ile bilimi uzlaştıran yegane illet olarak karşımızda bulunmaktadır (Cherry, 2003: 262-278).

Bunlara ilave olarak Kaplan ve Kook'un aksine Yeshayahud Leibowitz (1903- 1994) fen eğitimi (biyokimya) almış bir Yahudi düşünür olarak evrim ve Yahudi teoloji arasında uzlaşı meydana getirmede daha usta görünmektedir. Darwin ve teorisi hakkında çok fazla çalışması bulunan Leibowitz, yaratıcı görüşlere sahip din ile evrimci bilim arasında diyalog modelini geliştirmiştir. O, din ve bilim arasındaki ilişkiyi açıklarken Alman düşünür Kant ve Yahudi düşünür Maymonides'ten faydalanır (Cherry, 2003: 279-280).

Neo-Protestan Hristiyan teologları gibi bir konumda olan Leibowitz, çağdaş bilimin özgün Yahudi uygulamaları üzerinde herhangi bir yargılamada bulunmasının söz konusu olamayacağını iddia eder. Çünkü ona göre bilimin hiçbir dinî ve ahlaki anlamı yoktur. Dolayısıyla dinî ve ahlaki değerlerin kökü doğada değil teolojidedir. Bir başka ifadeyle din ile bilimin alanları birbirinden farklıdır bu yüzden özdeş görülüp aynı kabul edilemez, bunun yerine iki alan arasında bir diyalogdan söz edilebilir. İki alanı birleştirip doğal teoloji meydana getirmek politeizme veyahut deizme götürür (Cherry, 2003: 280).

Leibowitz'e göre Kitab-ı Mukaddes, bilimsel bilgiler ifade etmesine rağmen evreni anlatırken dinin alanını güçlendirecek şekilde yorumlarda bulunur. Bilimin kutsal metinleri bilimsel açıdan doğru bulmamasının sebebi budur. Teologlar ise buna tepki olarak bilimsel gerçeklerle dini değerler arasına kalın duvarlar örerler. Bu yüzden bilimsel ilerlemeler bir dindarın geleneksel değerlere ve dini metinlere nasıl bakması konusunda değişiklik yapmak zorundadır. Bu bağlamda ona göre bilimsel olgular dine doğru gelişme gösterip onu etkilerken dini alan için benzer şeyi söylemek ne yazık ki zordur (Cherry, 2003: 280-281).

Leibowitz, Encyclopedia Hebreica (İbrani Ansiklopedisi)'ne yazdığı "Gelişme" maddesinde Neo-Darwinci görüşlerin etkisinde modern sentezler yapmaktadır. O, biyo-kimya açısından yeni bir bakış açışı geliştirip ontogeni ile filogeni arasında uzlaşıya varmak ister. Ona göre Neo-Darwinci teoriler, genetik faktörlere aşırı vurgu yapmasına rağmen embriyolojinin temel bulgularını kulakardı etmekte ve ontogeni ile filogeni arasındaki ilişkiyi anlamada boşluk yaratmaktadır (Cherry, 2003: 282-283).

Son tahlilde Maymonides'in yöntemini benimseyen Liebowitz'e göre Kitab-ı Mukaddes kesinlikle literal okunamaz; zira çağdaş bilim gösterir ki Tevrat'ta zikredilen bilimsel temsiller görünüşte doğru olmayabilir ve başka bir şeyi anlamlı hâle getirmiş olabilirler. Böylece o da tıpkı Bultmann gibi kutsal metinleri mitlerden arındırmaya teşebbüs etmektedir. Bunun yerine o, tıpkı Maymonides gibi kutsal metinlerin ezoterik (batıni ve işari) ve Kabbalacı yorumlarına ilgi duymaktadır. O, bu noktada Maymonides'in şu yöntemini kendi yaklaşımı için model görür: "Aklın meseleyi çözemediği yerlerde, dinin menfaati meseleye karar verir."

Günümüzde Amerika'da özellikle Ultra-Ortodoks Yahudi mezhebine bağlı olarak faaliyet gösteren genç dünya yaratılış anlayışı ile Kabbalacı öğretilerini karıştırıp Tevrat'ın bilimsel yorumlarında yaratılış anlayışını baskın olarak işleyen kuruluşların yanı sıra genel Yahudi çoğunluğu evrim teorilerini Ortodoks mezhebinin temel çatısına uygun bir dille kabul etmektedirler. Zira Yahudilere göre Tevrat'ın dünya görüşü (haşkafa) ile modern bilim arasında bir ihtilaf olamaz. Bu konuda meydana gelebilecek her türlü tartışma, iki taraf açısından sığ bilgiye yani hikmetli bilgiden yoksunluğa işaret edecektir.(Numbers, 2011: Robinson, 2007: 180- 181.)

2. Hristiyanlıkta Yaratılış- Evrim Tartışmaları

Hristiyanlığın âlemin yaratılışı konusundaki yaklaşımı, teslisci bir anlayışa uygundur. Söz gelişi Eski Ahit'in Tekvin kitabında yer alan "Başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yarattı" "Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dolaşıyordu" (Tekvin, 1/1- 2) ifadelerini Protestan teolojisi, Baba Tanrı'ya ve Kutsal Ruh'a doğrudan atfederek genel teoloji içinde değerlendirirken Kristolojik bir yaklaşımla İsa Mesih'i, Oğul Tanrı olarak yaratılıştaki temel vasıta ve hedef oluşuna özel vurgu yapar: "Âlemdeki her şey İsa Mesih tarafından ve O'nun için yaratılmıştır" (Kolesselilere, 1/16).

Böylece genel Protestan teolojisi için yaratma, Teslis' in tüm unsurlarının ortak ve hükmedici bir eylemi olarak kutsanır (Barclay, 2005: 177). Bu yüzden yaratılıştaki mutlak rol, ajanlık ve temel hedef, İsa Mesih olduğundan bu konudaki aksi yaklaşımların sert bir cevap alması beklenen bir tavırdır.

Hristiyan dünyası içinde geçen asırda ve günümüzde evrim teorileri ile teolojiler arasındaki karşılaşmalar daha sıkça gözlemlenmeye

başladı. Darwin'in Türler hakkındaki kitabının yayınlanmasından hemen sonra İbrahimî gelenek içinde teolojik ilk tepki Hristiyanlardan (özellikle Protestan kiliselerinden) gelmişti. İlk bakışta temel sorun Tevrat'ın Yaratılış kitabında anlatılan kıssaya meydan okuma şeklinde algılandı. Zira o dönemde türlerin sabit olduğu fikrinin tüm bilim tarafından da ispatlandığı düşünüldü.

Hristiyan dünyasında Protestan Kiliseler başta olmak üzere tartışmaların temel seyri üç önemli safhada gelişti:

Birinci safhada, Darwin ve onun izinden gidenlerin dinle doğrudan karşılaşmak yerine dolaylı olarak yaratılış konusunu ortadan kaldırmak, aynı tonda Kilise çevrelerinden verilen ilk tepki yine dolaylı olarak evrimi reddedip Kutsal Kitap metinlerinin kusursuzluğu üzerinden evrim inancını ortadan kaldırmak.

İkinci safha ise doğrudan evrimi hedef alacak şekilde yaratılışçılık konusunda kurumsal yanıtlar verip bizzat bilimsel düzlemde kanıtlarla yaratılışı savunmak.

Üçüncü ve sonuncu safha ise evrimci teoriler ile kutsal metinlerdeki yaratılış anlayışlarını uzlaştıran teistik evrimci görüşleri içine alan yeni Darwinci görüşlerle barışık evrim teolojileri mevcuttur.

2.1. Birinci Safha: Dolaylı Cevaplar ve Kayıtsız Tavırlar

1650 yılında İrlanda Anglikan Başpiskopusu James Ussher (1581-1656), dünya tarihiyle ilgili eserinde âlemin yaratılışının MÖ, 23 Eylül 4004 yılında meydana geldiğini iddia etti (Ross, 1994: 26-27). Yine Darwin öncesinde söz gelişi 18. yüzyılda İsveçli doğa bilimci Carl von Linne, evrimci bir tasnifle canlıları sınıflandırdı. Böylece başlangıçta Batı'da evrim-yaratılış tartışmaları bilimin olduğu kadar teolojinin de temel konuları arasında bulunuyordu. Zaten Darwin, diğer teorilerden mesela 1802 tarihli doğa bilimci Peder William Paley'in çalışmalarından haberdar olarak kendi eserini kaleme almıştı. Bu din adamı hayatın kökeni konusunda tek cilt hâlinde *Natural Theology: or Evidences for the Existence and the Attributes for the Deity, Collected from the Appearences of the Nature* (Doğal Teoloji: yani Tanrı'nın Varlığı ve Sıfatlarının Kanıtları, Doğa'dan Tezahürler) adıyla bir teistik yaratılış nazariyesi meydana getirmişti. Darwin, eserinde Paley'in tarihin başlangıcında her şeye müdahale eden tek bir yaratıcı modeline verdiği cevapta, her şeyi doğaya ve materyalist bakış açısına indirgeyen bir açıklama benimsemişti: Doğal seleksiyon gibi doğaüstü olmayan bir güç vasıtasıyla tek ve müşterek bir atadan gelen bir nesil. Bu açıklama,

agnostik bir tarza sahip olarak, Tanrı'nın yokluğunu iddia etmese de doğrudan ilahi bir eylemi de çağrıştırmıyordu. Zaten Darwin de kendi görüşlerinin teolojik çevrelerde büyük etki bırakacağından habersiz değildi.

Darwin, kitabının ikinci baskısında kendi görüşlerinin bir kişinin dinî duygularında neden bu kadar büyük şoklar yarattığı konusuna açıklama yapma gereği duymadığını açıklar. Bu gibi izlenimlerin geçici olacağı konusunda yeterince ikna olmuştur. Ona göre bu zamana kadar insanın keşfettiği en büyük şey olan yerçekimi kanunu konusunda bile filozof Leibnitz şöyle demişti: *Bu kanun, doğayı yıkıcı, vahyolunan dini ise imalı bir şekilde mahvedici* (Darwin, 239). Darwin'in bu ifadelerine gizli iki fikri ortaya çıkarmamız lazım; bunlar, dinle çelişmeyen aksine onunla uzlaşı içinde olan yeni bir din ihtiyacı ve en son bilimsel ilerlemeleri hesaba katan yeni bir teoloji ihtiyacıdır.

Darwin, kendi görüşünün dine bir tehdit oluşturmadığını düşünse de onun takipçileri (özellikle *Evolution* adlı bir eser kaleme alan Thomas Huxley), evrimci modelin betimlediği biyolojinin de ötesine gittiğini iddia ediyorlardı. Huxley, daha da ileri giderek din yerine geçecek ve Darwin'in evrimci görüşlerini temel alan yeni bir sosyal felsefe alanının gelişmesi için çağrıda bulundu. Ona göre insanlığın en yüce hedefleri ve değerleri farklı insan ırklarının devam eden evriminde görülebilecektir.

Bütün bunların yanında Tekvin kitabında anlatılan yaratılış izahına katı bir şekilde yapışan o dönemin bazı önemli figürleri söz gelişi başka canlılar hakkında yeni fikirlere açık olan liberal teologlar da bulunuyordu. Bu teologlar, yeni teorilerden yola çıkarak güncel teolojik yaklaşımlar üretmek istiyorlardı. Bu liberal teologlar, Kutsal Kitap metin tenkitlerine açık olan ve literal metin okumaları yerine mecazi yorumlamalara kapı aralayan insanlardı. Darwin'den ziyade bu gibi insanlar fundamentalist Hristiyan çevrelerinde tepkiye sebep oluyordu.

Genel bir kanaat olarak evrim karşıtlarının bu dönemde fundamentalist olarak betimlendiği açıktır. 1910 tarihli Protestan ana akımına ait Presbiteryen Kilise Konseyi, bir kişinin Hristiyan sayılması için gerekli ön şartları şöyle belirlemişti:

a. Kutsal kitabın hatasız oluşu.

b. Bakire doğum ve İsa Mesih'in uluhiyeti.

c. Fidyeye dayalı kurtuluş öğretisi.

d. Mesih'in fiziksel yeniden dirilişi.

e. İsa Mesih'in mucizevi işleri.

Bu esaslar içinde görüldüğü gibi herhangi bir şekilde evrim karşıtı bir anlayış bulunmamaktadır. Dahası bu temel esasları hazırlayan bazı teologların bizzat kendileri devrin önemli yaklaşımı sayılan evrime inanıyorlardı. İlk temel esas olan kutsal metinlerin hatasız ve değişmez olduğuna inanç, aslında doğrudan evrimi kabul etmeye meyilli liberal Protestan Hristiyan teologlara yönelikti. Zira bu liberal teologlar gittikçe daha fazla kutsal kitap yorum biliminde sorgulayıcı olmakta ve kutsal metinlerin tarihsel tenkitçiliğinde ileri gitmektedirler. Dolayısıyla teolojiden gelen ilk tepkiler, doğrudan evrimci bilimsel çabalara değildi. Buradaki temel niyet, Hristiyan toplum içindeki huzursuzlukları gidermek ve bilimden gelen direk meydan okumalara cevap vermek değildi (Hewlett, 2910).

Roma Katolik Kilisesi'ne gelince; Kilise'nin buradaki sessiz konumu, Darwin'in olduğu dönemdeki genel tavrı birinci safhaya uygun olarak *ad rem* yani Klasik Dönem'den beri gelen insan yaratılışı hakkındaki teolojik görüşleri devam ettirmekti. Kilise içinde dolaylı açıdan evrime dokunan yazılar mevcuttu. İlk Dönem kilise babaları, söz gelişi John Chrysostom, Adem'in bir ruha sahip olmadan önce cansız bir bedene sahip olduğunu iddia ederken, Aziz Augustine, başlangıçta Tanrı'nın her şeyin tohumunu zaman içinde geliştirerek veya özünü meydana getirecek şekilde *öz parçacık* (*rationes seminales*) yarattığını öğretmişti (Garrigan, 2003: 496).

Netice evrim tartışmalarının en hararetli olduğu dönemlerde Roma Katolik Kilisesi evrimden hiç bahsetmeden Tekvin Kitabı, 1/3'te yer alan insanın Tanrı'nın imgesinde ve ona benzeyerek yaratıldığını anlatan bölümleri bol bol kullandı. 19. yüzyıldaki evrim tartışmalarına hiç değinmeden insanın kökeni hakkındaki Katolik Kilisesi'nin öğretisini aktaran H. Denzinger, Tekvin Kitab'ındaki kıssada insan ırkının kökeni hakkında teknolojik olmayan bir çağda avamdan insanların zihnine uygunlukta ve sadelikte betimlemeler bulunduğunu açıkladı. Ona göre Tekvin yazarı, ilahi ilham ile kutsal kitaptan olmayan kıssa malzemeleri de kullanarak yaratılışla ilgili bu bölümü kaleme almış olabilir (Denzinger, 3898).

2.2. İkinci Safha: Doğrudan Evrimi Reddedilen ve Yaratılışı Savunan Teolojik Öğretiler

1860'lardan itibaren Yaratılış Kitabı'nı literal anlamla yorumla-

maya karşı çıkma fikrine yönelmek için Hristiyan teologları çok uzun zaman beklemedi. Bu amaçla evrim teorilerine tepki göstermek üzere bir teolojik duruş noktası olarak yaratılış teorileri ortaya çıktı. Bu teorilerin ortak yanı, bilimsel herhangi bir evrimci görüşü reddetmek ve kutsal metinleri doğal âlemin nasıl oluştuğuna dair tek otorite kabul etmekti.

Özellikle Roma Katolik Kilisesi'ne içinde 19. yüzyıldaki Katolik teologlar ve diğer kilise adamları ikinci safhada evrimci anlayışları "münasebetsiz" ve kilise açısından "tehlikeli" değerlendirmesine rağmen, Roma'dan yayımlanan hiç bir Papalık resmi belgesi, Darwinci görüşler hakkında bir kınama veya cevap verme gereği duymadı ve evrim hakkındaki hiçbir kitabı yasaklanan kitaplar listesine almadı. Ancak 1860 yılında Köln'de toplanan bölgesel Katolik Konsili, daha düşük maddi formların insan vücudunu meydana getirdiğini söyleyen transformizm görüşlerinin doğrudan kutsal metinlerdeki yaratılış öğretilerine ve Hristiyan imanına zıt olduğunu açıkladı (Garrigan, 2003: 496).

Bu safhada Roma Katolik Kilisesi kendi içinde tartışırken iki noktada Hristiyan yaratma öğretisine meydan okuduğu için Klasik Darwinci görüşe karşı çıkmıştı: Birincisi bu görüşün kesinlikle literal açıdan Kutsal Kitap'ta anlatılan yaratma kıssasıyla çelişki içinde olduğudur. İkincisi, Tanrı'nın sabit türler yarattığına dair klasik Kilise görüşüne zıt fikirler taşımaktadır. Katoliklere göre birincisi Hristiyan (Katolik) teolojisinin daha güncel kutsal metin okumaları anlayışı geliştirmesini teşvik etmektedir. Zaten Papa XII. Pius, *Humani generis* (İnsanın Yaratılışı) adlı papalık dokümanında Darwin'in özellikle ikinci meydan okumasına yanıtlar vermiştir. O, bilhassa insanın yaratılışına bilhassa daha önceden var olan ve başka bir canlı maddeden ortaya çıktığına dair insanın kökeni konusuna yoğunlaştı. Ona göre maddi bağlamda insan, maddi olarak (bedeni açısından) hayvanlardakine benzeyen daha düşük formlarda öncüllere sahip olabilir. Ancak insan ruhu, böyle öncüllerle maddi açıdan açıklanamayacak kadar ulvi olup ruhani ve ölümsüz bir özelliktedir. Dolayısıyla insan ile diğer canlılar arasında en azından psişik ve ahlaki bir kopukluk mevcuttur. Son tahlilde Papa'ya göre insan ırkı, evrimcilerin düşündüğünün aksine, orijinal bir ebeveynden türemiş olduğundan monogenizm esastır (Denzinger, 1963: 3896; Ehr, 2003; 345, Garrigan, 2003: 497).

2.3. Üçüncü Safha: Bilimin Açıkladığı Yaratılış Anlayışları

Bu sentezci bilimsel yaratılış anlayışı 20. yüzyıldan itibaren Amerika'daki Protestan Kiliselerinin finanse ettiği bilimsel kuruluşlarca öne çıkarılmaktadır. Bunlardan biri olan ve California, San Diego'da bulunan Yaratılış Araştırmaları Enstitüsü (Institute for Creation Research bu konuda daha çok dindarları eğitici faaliyetler yürütmektedir. Bu kurumun ana amacı, bilimi inkâr etmek yerine dine olumlu yönde katkı sağladığı için kutlamak ve kutsamaktır. Bu bağlamda kurumun araştırmaları tek bir yöne sahiptir. Yaratılış Kitabı'nda sergilenen ilahi yaratma eylemine bilimsel kanıtlar bulmak. Enstitü'ye göre hatalı evrim düşüncesi her alanda yıkıcı sonuçlar doğurduğundan bilimi kendi doğal mecrası olan ilahi takdis edici konumuna sokarak kutsal kitabı desteklemek, ortaya çıkan soruları ve şüpheleri giderecek bilimsel yanıtlar vermek ve İncil'e giden yolların önündeki engelleri kaldırmaktır. Bu doğrultuda enstitü, öğrencileri bilimsel araştırmalara sevketmekte, Hristiyan inancını etkili bir şekilde savunacak şekilde onları eğitmektedir.

Enstitü, genç yeryüzü yaratılışçılığı adını verdiği şu prensipleri benimsemektedir;

a. Yoktan var etme ilahi bir eylemdir ve herhangi gibi bir ardışıl neticenin sonucu değildir. Dolayısıyla şimdi var olan her şey Tanrı tarafından yaratılmıştır.

b. Mutasyon ve doğal seleksiyon gibi evrimci görüşler canlıların ardışıl gelişmesini izah edemez.

c. Özelleşme asla meydana gelemez. Yani bir çeşit içindeki değişimler meydana gelebilir, ama yeni türler önceden var olan türlerden gelişme gösteremez.

d. Ortak bir atadan gelen özellikle insanlarla hayvanları aynı ortak kökten gösteren herhangi bir genetik primat bağ yoktur.

e. Yeryüzünün jenolojisi evrimin değil, tufan gibi felaketlerin sonucudur.

f. Yeryüzünün yaşı on bin seneden daha azdır. Bu yüzden evrimcilerin iddia ettiği gibi milyonlarca sene önce değil çok genç bir yaratılış ile ortaya çıkmıştır (Hewlett, 2910-2911).

Bu prensipler özellikle de tüm modern evrim görüşlerinin kusurlu olacağını savunan sonuncusuna göre bilimsel yaratılış teorisyenleri, doğal evrimcilerden hatta pek çok teologdan tamamen farklı görüş

içinde olmalıdır. Dolayısıyla bilimsel yaratılışı savunanlar, burada derin bir ironi içindedir; onlar modern bilimin yöntemlerini kabul ederken onların sonuçlarının standart yorumlarını reddetmektedirler. Onların verdiği cevap, çalıştıkları bilimin dinî inançlarından etkilendiği yerine vardıkları bilimsel araştırmaların bizzat din için kanıtlar olduğu şeklindedir. Ancak dikkatli bir okumayla onların aslında tam bir fenci oldukları ve evrimci fencilerin verilerini batıl gördüklerini anlayabiliriz. Söz gelişi yeryüzünün geç bir dönemde yaratıldığını savunan yaratılışçılar bile dünyanın en erken 4.5 milyar yıl önce yaratıldığını inkâr edemezler. Bunun yerine onlar bir orta yol bularak Tanrı'nın yaşlı görünümlü bir dünya yarattığını, ancak gerçekte onun kutsal metinlerin de dediği gibi sadece on bin yaşında olduğunu iddia ederler. Ancak hücre biyolojisi üzerine çalışan ve evrimci yaklaşımın temsilcilerinden olan Kenneth Miller, onların bu yaklaşımlarının hem bilim hem de teoloji açısından hatalı olduğunu evrimi inkâr etmekle Tanrı'yı düzenbaz, hilekâr ve şarlatan olarak karakterize ettiklerini iddia eder (Miller, 1999: 80).

Bu yönde (yani bilimin çıkmasıyla kutsal kitaplardaki yaratılış öğretilerinin güçleneceği görüşüne yönelik) bir diğer gelişme olarak özellikle 1920'li ve 1990'lı yıllarda *Akıllı Tasarım/ Intellegent Designer* adlı bir akımla ortaya çıktı. Tanrı'nın doğal seleksiyondan daha çok seçeneklerle canlıları meydana getirdiğini savunan Akıllı Tasarım yaklaşımı, evrenin sadece akıllı bir tasarımcının faaliyetleriyle izah edilebilecek özelliklere sahip olduğunu savunur.

Bir biyo-kimyacı olan Michelle Behe, 1996 yılında kaleme aldığı *The Bio-chemical Challenge to Evolution* canlılar sisteminde indirgenemez bir karmaşıkta olduğunu ve akıllı bir tasarımcının icatlarına ihtiyaç duyduğunu açıklar. Ona göre bazı hücre fonksiyonlarından örnekler vardır ki bunlar, doğal seleksiyonun baskısı altındaki tedrici mutasyona bağlı değişim olarak ortaya çıkmamışlardır.

Bir matematikçi ve felsefeci olan William Dembiski ise *Intelligent Design* (1999) ve *No Free Lunch* (2002) adlı eserinde evrendeki akıllı tasarımdan bahseden bir diğer bilim adamıdır. Ona göre bilim yöntemleri yetersiz olduğundan evrendeki mükemmel tasarımı açıklamada donuk kalmaktadır. Evrendeki mükemmellik boşa değildir ve belli bir amaç doğrultusunda her şey yaratılmıştır.

Sonuçta bilinenin aksine Mükemmel Tasarım yaklaşımını savunanlara göre onların yöntemi gizli bir yaratılışçılık anlayışı değildir. Bu yaklaşım Kutsal Metinlere dayanmadan modern bilimsel yöntemlerle

hareket eder. Bir başka deyişle bu yaklaşımı savunanlar, biyolojik verilerden hareket ederler teolojik otoriteye dayanmazlar (Myer, 2005: 18).

Roma Katolik Kilisesi, gittikçe artan modern pozitif ve evrimci akımlara karşı Kilise'nin duracağı konumu ve vereceği cevapları belirlemek hatta dinin hizmetindeki bilimin prensiplerini açıklamak üzere 1870 yılında topladığı I. Vatikan Konsili'nde ruhbanların ortak görüşünü şöyle açıklar: Aynı Tanrı hem vahyi hem de aklı insana bahşetmiştir. Dolayısıyla Roma Katolik Kilisesi'nin bu noktadaki konumu şuydu: Bir hakikat (vahiy), asla diğer hakikat (aklı) ile çelişkiye düşmez aksine uzlaşı içinde olur (Denzinger, 1963: 3017).

1893 yılında Papa XIII. Leo, Aziz Augustine'e atıflar yaparak bilim ile fen arasındaki mevcut yüzeysel ihtilaflara işaret etmiş ve "Fencilerin fiziksel doğa hakkında doğru olduğunu iddia ettikleri ne olursa olsun bulduklarının Kutsal Kitap ile uzlaşı içinde olduğunu göstermeliyiz." diye açıklamıştı (Denzinger, 1963: 3288).

Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı Kitab-ı Mukaddes Komisyonu, 1909 yılındaki toplantısında Tekvin Kitabı'ndaki yaratılış kıssasının tartışmaya açılmasını reddetmiş ve böyle bir tavrın "Hristiyanlığın temel öğretilerine dokunmak anlamına geleceği" kanaatine varmıştı. Dahası komisyon, bir Hristiyan dindarın yaratılış hakkındaki kutsal verilerin doğruluğunu bilimsel açıdan ortaya çıkarmakla yükümlü olmamakla beraber -bilimsel olma kaydıyla- bu konudaki tartışmalara özgürce katılabileceğini savunmuştu (Denzinger, 1963: 3512-3519). Aynı komisyonun sekreteryasından 1948 yılında Kardinal E. Suhard'a gönderilen bir mektupta 1909 yılındaki kararın aslında son 40 yıl içinde yapılacak ileri ve gerçek bilimsel çalışmaların önünü açtığı açıkça itiraf edilmişti (Denzinger, 1963: 3862).

Neticede bu safhada Hristiyan teolojisinde ortaya çıkan anlayışa göre yaratılış ve evrim arasındaki gerçek ihtilaf, gerçekte bilim ile din arasında değil, belli bir tür bilim ile belli bir tür dogmatik inanç arasındadır. Gerçek bilimin yaratılış hakkındaki görüşü, Tekvin'deki yaratılış hikâyesinin, aslında doğal âlemin kökenine dair literal bir izah olmalıdır.

2.4. Dördüncü Safha: Neo-Darwinci Teolojiler ve Teistik Evrimci Teorileri

Bu son safha, aynı zamanda bir yöntem olarak Hristiyan dünyası için bir uzlaşıyı ve orta yolu da temsil etmektedir. Ya hep ya hiç yerine hem Hristiyan (dolayısıyla yaratılışçı) hem de evrimci kalmak istemeyi

anlatan bu yaklaşım, gerçeğin, aslında bu iki aşırı uç arasında bulunduğunu savunur. Bu orta yolu daha iyi anlamak için bilimsel çabaların doğasını öncelikle bilmek gerekir. Onlara göre doğal bilimci için Yeni-Darwinci teorilerle uyumlu teolojiyle meşgul olmak normal bir konumdur.

"Hristiyan teistik evrim anlayışı" da denen bu anlayışa göre yaratılışa iman etmek ile evrimci bilimi savunmak arasında bir çelişki yoktur. Modern bilimin kazanımlarını ilahi bir hediye olarak gören bu yaklaşım, yaratılış öğretisi ile evrim arasında bir uzlaşının olduğunu savunur. Daha açık bir ifadeyle onlara göre Tanrı bu âlemi doğada göründüğü üzere evrimci bir süreç içinde meydana getirmiştir. Dolayısıyla Tanrı, âlemi ve insanı yaratma eyleminde tesadüfi çeşitlilik ve doğal seleksiyon gibi zorunlu ilahi evrimci fiziksel kanunları ve prensipleri icra etmiştir (Scott, 2000: 30-100).

Bu anlayışa sahip olan Ukraynalı Ortodoks bilim adamı Theodosius Dobzhansky, kendi teistik evrim teorisini genetik bilimi ile sentezler. Ona göre ilahi yaratılış eylemi ile evrim birbirini nakzeden iki alternatif görüş değildir. Doğanın yaratma yöntemi olan evrim eylemi Tanrı'nındır. Yaratma, MÖ, 4004 sene önce meydana gelmiş bir olay değil 10 milyon sene önce başlayan ve hâlâ devam eden ilahi bir süreçtir (Dobzhansky, 1973: 126-129).

Bu anlamda nispeten uzlaşmacı bir karakterde olan ve "Teistik Darwinciler" de denen bu yaklaşımı savunanlar, Tanrı'nın âlemi yarattığını ve âlemin her eyleminde faal olarak bulunduğunu açıklarken aynı zamanda Darwin'in evrimci görüşlerinin bilhassa Tanrı'nın (tahminen çok nadir olan) doğrudan müdahale etmediği kozmostaki gizemli işlerin açıklanması için doğru olabileceğini iddia eder.

Dolayısıyla denebilir ki, Yeni-Darwinci teoriler, çoğunlukla Tanrı'nın var olmadığını söylemesine rağmen çağdaş liberal (Protestan) ve ruhban olmayan dindar bilim adamları, teist bir evrimci anlayışı geliştirdiler. Bu yaklaşımı savunanlardan Ruse, Darwin'in varoluş modelini benimseyerek doğadaki olguların en muhtemel yaratılış teorisine sahip olduğunu iddia eder. O ve onun gibi inanan evrimci teistler, tüm yaratma eyleminde ilahi bir müdahalenin varlığına inanırken aynı zamanda Darwinci evrim anlayışını da ilahi faaliyetin icra olduğu bir yöntem olarak kabul eder (Ruse, 2001: 30-60).

Evrimci teolojiyi savunanlardan Amerikalı Protestan teolog John F. Haught, 2000 yılında kaleme aldığı *Evrim Teolojisi (A Theology of*

Evolution) adını verdiği eserinde böyle bir yaklaşımın aslında genel Hristiyan teolojisiyle tutarsız olmadığını savunur. Aksine ona göre bu duruş noktası, "bilimsel bir felsefi anlayış" ile "bilime uygun bir inancın" mükemmel bir uzlaşısıdır. Dolayısıyla Darwin'in ardından gitmesi gereken teolojinin, evrimle çelişen noktalarda iç bakış ve öz eleştiri yaparak evrimin değişmez yasa olarak kaçınılmaz olgularına yanıt vermelidir. Son tahlilde Haught'e göre Darwin'in bile kısmen kendi modelinde kullandığı Hristiyan öğretisi, kaçınılmaz olarak insanı âlemin evrimci tarihiyle yüz yüze bırakmaktadır (Haught: 2000, 45- 80).

Hatta Protestan ana akımı içinde hermönetik açıdan en fazla literal okumalar yapan sert Evanjelik Hristiyan teolojisi, 2005 yılında yayımladığı teoloji sözlüğünde evrim teolojisinin daha da gelişebileceğinin sinyalini vermektedir. Bu teolojiye göre Yeni-Darwinci yaklaşımların savunduğu canlılar âleminde yeni çeşitliliklerin zaman içinde modifikasyonlardan geçerek yeni nesillere, yeni tür hayvanlara, bitkilere hatta biyolojik bölümlemelere (phylum/filum) tabi olduğu görüşü, genel Hristiyan teolojisiyle çelişmez. Buna makro evrim denebilir(Barclay, 2005: 178).

Bilimsel tüm teorilerin ve özel yaratılış teorisinin kendi içinde problemleri olduğunu ve bu sorunun devam edeceğini bildiren dokümana göre gene de evrimci mekanizma normal bir süreçtir. Zira Tanrı, kendi katı olmayan şekilde çevreye uyum gösteren ve böylelikle ayakta kalmayı başaran organizmalar vücuda getirmiştir. Protestan vesikaya göre Kutsal Metinler, insanın Tanrı'ya benzeyen ruhani eşsizliğine ve doğaya hakimiyetine vurgu yaparken (Mezmurlar, 8) aynı zamanda onun yaratılmış oluşuna, yaratıcısını ihmal etmesi ve emirlerine uymamasındaki kötülüğüne işaret eder. Tanrı tarafından yaratılmış düzen yine Tanrı'ya aittir ve insan onun koruyucu ve kollayıcısı olarak çevrenin kontrolünü sağlar (Barclay, 2005: 178-179).

Son tahlilde bu Protestan teolojik yaklaşımına göre yaratma eylemi temel bir hakikat olmasına rağmen Hristiyan akidesinde merkezi role sahip değildir. Ancak Tanrı bile evrimle anlaşılabilir. Darwin, türlerin katı ve değişmeyen varlıklar olmadığını, birkaç orijinal tipten uzun bir süreç sonunda bir takım değişimlerle meydana geldiğini insanlara öğretmiştir. Zira ona göre "bizi asıl şaşırtan şey Tanrı'nın Mesih'te kendini, göksel Baba olarak ve kurtarıcımız olarak vahyetmesidir (Barclay,

2005: 179). Sonuçta vesika, Tanrı'nın bile daha önce ruhani bir varlıkken İsa Mesih'te ete-kemiğe bürünerek maddi bir boyut daha kazanmasını büyük bir evrim teorisi olarak anlamaktadır.

Ancak Protestan teolojisi, yeni Darwinci teorilerin etkisiyle Hıristiyanlığa ait bazı öğretilerin (söz gelişi insanın Tanrı imgesinde yaratılışı, asli günah kavramı, günah ve kurtuluş ilişkisi, Cennet'ten kovulma gibi) geçerliliğini yitireceği endişesini duymaktadır (Spanner, 1995: 279). Protestanlara göre liberal bazı teologlar, evrimci etikten destek ummaya hazır olsalar da dindarların Tanrı'yı ve onun faaliyetlerini tabiat olaylarından koparan her türlü görüşten uzak kalmalıdırlar (Cook, 1995: 364).

Roma Katolik Kilisesi de bu son aşamada Protestan teolojisinden farklı noktada değildir. Yeni Katolik Ansiklopedisi'ne göre Tanrı'nın bir konuda açıkladığı hakikatler, kesinlikle aklın geliştirdiği bilimle ihtilaf içinde olamaz. Bu bağlamda modern biyolojiyle uzlaşı içinde olması gereken Katolik teologlara düşen, Yaratılış Kitabı'nda zikredilen kıssanın tarihsel sıhhatinden ziyade onun manevi ve ruhani anlamını ortaya çıkarmaktır. Hatta Papa II. John Paul, 22 Eylül 1996 tarihinde Papalık Bilimler Akademisi'nde yaptığı konuşmada Roma Katolik Kilisesi'nin evrim fikrine karşı çıkmadığını ama insanı maddi terimlerle izah etmeye teşebbüs eden evrimci teorilere karşı çıktığını ilan etti (Ehr, 2003; 345).

Buradaki konuşmasında o, Papa XII Pius'un *Humani generis* adlı ansikliğindeki görüşlerden örnek vererek evrim konusunun Hristiyan antropolojisi içinde değerlendirilmesini ve hem teolojinin hem de bilimin özeleştiriler ve kendi içinde yargılamalar yaparak Hristiyan inancının insan doğası hakkındaki gerçek teolojisinin ortaya çıkarılmasını dolayısıyla bir evrim teolojisi inşa edilmesi talimatını verdi. Ona göre Hristiyan inancı özü itibariyle (*in se*) evrime ve teorilerine değil, insanın kim olduğuna dair hakkaniyetli yargılardan yoksun olan bu teorilerin felsefelerine karşı çıkar. Dolayısıyla Papa II. John Paul'a göre evrim teorileri ilham aldıkları felsefi akımların etkisiyle ruh olgusunu canlı maddenin kuvvetleri olarak kabul etmekte veya maddi bedenin tezahürü olarak anlamaktadır ki bu insan hakkındaki (teolojik) hakikatle çelişmektedir. Son tahlilde ona göre mevcut dinsiz evrimci teoriler, mutlak anlamda insan onuruna hizmet etmekte acizdirler (Garrigan, 2003: 496). Böylece Papa, agnostik evrim teorilerine rezerv koymakta ve tüm

canlıların filogenetik açıdan gelişme gösterebileceğini, ama bunun beden için geçerli olduğunu ruh açısından söz konusu olmadığını zira Tanrı'nın beşeri ruhu doğrudan yaratıp onu bedene koyduğunu ileri sürmektedir (Klapwijk, 2011:14).

Papa Francis ise 2014 yılında ziyaret ettiği Papalık Bilimler Akademisi'nde yaptığı konuşmada seleflerinin izinden giderek evrim ve big bang gibi önemli teorilerin gerçek olduğunu Tanrı'nın büyücü değneğine sahip bir büyücü olmadığını belirtmiştir. Ona göre doğadaki evrim, kutsal metinlerdeki yaratma fikriyle çelişmez. Çünkü evrim kavramı evrilen canlıların yaratılmasını talep eder. Dolayısıyla evrim, ortak ata anlamında doğru, ama Yeni Darwinci teorilerin öne sürdüğü güdümsüz ve plansız bir süreç olduğu anlamında batıldır (www. indipendent.co. uk).

Sonuçta Roma Katolik Kilisesi'nin resmî belgelerinde Darwinci evrim teorilerine karşı temkinli bir hoşgörünün olduğu açıktır. Roma Katolik Kilisesi yayımladığı resmî belgelerle kendi teologlarının evrimci fikirleri kolayca benimsemelerine açık kapılar bırakmaktadır. Nitekim çağdaş Katolik teologlar, Teilhard, Whitehead ve benzeri evrimci şemalar üzerinde rahatça çalışabilecek hatta onları kendi Katolik geleneklери içinde yeniden uzlaştırabilecek yorumlar yapmasına yardımcı olmaktadır. Bu noktada Roma Katolik Kilisesi'nin temel rezervleri insan ruhunun bizzat Tanrı tarafından yaratılması ve asli günah kavramının korunması konularındadır (M. Barnes, 2003: 347).

Son olarak Amerika'da Protestan Hristiyan çevrelerde evrim teorisinin yerine geçecek olan kutsal metinlere bağlı yaratılışçılığı ispat etmek isteyen, ama evrim teorisinin argümanlarını kullanan yeni bir bilimsel yaklaşım ortaya çıktı 1930'lardan itibaren yaşlı yeryüzü yaratılışçı akımına mensup insanlar, (mesela kimyacı L. Allen Higley) Bilim-Din Derneği adlı bir kuruluş yoluyla fosil kayıtlarının Adem'in Aden Cenneti'nde yaratılmadan önceki şeytani faaliyetler olduğunu ispat etmeye girişti. Higley'e göre Yaratılış kitabında zikredilen başlangıç noktası ile çok sonraki yaratılışlar arasındaki ara döneme "Şeytan ve yandaşlarının Cennetten kovulduğu zaman dilimi" diyebiliriz. Dolayısıyla Şeytan Lucifer bu dünyada yaratılan ilk kişidir ve birkaç milyon yıl önce yere konulduğu için yarattığı kaos sebebiyle yeryüzü şekilsiz ve ıssız idi. 1990'ların başında mikro evrim ve doğal seleksiyon kavramlarını genç-yeryüzü yaratılışçılığı için de ölçüt kabul eden bir bilimsel yaklaşım ortaya çıktı (Numbers, 2011: 131-132).

3. İslam'da Yaratılış- Evrim Tartışmaları

Kur'an-ı Kerim, insanın inandıklarıyla bildiklerinin uzlaşı içinde olmasını ister. O, bilimsel çabaları ve felsefî düşünceyi teşvik eden bir kitaptır. İnsan, olgunlaştıkça ve irfanı arttıkça Kur'an'ın onunla konuştuğunu daha fazla anlar. O aynı zamanda her asrın ortak insanî değer ve hikmetine hitap edebilecek güçtedir. Bunun tam tersi de doğrudur; insan kendini ve evreni tanıdıkça Kur'an'ı anlayacaktır, kendi kültür düzeyine göre ondan başka şeyler öğrenecektir.

Kur'an-ı Kerim, pek çok ayette âlemin, insanların, hayvanların ve bitkilerin Allah tarafından yaratılışını açık bir dille dile getirir:

"İnkar edenler, gökler ve yer yapışıkken onları ayırdığımızı ve bütün canlıları sudan meydana getirdiğimizi bilmezler mi? İnanmıyorlar mı?"(Enbiya, 21/30).

"Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır. Kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayakla yürür, kimi dört ayakla yürür. Allah dilediğini yaratır, Allah şüphesiz her şeye Kadir'dir."(Nur, 24/45).

"Yeryüzünü sizin için bir döşek yapan, oradan sizin için yollar açan ve gökten bir su indiren O'dur." İşte biz o su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık." (Tâhâ, 20/53.)

"Ey insanlar! Sizin yaratılmanız ve tekrar dirilmeniz tek bir nefsin yaratılması ve tekrar diriltilmesi gibidir. Şüphesiz Allah işitendir, görendir." (Lokmân, 31/28).

Bu gibi kevni ayetlerin varlığıyla yoğrulan İslam dünyasında tarih boyunca evrenin Allah tarafından yaratılması, yaşının büyük veya küçük olması hiç bir zaman bir sorun olmadı. Kur'an, üstelik bu konunun bilgi sahibi kişilere sorulmasını ister:

"O, gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan ve sonra arşı istiva edendir. Rahmandır. Bunu haberi olanlara sor. (Furkan, 25/59).

İslam düşüncesinde Kur'an bağlamında ortaya çıkan evrim –yaratılış tartışmaları İslam irfanının zirve yaptığı bilim- din uzlaşısının öne çıkmaya başladığı IX. yüzyıla kadar gider.

Modern dönemde Müslümanlar, herhangi bir safhalaşma olmadan iki önemli görüş içine girmişlerdir; evrimi yaratılışın bir şekli olarak anlayan evrimci yaratılış anlayışları ve evrim karşıtı yaratılışçı görüşler.

3.1. Evrimci Görüşler Karşısında Yaratılışı Savunan Yaklaşımlar

20. yüzyılın başından itibaren İslam alimleri Kur'an-ı Kerim'in açıkladığı yaratılışçı anlayışı bilimin ışığında yorumlamaya giriştiler. Geçen asrın en büyük İslam alimlerinden olan Elmalılı Hamdi Yazır, Klasik Dönem yaratılış anlayışını modern düşünce ile uzlaştırarak evrim görüşlerini açık bir dille eleştirip yaratılışçı görüşü savunur. Ona göre bütün canlılar, mükemmel bir tasnif, tertip ile kendi aralarında eksikten mükemmele giden bir derecelendirme zinciri içindedirler. O, canlılar arasında büyük yaratılış farklılıkları olmasına rağmen hiçbir türün diğer türden ürediğine dair bir tecrübeye, bir şahide veya delile rastlanamayacağını açıklar. Nitekim ona göre insan insandan, maymun maymundan köpek köpekten türemiştir. Dolasıyla o, evrimcilerin savunduğu eksik olandan başkalaşarak (istihale/mutasyon yoluyla) veya gelişerek (tekamül/progress) ortaya çıkmasına, insanın da maymundan bu şekilde türediğine inanan görüşü reddeder. O, insanlar arasındaki asli birliğin yani tüm insanlığın Adem'in çocukları olduğu fikrinin esas olduğunu, hayvanların ise başka bir tek asıl bir maddeden meydana geldiğini savunur. Son tahlilde Elmalılı, kurbağaların balıktan türediğini savunmak için görülmüş bir örneğe ihtiyaç olduğunu, ayrıca gözlenmiş bir örnek olmadığı ve mantıken bir zaruret bulunmadığı hâlde bu hükmün hem fenne hem de felsefeye aykırı olduğunu açıklar (Elmalılı, trz: I, 330-331).

Yaratılış–evrim tartışmaları konusu uzun yıllar çoğunlukla Hristiyan çevrelerde kısmen Yahudi geleneğinde tartışılmasına rağmen 19. yüzyılın başından itibaren Müslüman dünyasında da bilimsel olarak ele alınmaya başlandı. Aynı yıllarda bir grup tarafından ilahi dinlerdeki yaratılış gerçeğini evrim karşıtlığı temeline oturtarak Mükemmel Tasarım bağlamında önemli çalışmalar yapıldı.

Netice olarak Müslümanlar arasındaki evrim karşıtı yaklaşımın ortaya çıkmasında iki temel anlayışın etkili olduğu söylenebilir:

a. Kur'an-ı Kerim'de genel olarak canlıların yaratılışı özel olarak Hz. Adem'in (as.) yaratılışıyla ilgili anlatılarının harfi (literal) okunması sonucu meydana gelen katı yaratılışçı görüş.

b. Evrim hakkındaki bilimsel gelişmelerden habersiz ve bilinçsiz bir şekilde bu konuya karşı çıkanların oluşturduğu yaklaşımlar.

Yaratılışı savunanlara göre evrimcilerin tefsirlerden yola çıkarak evrime Kur'an'dan deliller getirmeleri mümkün değildir. Zira Kur'an evrimi değil gelişmeyi ilerlemeyi savunmaktadır. Evrimcilerin ayetler hakkındaki yorumlar ise kişisel izahlardan ibarettir (Okçu, 2013: 167).

3.2. Evrimi Yaratılışın Bir Yansıması veya İlahi Bir Kanun Gören Yaklaşımlar

Müslümanlar, her zaman evrimi reddetmemişlerdir. İslam tarihinde tekamül başlığı altında ateşli bir şekilde biyolojik evrimi kabul edenler veya en azından onu hoş görenler olmuştur. Müslümanlar, biyolojideki tekâmül anlayışını IX. asırdan itibaren ele almaya başladılar (Tatlı, 2008: 278-284).

İslam bilim tarihinin seyri içinde Müslüman âlimlerin varlıklar âlemini toprak, maden, bitki, hayvan, insan gibi basitten mükemmele doğru bir tekâmülcü seyir izleyerek geliştiklerini savunduklarını görürüz. Tekâmülü savunan bu âlimlerin ortak noktası, hiçbir türün başka bir türe dönüşmediği ve hiçbir türün başka bir türden meydana gelmediği fikrini esas almalarıdır. Söz gelişi Birûnî, (ö.1061), "İnsan, köpeklikten domuzluğa, sonra maymunluğa yükselerek insanlığa ulaşmadı." diyerek o dönemdeki Hint yarımadasındaki cari görüşü nakzeder (Okçu, 2013: 162).

Yine İbnu Türk el-İsfahânî ise *Füsûs* şerhinde şöyle demiştir: "*Yeryüzünde ilk meydana gelen madenler, sonra bitkiler, sonra hayvanlardır. Allah bu varlıkların cinslerinden her sınıfının sonunu, takip edenin başlangıcı kıldı da madenlerin sonunu ve bitkilerin evvelini mantar, bitkilerin sonunu ve hayvanların evvelini hurma, hayvanların sonunu ve insanın evvelini maymun kıldı ki, birbirine ulanma birliği bozulmadan, değişmeden, aralanmadan, kesilmeden korunsun ve birbirine bağlansın.*" (http://www.hakveadalet.com/wp-content/uploads/Evrim-Tarihi.pdf)

Modern dönemde bazı Müslüman düşünürler, insan dahil canlılarda biyolojik bir evrimin olduğunu kabul etmektedirler. Bu bilim adamları arasında Muhammed Abduh (ö. 1905), Süleyman Ateş, İsmail Yakıt, Hüseyin Atay sayılabilir. Bu bilim adamları, evrimi ilahi bir kanun veya yaratılışın meydana geldiği bir yöntem olarak kabul etmektedirler. Onlar, bir damla sudan yaratılan insanın organik veya inorganik açıdan tekâmül ettiğini bunun yanında kültürü, eğitimi ve irfanı arttıkça

ruhî bir gelişme gösterdiğini söyleyerek hem biyolojik evrimi savunan Lamarck ve Darwin'i, hem insanlığın kültürel evrimini savunan Spencer'i kendi bağlamlarında uzlaştırmaya çabalarlar.

Bu bağlamda söz konusu bilim adamları, yeryüzündeki ilk insanın Adem (as.) olmadığını, onun neslinden gelenlerin babası olduğunu Adem ve onun neslinden gelenler, ilkel bir canlı olan hücrenin evrim geçirerek bu günkü şeklini aldığını belirtirler (Okçu, 2013: 163-164.).

Günümüzün etkili kelamcılarından Hüseyin Atay, evrim –yaratılış tartışmalarında önemli sayılacak görüşlere sahip olan bir bilim adamıdır. *Bilim, Evrim ve Kur'an* adıyla yayımladığı uzun bir metinde Atay, evrimcilerin doğaya yükledikleri anlam ile yaratılışı savunanların Tanrı' ya yükledikleri anlamın aynı olduğunu savunur. Bu tezini savunmak için Atay, öncelikle bir takım öncüller öne sürmektedir.

Öncelikle ona göre Kur'an, her zaman akla gitmeyi, düşünmeyi vurgular. Kur'an akla tabidir ve akla ve ilme göre anlaşılabilen bir kitaptır. Dolayısıyla akıl Kur'an'a tabi değildir. O, bilimde ikiliğin olamayacağını; bilimin hükmünün ayrı, dinin hükmünün ayrı olmayacağını din ile bilimin özdeşliğini vurgular. Bir başka ifadeyle o, insanın akılla bir bilgiye ulaştığında dinin onu kabul edeceğini zira dinin rasyonel bilgi üretmediğini, her zaman doğruyu söyleyen aklın ürettiği bilgiyi kullandığını savunur.

Ona göre evrimciler ile yaratılışçılar arasındaki çekişme, üç noktada ortaya çıkar;

1. Bilim kuramının iyi tespit edilememesi.

2. Bilime karşı geleneksel rivayetçi din adamlarının rivayetleri literal olarak kutsal kabul etmeleri ve bu deyimleri dogmatik hale dönüştürmeleri.

3. İnsanlığın kişiliğine ve özgür düşünmesine olan baskı ve kısıtlamaların olması.

Atay, Charles Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eserinin Arapçasını okuduğunu bu eserden hareketle yaratıkların kökenini, nasıl var olmaya başladığını kitap sayesinde öğrenmeye koyulduğunu ancak kitabı bitirdiğinde hayal kırıklığını yaşadığını anlatır. O, son tahlilde Darwin'in teorisinin varmak istediği amaçlarla canlılar dünyasındaki ilahi amacın ilişkisi arasında bir bağın olmadığı sonucuna varır. Dolayısıyla o, evrimcilerin görüşlerinin Kur'an'a uygunluğundan çok bir tavsiyesi olabileceğini iddia eder.

Atay, evrimciler ile yaratılışı savunanların karşı karşıya gelmesinin temel sebebinin her iki tarafın Tanrı'yı yanlış anlamaları olduğunu iddia eder. Ona göre evrimci teorilerin doğa dediği ile yaratılışçıların Tanrı dediği şey aynıdır. Zira doğanın yaptığı şey ile Tanrı'nın yaptıkları aynı şeylerdir. Bir başka ifadeyle doğanın kendi isteği ve seçeneğiyle her şeyi yaptığına göre doğa Tanrı hükmündedir. Evrimciler doğaya açıkça Tanrı demekten kaçınarak aslında dogmatik Tanrı anlayışıyla örtüşmek istememektedirler. Halbuki Tanrı'nın yaratıcı kelamı ile doğanın kanunları aynı şeylerdir. Ona göre evrimciler sadece canlı varlıklardaki olayları doğaya yaptırmaktadırlar halbuki evren sadece canlılardan oluşmamaktadır. Atay, yaratılışı savunanların Tanrı kavramını yanlış anladıklarını buna karşılık evrimcilerin de evrime verdikleri gücü çok aşırılığa taşıdıklarını ve ona uluhiyet rütbesi yüklediklerini ileri sürer.

Son tahlilde Atay'a göre bu noktada çözüm şudur: Evreninin şaşmaz, bozulmaz, durmaz, kesintiye uğramaz evrensel kanunları ve tasarımları bulunur. Tanrı bu evrensel kanunları kesip arızaya yol açmaz. Olağanüstü değişimlerin kökenini din adamları mucizelere bağlarken bu değişimlerin niçin ve nasıl olduğuna cevap veremeyen Darwin, değişimlerin kökeninin nasıl evrimleştiği sorusuna akıllıca bilinemezlik sözü ile karşılık verir (http://huseyinatay.com/images/dosya/ 998614 . pdf).

Evrim'in yaratılış sürecinde "ilahi bir kanun" olduğunu savunanların başında İslam Felsefesi alanında çalışan İsmail Yakıt gelir. Yakıt, Paris'te sunduğu Hristiyanlık ve İslam'ın Darwinizm'e bakışı konusunda bir doktora tezine sahiptir (Yakıt, 1979). O, her şeyden önce kâinatın yaratılış kanunu ve insanın yaratılış yasasının aynı olması gerektiğini düşünür. Ona göre bunu Kur'an da açık bir şekil de dile getirir:

"Ey insanlar! Sizin yaratılmanız ve tekrar dirilmeniz tek bir nefsin yaratılması ve tekrar diriltilmesi gibidir. Şüphesiz Allah işiten-dir, görendir." (Lokmân, 31/28)

Yakıt, Kur'an'da insanın yaratılışı konusunda inorganik, organik ve ruhî olmak üzere üç aşamalı bir evrimin olduğunu iddia eder. O, inorganik ve ruhî evrimi bir tarafa bırakarak biyolojik evrime/organik evrime yoğunlaştığını açıklar. Ona göre biyolojik açıdan insan "topraktan gelerek tedricen gelişen varlık" ve "nutfeden (sperm) itibaren tedricen gelişen varlık" olarak iki aşamalı bir yaratılış içindedir (Yakıt, 1998: 5).

Yakıt'a göre insanın evrimi "*Oysa, sizi türlü merhalelerden geçirerek (atvaran- merhaleler) O yaratmıştır"* (Nuh, 71/14) ayetiyle Kur'an'da ilahi bir kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre bu ayetteki anahtar kelime olan *atvaran* "bir hâlden diğer bir hâle geçişi", "bir merhaleden diğerine dönüşme" anlamına gelen *tavr* kökünden gelir. Mastar hâli olan *tatavvur* modern Arapçada "evrim" (evolution) kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla Yakıt, literal anlamında kullanarak *atvaran* kelimesinin "evrim sürecinde art arda meydana gelen biyolojik merhaleleri ifade ettiğini iddia eder (Yakıt, 1998: 5-6).

Yakıt, Kur'an'da literal anlama yoğunlaşarak evrimin kanun olduğunu başka ayetlerden yola çıkarak ispatlamaya çalışır. Söz gelişi ona göre; "*Allah sizi yerden bir bitki bitirir gibi bitirdi"* (Nuh, 71/17). ayetinde geçen *bitki(nebaten)* kelimesinin harfi anlaşılmasını savunarak insanın yerden bir bitki olarak çıktığını, dolayısıyla bir nebatî hayata sahip bir dönem geçirdiğini neticede insanın bitkiler âlemiyle bir akrabalığının söz konusu olduğunu anlamamızın mümkün olduğunu, "Ol!"ilahi emriyle Allah'ın insanı nebati ve hayvani etaplardan geçirerek sonunda bir insan şekli verdiğini iddia eder (Yakıt, 1998: 8).

Son tahlilde Yakıt, "*İçinizden cumartesi günü yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. İşte bundan dolayı onlara "sefil maymunlar olun!" dedik"* (Bakara, 2/65) ayetinde geçen maymunlar (qiradetun) kelimesini de literal anlayarak J. Huxley'in savunduğu insanın maymundan evrimle geldiği teorisinden ziyade biyolojik açıdan geriye doğru bir evrimin olabileceğini yani insanla maymumun ortak bir ata-dan gelmiş olabileceklerini düşünür (Yakıt, 1998: 14-15).

Aslında İslam, âlemin ve insanın yaratılışı konusundaki hayati ve varoluşsal sorulara cevap verme amacındadır. Bir başka ifadeyle son ilahi gelenek, hem bu konuda ortaya çıkan belirsizlikleri gidererek insanın "güvende hissetmesini" sağlamak, hem de yaratılışla ilgili güncel problemlerin doğurduğu güvensizlik durumunu "iman" yoluyla ortadan kaldırmak niyetindedir. bütüncül bir inanç sistemine sahip "Müslüman" ise kendisine bahşedilen akıl nimetiyle bir taraftan geçmişe (yani kendi kökenine ve varlık içindeki yerine) dair "makul açıklamalar" ararken diğer taraftan geleceği ve ölümden sonrası hak-kında kendini"güvende hissetmek" ister. İşte tam bu noktada köken konusun-da makul açıklama yapmak zorunda olan bilim ile gelecek konusun-daki endişeleri giderecek sağlam bir iman bahşetmesi beklenen dinin birbiriyle omuz

omuza çaba göstermesi, birlikte çalışması beklenir. Böylece sağlam güvence ve kuşkuları giderici iman vasıtasıyla "belirsizlik içinde olmayan" ve "kendini güvende hisseden" Müslüman, âlemin mahiyetine dair oluşabilecek her türlü parçalanmışlığı, tutarsız-lıkları ve dağınıklıkları bertaraf edebilecek bütüncül bir bakış açısına sahip olabilecektir. Bu noktadaki bilimsel çabalar, bizzat Allah tarafından tüm müslümanlara verilen bir emirdir:

"De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın (araştırın) da Allah'ın, yaratmayı nasıl başlattığını inceleyin. Allah sonraki oluşumu da böyle inşa edecektir. Kuşkusuz Allah, her şeye kadirdir." (Ankebut, 29/20).

Neticede son ilahi dinin mensupları olan Müslümanlar, her zaman evrimi reddetmemişlerdir; söz gelişi tekamül başlığı altında ateşli bir şekilde biyolojik evrimi kabul edenler veya en azından onu hoş görenler İslam tarihinde olmuştur. Günümüz Müslüman düşüncesinde insanların ve diğer canlıların daha önceki düşük türlerden evrim fikri ele alınmış ve bu konuda iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştır;

a. Kur'an-ı Kerim ayetlerindeki Adem'in yaratılışıyla ilgili ayetlerin lafzî (literal olarak) okunup yorumlanması sonucu ortaya çıkan evrim kavramını reddeden geleneksel yaratılışçı yaklaşım.

b. Evrimi yaratılışın bir modu, ilahi bir kanun veya yaratmanın hayati bir boyutu olarak gören anlayış.

Sonuç

Yaratılış görüşü, âlemin tüm içindekilerle beraber, aşkın, yetkin, yaratıcı, bağışlayıcı, yetiştirici, koruyucu ve cezalandırıcı bir Yüce Varlık tarafından meydana getirildiği fikrini esas alır. Bu doğrultuda din - bilim ilişkisindeki ihtilafları besleyen iki önemli mesele bulunur: Realiteyi gösterdiği iddiasındaki bilimsel kanıtlar ve aklı öne çıkarmadan geniş otoriteyle donatılmış dogmatik din anlayışı.

Yahudilik ve Hristiyanlık, ruhani yaratılışa vurgu yapan ve maddi âlemin yaratılışını ihmal eden Hint geleneklerinin aksine, maddi evrenin yaratılışına özel vurgu yapan inanç sistemleridir. Yahudi Rabbanileri gelenek içinde daha özel yorumları ihtiva eden gizemli Kabbalacı tefsir geleneğinin, evrimle ilgili bilimsel görüşlerle uyum içinde olduğunu savunur. Yaratılışçı görüşleri savunan literal kutsal metin yorumcularının aksine bilim- din uzlaşısını savunan Yahudi teologları, evrimci (Darwinci) teorileri tamamen reddetmemesine rağmen onların bilimsel indirgemeci yaklaşımını beğenmezler ve yaratılış konusundaki

kutsal metinlerinin kabalist (yani iş'ari ve ve batını anlamlarına) yoğunlaşırlar. Dolayısıyla Kabbala geleneği ışığında geliştirilen çağdaş evrimci Yahudi teolojisine göre "âlemin yaratıcısı" Yüce Tanrı, evrimin genetik prensip ve temellerini de yaratandır. Ancak onlara göre şu rezerv hiçbir zaman unutulmamalıdır: Bilimsel bulgular, dini açıdan bir anlam ifade etmez; din ise tam tersi olarak doğrudan beşeri fiilleri hakkında olup tabiat kanunlarıyla doğrudan ilintili değildir.

Hristiyan âlemindeki evrim- yaratılış tartışmalarının seyrine baktığımızda modern biyolojinin günümüzde Yeni-Darwinci modeli disiplinin merkezi yaklaşımı olarak benimsediğini görürüz. Bu noktada yapılan Darwinci yaklaşımlar, günümüze kadar sürmüş ve XX. yüzyıldan itibaren evrimci teorilerle bütünleşen yaratılışçı teolojiler ortaya çıkmıştır. Anlaşılan gelecekteki ana odağı, bu iki alan arasındaki sürtüşmeler ve derin ihtilafları giderecek çabalar olacaktır.

Zaten Hristiyan dünyasında gözlemlenen evrimci teorileri ile yaratılışı savunan teolojik görüşler arasındaki tartışmaların tarihi seyrine baktığımızda birinci safhada evrim teorilerine karşı bir kayıtsızlık olduğunu daha sonra karşıtlığın ve reddetmelerin meydana geldiğini son safhada ise evrim teolojisini oluşturma gibi önemli bir dönüşümün baş gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu son safha bilhassa önemlidir; zira Hristiyan âleminde son dönemde ortaya çıkan teistik (yaratılışta ilahi müdahaleyi savunan) evrimci bilim, hem yaratılışı hem de evrimi uzlaştırmaya girişmiştir. Bu konum bilhassa sosyal alanda ve eğitimde öne çıkarılmaktadır. Batı'da uzlaşıcı tavrın, bu konudaki hararetli tartışmaları ve sosyal gerilimleri düşürmek için sürekli revize edici bir faydası olması sebebiyle önemsenmesi gerektiğini savunanlar azımsanmayacak kadar çoktur.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, Yahudilik ve Hristiyanlıkta katı yaratılışı savunanlar kutsal metinlerin lafzını (literal) okuyarak yorumlarken, evrimi savunanlar ise metinlerin metaforik (iş'ari) ve ezoterik (batınî) anlamlarına yoğunlaşırlar.

İslam dünyasında ise durum tam tersidir; evrimin bir kanun olması gerektiğini savunanlar, genel olarak Kur'an ayetlerinin lafzî (literal) anlamlarına (söz gelişi *advar/merhaleler* kelimesi, *nebat/ bitki* kelimesi veya *nefsin vahidetün/ tek bir nefis* gibi) yoğunlaşırken, katı yaratılışı savunanlar ise iş'ari ve batınî anlamlara yönelmektedirler.

Yine şunu unutmamalıyız ki, din ile bilimi iki ayrı ve bağımsız alan gören Yahudiliğin ve ikisini birbirine dönüştürme niyetindeki

Hristiyanlığın aksine İslam geleneği içindeki güncel yaratılış- evrim tartışmaları, din ile bilimi birbirinin süt kardeşi gören bir anlayışla modern Kelam ilminin (dolayısıyla fıkıh usulünün de) temel meseleleri içinde yer alır. İki dinin kutsal metinlerinin aksine âlemin yaratılışını ve insanın yaratılışını merhale merhale anlatan Kur'an-ı Kerim, en başından katı yaratılışçı anlayışlar ile salt materyalist ateist evrimci anlayışlar arasında orta yol izlemektedir. Bu bağlamda Kur'an, bir tarafta yaratma eylemindeki teferruat ve karmaşıklığa vurgu yaparak imanı sağlamlaştırırken diğer taraftan bilimle fenle uğraşan kendi dindarına, modern evrimci biyolojinin verilerini sağlıklı değerlendirebilecek ipuçlarını sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Barclay, O. R. (2005); "Creation", *New Dictionary of Theology*, ed. Sinclair B. Ferguson- David F. Wright, Leicester: Intervarsity Press, 177-179.

Barnes, M. (2003); "Creationism", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Washington D.C.: Gale, 346- 347.

Behe, J. Michael (1996); *Darwin's Black Box: The Biochemical Challenge to Evolution*, Newyork:

Cherry, Shai (2003); "Three Twentieth –Century Jewish Responses to Evolutionary Theory", *Aleph*, no. 3, 247- 290.

Cook, E.D. (1995); *New Dictionary Christian Ethics and Pastoral Theology*, ed. David Atkinson- David H. Field, Leicester: Intervarsity Press, 363- 364.

Dobzhansky, T. G. (1973); "Nothing in biology makes sense except in the light of evolution", The American Biology Teacher, 35/3 (March), 125-129.

Denzinger, H. (1963); *Enchiridion Symbolorum*, ed. A. Schönmetzer, Freiburg: 32.nd Publication.

Dembski, William A. (1999); *Intelligent Design*, Illinois: Downer's Grove.

Ehr, D. J. (2003); "Creation", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Washington D.C.: Gale, 336-345.

Feliks, Yahuda (2007); " Evolution", *Encyclopeadia of Judaica (Second Edition)*, ed. Fred Skolnik, USA: Macmillan, 585- 588.

Haught, F. John, *God After Darwin- A Theology of Evolution*, Boulder: Colo.

Garrigan, O. W. (2003); "Catholic Teaching(Evolution)", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Washington D.C.: Gale, 495-496.

Idel, Moshe (2000); *Absorbing Perfections:Kabbalah and Interpretation,* New Haven.

Klapwijk, Jacop (2011); "Creation Belief and Paradigm of Emergent Evolution", *Philosophia Riformata*, 76/1, 11-31.

Loike, John D. – Tendler, Moshe D. (2006-2007); "Moleculer Genetics, Evolution and Torah Principles", *The Torah U- Madda Journal*, vol. 14, 173- 192.

Miller, Kenneth (1999); *Finding Darwin's God:A Scientist's Search for Common Ground between God and Evolution*, Newyork:

Myer, Stephen C. (2001); “Not By Chance”, *National Post* (Toronto), December 1, 18-19.

Numbers, Ronald, L. (2011); “ Clarfiying Creation: Five Common Myths”, *History and Philosophy of the Life Sciences*, 33/1, 129- 139.

Robinson, Ira (2007); “American Jewish Views of Evolution and Intelligent Design”, *Modern Judaism*, 27 /2 (May, 2007), 173- 192.

Ross, H. (1994); *Creation and Time,* Colorado: Navpress.

Ruse, Michael (2001); *Can Darwinian Be a Christian?: The Relationship between Science and Religion*, Cambridge: U.K.

Okçu, Abdulmecit (2013); “Kur’ân ve Evrim Açısından Canlıların Oluşumu”, *EKEV Akademi Dergisi*, 17/56, 151- 177.

Scott, Eugenie C. (2000) “The Creation-Evolution Continiuum”, (www.ncse.com/creation/general/creation-continiuum).

Sterman, Baruch (1994); Judaism and Darwinian Evolution”, *A Journal of Orthodox Jewish Thought*, 29/1, (Fall), 48-75.

Spanner, D. C. (1995); “Darwin, Charles”, *New Dictionary Christian Ethics and Pastoral Theology*, ed. David Atkinson- David H. Field, Leicester: Intervarsity Press, 279.

Tatlı, A. (2008); *Evrim ve Yaratılış*, İstanbul: Nesil Yayınları.

Tokat, Latif (2009); “ Dünya Görüşü- Din İlişkisi”, *Hitit İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9, 41-63.

Yakıt, İsmail (1979); *L’Attitude du Christianisme et de l’Islam en Face du Darwinisme*, Paris.

Yakıt, İsmail (1998); “Kur’an’da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (1- 16).

http://www.independent.co.uk/news/world/europe/pope-francis-declares-evolution-and-big-bang-theory-are-right-and-god-isnt-a-magician-with-a-magic-9822514.html (1.11.2017)

http://www.hakveadalet.com/wp-content/uploads/Evrim-Tarihi.pdf (22.11.2017)

Hüseyin Atay, Bilim, Evrim ve Kur’an, 11-12, 14-16, http://huseyinatay.com/images/dosya/998614.pdf (22.11.2017)